

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MİLLÎ MÜCADELE VE CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA
ADANA VİLÂYETİ HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN
FAALİYETLERİ (1918-1928)**

Seda KAYAN

**Haziran-2025
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MİLLİ MÜCADELE VE CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA
ADANA VİLÂYETİ HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN
FAALİYETLERİ (1918-1928)**

Seda KAYAN

**Danışman
Doç. Dr. Tekin İDEM**

Diğer Jüri Yeleri

Doç. Dr. Mikail KOLUTEK

Dr. Öğr. Üy. Canan SARIYAR SEZAN

**Haziran-2025
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

Seda KAYAN tarafından hazırlanan “Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Faaliyetleri (1918-1928)” adlı tez çalışması 25/04/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan/Danışman

Doç. Dr. Tekin İDEM

.....

Üye

Doç. Dr. Mikail KOLUTEK

.....

Üye

Dr. Öğr. Canan SARIYAR SEZAN

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

ETHICAL DECLARATION

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İmza

Seda KAYAN

25.06.2025

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİLLİ MÜCADELE VE CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA ADANA VİLÂYETİ HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİNİN FAALİYETLERİ(1918-1928)

Seda KAYAN

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Tekin İDEM

2025, 78 Sayfa

Yüzyıllardır süre gelen, dönem dönem büyük yıkımlara sebep olan savaş, doğal afet gibi insanlığı derinden etkileyecek olayların yaşanması toplumlarda yardımlaşma isteğini doğurmuştur. Ancak etkili bir yardımlaşmanın sağlanabilmesi için önce kurumsallaşmak gerekiyordu. Avrupa’da bu anlamda Kızıllaç kurulmuş, ardından 19. Yüzyılın sonlarına doğru ise Osmanlı Devleti’nde Avrupadakine benzer bir kurum teşkil edilmiştir. Bu önemli kurumun adı Hilal-i Ahmer’dir. II. Meşrutiyetin ilanından sonra Hilal-i Ahmer, İstanbul dışında da şubeler açmış, gerek Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında gerekse Milli Mücadele dönemi ve sonrasında yaptığı vazifelerle devletin yükünü hafifletirken, savaş nedeniyle yaralanan, göç etmek zorunda kalan muhtaç insanlardan şefkatini esirgememiştir. Adana Hilal-i Ahmer şubesi ile ilgili kayıtlara Birinci Dünya Savaşı döneminde ulaşabilmekle birlikte Milli Mücadele sırasında oluşturulan Yedinci Adana-Konya İmdad-ı Sıhhiye Heyeti olarak takip edebilmekteyiz. Adana Hilal-i Ahmer Cemiyeti hakkında kurumsal anlamda bilgileri Milli Mücadelenin hemen ardındaki dönemde takip edebiliyoruz. Bu çalışmada Kızıllaç Arşivi, döneme ait olan Hilal-i Ahmer Mecmuası gibi ana kaynaklar ve araştırma eserlerden yararlanılarak Milli Mücadele yıllarındaki Adana- Konya İmdad-ı Sıhhiye Heyeti ve Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar olan sağlık faaliyetleri şubenin mali gelirleri, idare heyeti hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adana, Milli Mücadele, Hilal-i Ahmer, Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti, Yardım.

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE ACTIVITIES OF THE RED CRESCENT SOCIETY OF ADANA IN THE TURKISH NATIONAL MOVEMENT AND EARLY YEARS OF THE REPUBLIC

Seda KAYAN

Batman University Graduate Education Institute

Department of History

2025, 78 Page

Events that deeply affect humanity, such as war and natural disasters, which have been going on for years and cause great destruction, enabled societies to help each other. However, it was necessary to institutionalize to provide effective cooperation. For this reason, the Red Cross was established in Europe and then an institution like the Red Cross was constituted in the Ottoman Empire. This institution's name is Red Crescent. After the declaration of the Second Constitutional, it started to operate outside of Istanbul. It helped the people of state who injured in war and forced to emigrate, with its support both in the First World War and during the National Movement. We may reach the records of the Red Crescent in Adana branch with the period of the first world war and we may learn information about Red Crescent as Seventh Adana-Konya Emergency Medicine Service during the National Movement. Institutional Information about Red Crescent may be reached since the first world war. This article aims to present information about medicine activities, the administrative committee and financial income of Seventh Adana-Konya Emergency Medicine Service during the period of the National Movement and The Republican Period, by making use of the main sources such as Red Crescent Journal and archive of Red Crescent.

Keywords: Adana, the National Movement, Red Crescent, Seventh Adana-Konya Emergency Medicine Service, Aid

ÖNSÖZ

Tarihler boyunca savaş ve doğal afetler gibi çeşitli olumsuzluklarla karşılaşan insanoğlu kimi zaman kendi çabaları ile kimi zaman devlet eli ile yaşadıkları olumsuzlukların altından kalkmaya çalışmışlardır. Ancak ne yazık ki öyle zamanlar olmuştur ki devlet yetersiz kalmıştır. Yaşanan olumsuzluklar ve devletin yetersiz kalması insanları olağan üstü durumlarda yardım eli uzatabilecek bir kurum oluşturma ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyaç duyumu neticesinde Avrupa’da Kızılhaç, Türkiye’de ise Kızılay kurulmuştur.11 Haziran 1868’de Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti olarak kurulan cemiyet 1877’de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti,1923’te Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1935’te Türkiye Kızılay Cemiyeti,1947’de Türkiye Kızılay Derneği adını almıştır.

1911-1912 yılları arasında vilayet ve kazalarda şubeler açmaya başlamıştı. Ancak Adana şubesinin açıldığı tarih 1914 yılıdır. Biz bunu arşiv belgeleri ve icraat raporlarından anlıyoruz. Hilal-i Ahmer’in Adana şubesi 1914 yılında açıldıktan sonra görevini başarı ile sürdürmüş, ancak Adana’nın işgali ile birlikte faaliyetlerini gösteren belgeler tahrip edilmiştir. Aynı zamanda Anadolu’nun işgali ile birlikte Hilal-i Ahmer’in şubelerinin bir kısmı baskıya dayanamamış, cemiyet olarak dağılmıştır. Bunlardan bir tanesi de Adana şubesidir. Dağılan cemiyet yerine Milli Mücadele sırasında Hilal-i Ahmer Genel Merkezi tarafından oluşturulan imdat heyetlerinden Adana-Konya Yedinci İmdad-ı Sıhhiye Heyeti bölgeye gönderilerek önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Savaşta yaralanan ve hastalanan askerlerin yardımına koşmuş, tedavilerini yapmış, ilaç temin etmiştir. Aynı zamanda işgal sırasında Pozantı’ya kaçmak zorunda kalan göçmenlerden hasta olanların tedavisi yapılmış, salgın hastalıkla mücadele edilmiş, temel ihtiyaçları karşılanmıştır. Savaşta esir düşenlerin aileleri ile haberleşmesini sağlamıştır.

Adana Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin yeniden kurulup faaliyet göstermesi 1922 yılındadır. Tarihte birçok kez sıtma salgını görülen Adana’da gerek iklimin sıcaklığı gerekse bataklık alanların fazla oluşu Adana’da sıtma salgının çok fazla olmasına sebep olmuştur. Dönem dönem fazla olan bu salgın Milli Mücadele sırasında etkisini daha da fazla göstermeye başlamıştı. Kurtuluş Savaşı’ndan sonra da devam eden bu salgın için Adana Hilal-i Ahmer Cemiyeti gerekli önlemleri almış, salgın ile mücadele etmiştir. Çalışmamızda ana kaynağımız Kızılay Arşiv Belgeleri olup, Türkiye Hilal-i Ahmer

Mecmuası, İcraat Raporları gibi kaynaklar kullanılarak Adana Hilal-i Ahmer Cemiyeti hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Yaptığım çalışmada bana destek veren, araştırmalarımnda verdiği fikirler ile yol gösteren, zaman ayıran Danışman Hocam Doç. Dr. Tekin İDEM'e teşekkür ederim. Ayrıca bana maddi manevi destek olan annem babam ve eşim Murat KAYAN'a teşekkürü borç bilirim.

Seda KAYAN
BATMAN-2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	2
1.2. Araştırmanın Önemi	3
2. HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİNİN KURULUŞU ve FAALİYETLERİ.....	5
2.1. Salib-i Ahmer Cemiyeti	5
2.2. Salib-i Ahmer Cemiyetinin Kuruluş Süreci.....	5
2.2.3. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti.....	7
2.2.4. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Resmen Kurulması	8
2.2.5. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Birinci Olağan Kongresi.....	11
2.2.6. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi	12
2.3. Osmalı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Savaşlardaki Hizmetleri	15
2.3.1. Trablusgarb Savaşı.....	15
2.3.2. Balkan Savaşları	18
2.3.3. Birinci Dünya Savaşı	20
2.3.4. Milli Mücadele Dönemi Hilâl-i Ahmer Cemiyeti	21
2.3.5. Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti.....	24
3. ADANA HİLÂL-İAHMER CEMİYETİNİN FAALİYETLERİ	29
3.1. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Merkez ve Kazalardaki Faaliyetleri.....	29
3.1.1. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Kuruluşu	29
3.1.2. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Şubeleri ve Şubelerin Faaliyetleri.....	32
3.1.2.1. Ceyhan Şubesi.....	32
3.1.2.2. Mersin Şubesi	33
3.1.2.3. Tarsus Şubesi	40
3.1.2.4. Karaisalı Şubesi	43
3.1.2.5. Kozan Şubesi	44
3.1.2.6. Misis Şubesi.....	44
4. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE ADANA HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ	46
4.1. Milli Mücadele Sırasında Adana’da Hilal-i Ahmer.....	46
4.2. Yedinci Adana Konya İmdad-ı Sıhhiye Heyeti	48

5. YEDİNCİ ADANA-KONYA İMDAD-I SIHHİYE HEYETİNİN FAALİYETLERİ	52
5.1. Yedinci Adana Konya İmdad-ı Sıhhiye Heyeti'nin Açtığı Hastaneler.....	52
5.1.1. Konya Hastanesi	52
5.1.2. Bor Dispanseri	54
5.1.3. Ereğli Dispanseri.....	56
5.2. Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti'nin Esirler ile İlgili Faaliyetleri.....	57
5.3. Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti'nin Muhacirlere Yaptığı Yardımlar	59
6. CUMHURİYET DÖNEMİ ADANA HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN FAALİYETLERİ	62
6.1. Sağlık Alanındaki Faaliyetleri	62
6.1.1. Adana Dispanseri.....	62
7.ADANA HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN GELİR-GİDER VE HARCAMALARI	67
7.1 Cemiyetin Gelirleri	67
8. SONUÇ	74
KAYNAKLAR	76
EKLER	80

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 3.1. Mersin Merkezi'nin 31 Mayıs 1924 Tarihine Kadar Olan Gelir Gider Tablosu

Tablo 3.2. Mersin Merkezi'nin 1 Haziran 1924 tarihinden 31 Aralık 1924 tarihine kadar olan gelir-gider tablosu

Tablo 3.3. Rozet satışları yapan kız ve erkek çocukların ailelerinin isimlerini içeren tablo

Tablo 3.4. Mersin Merkezinin 1 Ocak 1926 tarihinden 31 Kasım 1926 tarihine kadar olan gelir-gider tablosu

Tablo 3.5. Mersin Merkezi'nin 30 Haziran 1927 tarihinden 31 Kasım 1927 tarihine kadar olan gelir-gider tablosu

Tablo 3.6. Tarsus Şubesi'nin 1 Ekim 1927 tarihinden 31 Aralık 1927 tarihine kadar olan gelir-gider tablosu

Tablo 5.1. Konya Hastanesi çalışanlarının maaş bordrosu

Tablo 5.2. Konya ve Bor hastanelerine ait başvuru yapan, iyileşen ve vefat edenlerin sayısı

Tablo 5.3. Bor Dispanseri memurlarının 1921 Haziran ayı maaş bordrosu

Tablo 5.4. Dispanseri çalışanlarının 1921 Haziran ayı maaş bordrosu

Tablo 5.5. 1920 yılının Aralık ayından 1921 yılının Ekim ayına kadar Konya, Ereğli, Bor, Beledik ve Namrun Dispanserlerinde tedavi edilen hastalıklar

Tablo 6.1. Adana Dispanserinin Temmuz 1924 tarihinden Aralık ayına kadar tedavi edilen hastalıklar ve hastalıkların sayısı

Tablo 6.2. Adana Dispanserinin Ocak 1925 tarihinden Nisan 1925 tarihine kadar tedavi edilen hastalıklar

Tablo 7.1. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1924 Yılı Ocak ayından 1924 Yılı Mart ayına kadar olan gelir- gider tablosu

Tablo 7.2. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1 Nisan 1924 tarihinden 30 Eylül 1924 tarihine kadar olan gelir- gider tablosu

Tablo 7.3. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1 Temmuz 1926 tarihinden 31 Temmuz 1926 tarihine kadar olan gelir-gider tablosu

Tablo 7.4. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1 Eylül 1926 tarihinden 31 Aralık 1924 tarihine kadar olan gelir-gider tablosu

Tablo 7.5. Adana Hilâl-iAhmer Cemiyeti'nin 1926 yılına ait gelir- gider tablosu

Tablo 7.6. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1 Ekim 1927 tarihinden 31Aralık 1927 tarihine kadar olan gelir-gider tablosu

Tablo 7.7. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 14 Temmuz 1927 tarihinden 30 Eylül 1927 tarihine kadar olan gelir- gider tablosu

Tablo 7.8. Adana Hilâl-iAhmer Cemiyeti'nin 1927 yılı hesap döküm tablosu

Tablo 7.9. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1 Ocak 1928 tarihinden 31 Mart 1928 tarihine kadar olan gelir-gider tablosu

Tablo 7.10. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1 Nisan 1928 tarihinden 30 Haziran 1928 tarihine kadar olan gelir- gider tablosu

KISALTMALAR

K.A	Kızılay Arşivi
OHAM	Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
THAM	Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası
TKD	Türk Kızılay Derneği
Bkz	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı

1. GİRİŞ

Cenevreli Henry Dunant Fransa ve İtalya arasında 1859 Solferino’da yapılan savaşa şahit olmuştu. Gördüğü dehşet verici olayları kaleme aldığı “Bir Solferino Hatırası” adlı eseri geniş yankı uyandırmış, savaşta yaralanan ve hastalanan askerlerin acılarını hafifletmenin insanlık borcu olduğu fikri yayılmıştı (Türkiye Kızılay Derneği, 73 yıllık Hayatı,1950, s.6). Kitap, başta Fransa İmparatoru III. Napolyon ve Prusya Kral ve Kraliçesi olmak üzere, birçok Avrupalı devlet yöneticilerinin desteğini alırken, Cenevre Halk İdaresi Derneği Başkanı Gustave Moynier’in öncülüğünde İsviçre Federal Konseyi’nin çağrısı ile savaş yaralılarına yardım derneği kurmak için Cenevre’de oluşturulan 5 kişilik komisyon tarafından Kızılhaç temelleri atıldı (Akgün ve Uluğtekin, 2000, s.7).

1867 tarihinde Paris Sergisi’ne Osmanlı delegesi olarak katılan Dr. Abdullah Bey Paris’teki Sıhhiye Konferansı’na katılmış, Cenevre kararlarının olumlu olacağını düşünmüştür. Abdullah Bey Sıhhiye Konferansı başkanı Comt Seruier ve Henry Dunant’tan İstanbul’daki yaralı askerler için cemiyetin kurulmasına öncülük etmesine isteyen mektuplar almıştır. Abdullah Bey böyle bir derneğin kurulmasının zor olduğunu düşünmesine karşı 19 Eylül 1867 tarihinde uluslararası yaralılara yardım komitesi Osmanlı Devleti için Abdullah Bey’e yetki vermiştir. Dr. Abdullah Bey İstanbul’a dönünce Cenevre Sözleşmesi’ni harekete geçirmek istemiş, en büyük destek Serdar-ı Ekrem Paşa’dan gelmiştir. Serdar-ı Ekrem Paşa’nın yardımı Marko Paşa ve Kırımli Aziz Bey’in katılımı ile Abdullah Bey tarafından Mecruhin Asakiri Osmaniyye Muavenet Cemiyeti’ni kurmuştur (Çapa,2010,s.11). Mecruhin Asakir-i Osmaniyye Muavenet Cemiyet’i 1877’de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti adını alarak resmen kuruldu (Akgün ve Uluğtekin,2000,s.27).

Sırbistan ve Karadağ seferleri ve ardından Rus Harbi çıkınca, savaş alanlarında Türk askerlerine yardım edecek Kızılhaçlara benzer bir cemiyetin varlığına duyulan ihtiyaç daha da artmıştı. Osmanlı – Rus savaşından sonra, 20 yıl faaliyetine ara veren Cemiyet, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı ile yeniden faaliyete geçmiş, 24 Mayıs 1897 yılında Sadrazamdan alınan onay ile Cemiyetin eski üyeleri görevlerine aynen devam etmiş, yeni üyeler seçilerek Cemiyet ikinci defa kurulmuş ancak savaşın bitmesi ile

Cemiyet tekrar dağıtılmıştır (Sarı,2010,s.12). Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin tekrar çalışmalarına başlaması II. Meşrutiyet'in ilanı ile olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanı ile ülkede tanımlanan gerileme dönemi artık çöküşe geçerken bir yandan esen özgürlük havası Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin en etkili olmaya başladığı dönemdir (Akgün ve Uluğtekin,2000,s.11). Balkan savaşı sonrasında İstanbul'a gelen göçmenler için Hanımlar Merkezi Sanat Evi kurulmasına karar vermiştir. Kurulan Sanat Evi tarafından Türk çinileri, vazolar, tezhip, el sanatları değerlendirildi. Üretilen bu eserler günümüze kadar gelmiş olup Türk kültürüne miras kalmıştır. Ancak dönem için önem arz eden konu Birinci Dünya Savaşı sırasında yaptığı üretimle dul ve yetimlerin ihtiyacını karşılarlarken cephedekiler için çamaşır temin etmesidir. Düzenlenen tiyatro, opera gibi sanatsal faaliyetlerle para temini yapılırken halkın motivasyonu arttırılmaya çalışılmıştır (Aykurt,2015,s.413).

Çanakkale Cephesi'nde Tire İttihat ve Terakki Muhabirliğinden 30 lira, Biga'dan 15 lira, Papazlık Eşrafından Hacı Halil Beyzade Mehmet Bey tarafından 50 Osmanlı lirası ve yine Biga Papazlık eşrafından Mehmet Beyzade Ali Bey tarafından 10 lira toplanmış, yaralı askerlere tütün dağıtılmış, yaralı askerler için temiz çamaşır sıkıntısını gidermek için gömlek çorap gibi eşyalar İstanbul Hilal-i Ahmer Genel Müdürlüğünden temin edilmiştir (İşler,2017,s.48).

Milli Mücadele Dönemi'ne gelindiğinde ise İstanbul Hükümeti ile Ankara arasındaki sorunlar cemiyetin çalışmasını olumsuz etkilemiştir. İşgalden sonra İstanbul ile Anadolu arasındaki bağlantının kesilmesi Anadolu'ya yardım gelmesini engellemiştir. Ancak cemiyet çok önemli çalışmalarda bulunmuş Büyük Taarruz öncesinde hastaneler açmış, vapur kiralayarak doktorların cepheye ulaşmasını sağlamış, ilaç ve tıbbi malzeme tedarik edilmiştir (Sarı,2010,s.22).

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma ile Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan savaşlar nedeni ile halkın ve devletin yardımına koşan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin genel olarak yaptığı faaliyetler hakkında bilgi verilerek, özelde ise cemiyetin Adana Şubesinin faaliyetlerini gün yüzüne çıkarmak amaçlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan savaşlar ve savaşların neticesi olarak göç, esaret, salgın hastalıklar ve açlık gibi durumların yaşanmasına sebep olmuştur. Özellikle Milli Mücadele Dönemi'nde önemli

bir yere sahip olan Adana ilinde cemiyetin faaliyetleri incelenerek, Adana şubesinin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu, ne tür faaliyetlerde bulunduğu, Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Adana içinde hangi şubelerinin olduğu, bu şubelerin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu ve faaliyetleri hakkında bilgi vermek amaçlanmıştır. Sonrasında ise Cumhuriyet Dönemi'nde de önemini koruyan bu yardım kuruluşunun Adana ilinde ne tür faaliyetlerde bulunduğu araştırılarak bilime katkı sunmak amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, kuruluş yıllarından itibaren yaşanan savaşlarda ve savaşların doğal olarak getirmiş olduğu yıkımlarda devlete ve halka önemli katkıları olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yapısı, işleyişi ve faaliyetleri hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.

Kuruluşundan sonra taşrada da örgütlenen bu cemiyetin Adana ili faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Konumuzun kapsamı Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk yıllarında Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin faaliyetleri olmakla birlikte bilhassa Milli Mücadele Dönemi'nde Adana'nın savaş bölgesi olması durumu, konunun kapsayıcılığını arttırmıştır. Daha önce Hilâli Ahmer Cemiyeti Adana Şubesi hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır. İncelenen kaynaklarda cemiyetin Adana Şubesi hakkında detaylı bilgi bulunmaması ve daha çok birinci elden kaynaklara başvurmak konunun özgün olması açısından önemlidir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma arşiv tarama yöntemi esas alınarak hazırlanmıştır. Yapılan çalışmada Kızılay Arşivi, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası, Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası, Yeni Adana Gazetesi gibi birincil kaynaklar kullanılmıştır. Arşiv belgeleri konu ve tarih aralığı baz alınarak seçilmiş, arşiv belgelerinin transkripsiyonu yapılmış ve içerik yorumlama yöntemi ile değerlendirilmiştir. Belgelerin kullanımın yanı sıra, kitap, makale, tez gibi ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Tüm bu kaynaklardan toplanan sayısal ve sözel ifadeler açıklanmaya çalışılmıştır.

2. HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİNİN KURULUŞU ve FAALİYETLERİ

2.1. Salib-i Ahmer Cemiyeti

2.2. Salib-i Ahmer Cemiyetinin Kuruluş Süreci

Fransa İmparatoru III. Napolyon'un komutasındaki Fransız ve İtalyan kuvvetleri ile Avusturya ordusu arasında 24 Haziran 1859 tarihinde gerçekleşen Solferino Savaşı'na Henry Dunant'ın 40.000 yaralının acılarına şahit olmasının ardından 1862' de " Bir Solferino Hatırası "adlı eserin yayınlanmasının ardından hasta ve yaralı askerlere yardım etmenin insanlık borcu olduğu fikri yayılmaya başladı (Çapa,2010,s.9).

Dunant yaklaşık 300.000 kişinin savaştığı Solferino Savaşı'nda insanların günlerdir gıda almadan aç ve susuz savaştıklarını cephanesi bitmiş savaşçıların ellerine aldıkları taş ve sopalarla saldırılarını gözlemlemişti. Öldürücü darbelerle kopup etrafa savrulan organlar, yaralıların feryatları ve gezici hastanelerin azlığı nedeniyle yerde sürüklenmeleri birçoğunun acı içinde inlemelerini duymuştu. Çürüyen cesetler, yardım gitmediği için acı içinde ölen insanları gören Dunant Bir Solferino Hatırası adlı eserini kaleme almıştı (Akgün ve Uluğtekin,2000,s.8).

Napoli de Dr. Palescino, Paris'te Henry Anoult ve Hollandalı Dr. Basting gibi bazı hayır severler bu yaralı askerlere yardım etmenin bir insanlık borcu olduğu fikrinin yayıyorlar ve milletlerarası bir teşekkül aracılığıyla teşebbüse geçmeye çalışıyorlardı. Daha sonra Milletlerarsı Kızılhaç adını alacak olan ve General Dufour, Moynier, Henry Dunant, Dr. Appia ve Maunoir'den oluşan Beşler Komitesi'nin teşebbüsü ile Cenevre'de 1863'te gayri resmi bir toplantı yapıldı. İsviçre, Fransa, Belçika, Flemenk, İtalya, İspanya, İsviçre, Norveç ve Danimarka'dan gelen delegeler Cenevre Mukavelesi'nin ilk üç maddesini ortaya attılar.

1) Savaş zamanında yaralıların ve onları tedavi eden kişilere karşı tarafsız kalınacak.

2) Ordunun sağlık ekibini ayırt edebilecek bir amblem kabul edilecek.

3) Bu amblemin bayrak halinde kullanılması durumunda tarafsız kalınmak kabul edilecek (T.K.D, 1950,s.6-7).

Cenevre’de toplanan konferansta yapılan müzakereler sonunda, “Cenevre Sözleşmesi” 22 Ağustos 1864’te kabul edilip imzalandı. Cenevre Sözleşmesi Hükümleri belli başlı şu maddelerden oluşmaktadır:

- 1- *Savaş meydanında yaralanan askerleri ele geçiren taraf, milliyet ayırmaksızın onları tedavi ettirecektir. Yaralıları düşmana bırakmak zorunda kalan taraf, tedavi için sağlık memuru ve malzemelerinin bir kısmını bırakacaktır*
- 2- *Düşman eline düşen yaralılar, tedavi şartıyla savaş esiri sayılırlar.*
- 3- *Savaş meydanında kazanan taraf, yaralıları ve onların eşyalarını yağmadan koruyacaktır.*
- 4- *Cesetler iyice muayene edildikten sonra defnedileceklerdir.*
- 5- *Ölen askerlerin üzerinde çıkan kimlikleri, imkân olunca karşı orduya ve mensup oldukları ülkelere bildirilecektir.*
- 6- *Savaşanlardan her biri, karşı tarafa mensup ne kadar yaralı ve hasta nakil olduğunu birbirine haber vereceklerdir.*
- 7- *- Yaralılar tarafından bırakılan senetler, tahviller, mektuplar vs. evrak sahiplerine veya varislerine gönderilmek üzere muhafaza edilecektir.*
- 8- *Yaralı ve hastalara yardım için harbe katılan, seyyar ve sabit heyet-i sıhhiyeye hürmet edilecek ve esir muamelesi yapılmayacaktır. Fakat her hükümet ordusundaki resmi sağlık heyetine yardım için izin verdiği cemiyetlerin isimlerini, gerek barış zamanlarında, gerek düşmanlığın başlangıç ve sonrasında diğer tarafa bildirmeye mecburdur.*
- 9- *Tarafsız bir ülkeye mensup sağlık ve yardım müesseseleri bir orduya katılacağı ve yardım edeceği zaman, bunların istihdamlarından evvel durumu diğer tarafa bildireceklerdir.*
- 10- *Seferberlikte bulunan ordulara refakat etmek üzere teşkil edilen seyyar heyet-i sıhhiye ile sabit müessesat-ı sıhhiyeye karşı, savaşanlar tarafından hürmet edilip korunacaksa da, bu müessese düşmana karşı kullanılırsa hürmet ve himaye hükmü ortadan kalkar. Ancak bu yardım müessesesi memurlarının kendilerini ve hastalarını korumak üzere silah bulundurmaları, silahlı koruyucuları olmayıp bir asker karakolu tarafından korunmaları, yaralılardan alınıp henüz merciine teslim edilmemiş silah ve fişek bulundurması, bu müesseseyi himaye ve hürmetten yoksun bırakmaz.*

11- *Salib ve Hilâl-i Ahmer hastaneleri etibba ve müstahdemi düşman eline düşecek olursa, onun idaresi altında vazifelerine devam ederler. Etibba ve müstahdemin yardımına ihtiyaç kalmadığı takdirde ordu ve ülkelerine iade edilirler. Kendilerine ait eşya, alet, edevat, silah ve yüklerini birlikte götürdüler.*

12- *Bu memurlar düşman yanında bulundukları müddetçe, kendilerine düşman ordusunun aynı derecede olan memurlarına verilen maaş ve tahsisat verilir.*

İmzalanan anlaşmada can kurtarma teşkilatı, hastaneler, sağlık personelleri ve gönüllü hemşirelerin durumu ve sivil halk ve yaralılara yapılacak yardımlar ile ilgili hükümler bulunmaktaydı. Ayrıca teşkilat içinde çalışanlar ile hastaneler için ortak bir işaret olan beyaz zemin üzerine kırmızı haç kabul edildi. Sözleşmenin Cenevre'ye delege göndermemiş diğer devletlere gönderilmesi ve hükümlerin kabulü ve imzalanması için bir yıllık süre verilmesine karar verilmişti (Söğütder,2012,s.4-5).

Osmanlı Devleti ise 5 Temmuz 1865'te Cenevre Sözleşmesi'ni imzalamıştı. Cenevre Sözleşmesi ile Milletlerarası Kızılhaç Komitesi resmen tanınmış, sözleşmeyi imzalayan devletler tarafından kurulan Kızılhaç ve Kızılay teşkilatlarının ortak çalışmaları ile toplanan Milletlerarası Kızılhaç Kongrelerinde görüşmelere devam edilmişti. 22 Ağustos 1864 tarihinde imzalanan sözleşme, 11 Haziran-5 Temmuz 1906 tarihleri arasında yapılan toplantıda 6 Temmuz 1906 tarihinde protokol imzalanmıştır. İmzalanan protokole ek olarak deniz muharebeleri konusunun sözleşme kapsamına dahil edilmesi kararı 18 Ekim 1907 tarihinde sözleşmeye dahil edilmiştir (Çapa,2010,s.10-11).

2.2.1. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti

Osmanlı Devleti'nde yaşanan toprak kayıpları ve devletin hızla gerileme dönemine girmiş olması, doğu ve batı arasındaki uçurum devleti bir takım yenilikler yapmaya zorlamıştı. Ancak ilk Cenevre Konvansiyonu'na delege göndermeyen Osmanlı Devleti Cenevre Konvansiyonu'na katılmayan devletlere verilmiş olan bir yıllık süre içerisinde "Bir fayda ummamakla birlikte mazarrat da gelmeyeceği düşüncesi ile"5 Temmuz 1865 tarihinde sözleşmeyi imzalamıştı (Akgün ve Uluğtekin, 2000,s.12).

1867'de Paris'te toplanan ilk uluslararası Kızılhaç Kongresi'ne Osmanlı Devleti aslen Macar olan Dr. Abdullah Bey'i göndermiş, Dr. Abdullah Bey kuruluşun daimi üyeliğine seçilmiştir. Devlet yetkilileri arasında Kızılhaç'tan pek yarar ummamak

görüşünün hakim olması Paris Kongresi'ne başkanlık eden Kont Severya'nın 22 Kasım 1867'de Abdullah Bey'e göndermiş olduğu mektubun ardından Abdullah Bey'in çabalarını sonuçsuz bırakmıştı (Akgün ve Uluğtekin,2000s.13). Dr. Abdullah Bey'in çabaları Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa tarafından fark edilmiş, ardından Kırımlı Aziz Bey'in çabaları ve Tıbbiye Nazırı Marko Paşa başkanlığında “*Mecruhin ve Marda-yı Askeriyye İmdat ve Muavenet Cemiyeti*” kurulmuştur.(Akgün ve Uluğtekin2000,s.14) Kurulan bu cemiyete kaydedilen 66 azanın 43'ü hekimdi. Marko Paşa'nın başkanlığında kurulan cemiyet, Meclis-i Sıhhiye Reisi sânisî Salih Efendi, Dr. Mavroyani Dr. De Castro'dan oluşan bir encümen cemiyetin nizami esasısını hazırlamak için görevlendirildi. Cemiyetin Nizamnamesi okunup onaylandıktan sonra kabul edilmesi için hükümete sunuldu. Bâb-ı Seraskeri sivillere askeri işlere karıştığı gerekçesi ile nizamnameyi onaylamadı (Özaydın, 1987,s.39).

2.2.2. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Resmen Kurulması

Sırbistan ve Karadağ Seferleri ve ardından Rus Harbi'nin çıkması ile savaşta yaralanan Türk askerlerine yardım edebilecek bir kurum yoktu. Şöyle ki Sırp, Romen ve Rus ordularına kendi Kızılhaçlarının yanında bağımsız Kızılhaçların da yardım ettiği görülmekteydi. Bu nedenle savaşta yaralılara yardım edilebilmesi için Kızılhaç gibi bir cemiyetin varlığına olan ihtiyacı doğurmuştu. Uluslararası Kızılhaç Komitesi Başkanı Moynier'in Dr. Peştemalciyan Efendi'ye gönderdiği mektup ve yayınlanan genelge üzerine ilgili makamlarca görevlendirilen temsilcilerin katılımı ile Mekteb-i Tıbbiye'de Marko Paşa başkanlığında yapılan toplantıda yardım cemiyetinin kurulmasının gerekliliği yanında dini kavramlara karşı olan hassasiyet üzerine Kızılhaç amblemi yerine hilal ambleminin kabul edilmesi ve diğer devletler tarafından onaylanması istenmişti (Çapa, 2010,s.12).

Cemiyetin kurulması için Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa tarafından Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane Başkanı Nuriyan ve üyelerden Peştemalciyan Efendiler görevlendirildi İlk toplantı 25 Temmuz 1876'da Marko Paşa Başkanlığında yapıldı ve şu kararlar alındı:

1. Cenevre Sözleşmesinin Osmanlı ülkesinde nasıl uygulanacağı,
2. Haç yerine ordularımızda nasıl bir sembol kullanılacağı düşünülecek ve,
3. Cemiyet için bir tüzük hazırlanacak,

4. Derhal yardım toplanmaya başlanacak

5. Cemiyeti devamlı olarak idare edecek bir kurul seçilecek

Bâb-ı Seraskeri ordularımızda haç sembolünün kullanılmasını istemediğinden, haç yerine hilal sembolünün kullanılması uygun görüldü. Kurulacak olan bu cemiyette haç yerine hilal sembolünün kullanılacağı Cenevre aracılığı ile diğer diğer devletlere bildirilip siyasi yazımlar devam ederken komisyon Cemiyetin tüzüğünü hazırladı ve Bab-ı Aliye sundu. Bab-ı Seraskeri tüzüğü kabul etti ve onayladı. 4 Nisan 1877 tarihinde idare heyeti seçen Cemiyet'in adı padişahın emri ile Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti oldu ve cemiyet II. Abdülhamid'in himayesi altına alınarak ilk toplantısını Beşiktaş Sarayı Paşa dairesinde yaptı (Özaydın, 2002, s.1242-1243).

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti resmen kurulduktan sora Merkez Komite'nin kurulması için harekete geçildi. Oluşturulan ilk komitede başkan, meclis-i Umum-u Sıhhiye İkinci Reisi Hacı Arif Bey, başkan yardımcısı olarak ise, , Dr. P. Sarell ve Nuryan Efendi; Veznedar olarak Osmanlı Bankası Umum Müdürü M. Foster; Umumi Kâtip olarak Hariciye Nezareti Umuru Sıhhiye Müdürü Feridun Bey görevlendirilmişlerdir. Ayrıca Merkez Komitesi üyeleri olarak da M. Barrington Kenetti, Sıhhiye Müfettişi Umumisi Dr. Bartoletti, Dellasuda Faik Paşa, M. Von Has, M. Leral, Amerikalı General Mott, Dr. Baron Munddy, Mabeyn Katiplerinden Nuri Bey, Doktor Peştemalcıyan Efendi, Ayandan Serviçen Efendi Doktor Servastopoli gibi isimler görevlendirilmiştir (Polat, 2007,s.23).

1877-1878 Osmanlı Rus Harbi sırasında Osmanlı orduları büyük kayıplar vermişti. Osmanlı Devleti'nin yaralı askerlere yardımlarının yetersiz kalması Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin kurulmasında etkili olmuştu. Cemiyet Plevne'ye Dr. Osman Bey ve Dr. Charles S. Ryan adında iki operatör doktor görevlendirmiş, aynı zamanda gönderilen 50 kadar doktor ile yaklaşık 4000 hasta ve yaralının bakımını yaptırmıştır. Bunlardan başka cephe gerisinde 9 gezici hastane ve İstanbul'da 4 ilk yardım istasyonu kurarak 25.000 hasta ve yaralının bakımı yapılmıştır. Cemiyet, yardımları yapabilmek için Hindistan ve Afrika Müslümanlarından ve diğer ülkelerin Salib-i Ahmer'inden 72.000 almıştı. Savaşın bitiminde elinde kalan 61.000 lirayı Osmanlı Bankası'na yatırarak cemiyetin hazinesine aktarmıştır. Osmanlı Rus Savaşı'nın akabinde Osmanlı'da başlayan ve 30 yıl boyunca sürecektir olan istibdat dönemi savaşın kaybedilmesi bahane olarak gösterilmiş ve devlette oluşan örgütlenmeler, sosyal siyasi etkinlikler yasaklanarak tüm kurumlar kapatılmıştı (Akgün ve Uluğtekin, 2000,s.29-30).

Yirmi bir yıl hiçbir faaliyette bulunmayan cemiyet, 1897 Osmanlı- Yunan Savaşı sırasında geçici faaliyetlerde bulunmuştur. Savaş başladıktan sonra 24 Mayıs 1897 tarihli Tezkire-i Samiyye ile eski üyelerden hayatta olanlar ve yeni üyeler Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ni yeniden kurdular. Cemiyet, eski idare heyeti ikinci başkanı Nurican Efendi'nin başkanlığında çalışmalara başladı. Galus'tan askeri yaralıları taşımak için iki hastane vapuru kiraladılar. Savaş sonunda askerler Roma, Van, Asir, Mekke ve Taif vapurları ile İstanbul ve Çanakkale'ye sevk edildi. Orduya bol miktarda kinin ve tıbbi malzeme yardımı yapıldı. Bu süre zarfında cemiyet, tekrar canlandırılmak istense de yapılan girişimler Padişah II. Abdülhamid tarafından engellendi ve II. Meşrutiyet'in ilânına kadar cemiyetin yeniden kurulması rafa kaldırıldı (Özaydın, 2002,s.1243).

23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'in ilanı ile memleketin dört bir yanında birçok siyasi ve içtimai cemiyetler kurulmaya başlamıştı. Cemiyetin tekrar faaliyete geçmesi için hayırsever kişiler yeniden harekete geçmişti. Dönemin Hariciye Nazırı Rıfat Paşa'nın eşi vesilesiyle iane toplanmaya başlandı. Cemiyetin yeniden kurulması için 4-5 bin lira toplanması üzerine Rıfat Paşa bu hususta Bâb-ı âli ile arabuluculuk yaptı. Sadrazam'ın da desteği ile Dr. Esat, Dr. Besim Ömer, Hayriye Nezaretinde Salih, Dr. Mehmet Ali, Dr. Ali Galip, Dr. Bahattin Şakir ve Dr. Kasım İzzettin Beylerden oluşan komisyon toplandı ve diğer ülkelerin Salib-i Ahmer'lerini örnek alarak memleket ihtiyaçlarına uygun bir nizamname hazırladılar (T.K.D,1950,s.14).

Nizamnamenin kabulünden sonra nâzır, ulema, ayan, mebusan, doktor, tüccar gibi çeşitli meslek gruplarından olmak üzere 100 kişilik kurucu aza kaydedildi. Kurucu azalardan oluşan Umumi Meclis, Tokatlıyan Otelinde Sadrazam Hakkı Paşa başkanlığında otuz kişilik Umumi Merkez Heyetini seçti. Cemiyetin Fahri başkanlığını Veliaht Yusuf İzzettin Efendi üstlendi. Veliaht Yusuf Efendi'nin çabalarıyla Tophane'de üç katlı bir bina Kızılay'ın ilk idare merkez binası oldu. Meclis'in bir hafta sonraki toplantısında İdare heyeti Rıfat Paşa, Prens Abbas Paşa Talât Bey, Mehmet Ali Bey, Rıfat Bey, Kemal Ömer Bey , Fuad Bey, Edhem Pertev Bey Haydar Bey ve Münir Niğar Bey'lerden oluşmaktaydı (Çapa,2010,s.14).

Hilâl-i Ahmer'in etkinliğinin artması üzerine Sultan Mahmut Türbesi civarında inşa olunan dört katlı bir bina kiralanarak genel merkez buraya taşınmış, diğer yandan Devlet Şurası tarafından onaylanan ve 1925 yılına kadar yürürlükte olan nizamname uygulamaya konulmuştur. Toplamda 10 bölümden oluşan

Nizamnamenin ilk kısmı 8 maddeden oluşmaktaydı. Bu maddeler sırasıyla şunlardır:

1. *"Zat-ı Hazret-i Padişahi'nin himayei mülükaneleri ve veliahd-ı saltanat hazretlerinin riyaset-i fahriyeleri tahtında olarak Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti namıyla merkez-i umumisi Dersaadet'de olmak üzere bir cemiyet teşkil edilmiştir. Bu madde ile cemiyetin devlet korumasında olduğu belirtilmiştir.*
2. *Madde ile Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumî binası, cemiyet üyeleri ve idâri teşkilâtı belirlenmiştir.*
3. *Meclis-i Umumî tanımlandı*
4. *Merkez-i Umumî tanımlanmış ve işlevleri belirlenmiştir.*
5. *Vilâyet Meclis-i Umumîleri ve merkezleri*
6. *Şubeler ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin İnas Kısmı başlığı altında Hanımlar Merkezinin oluşturulduğu ve şubelerinin açılmakta olduğu*
7. *Umur-ı Maliye'de Cemiyet'in mal varlığının üye aidatları ve bağışlarla gelir getirmek üzere düzenlenen müsamereler, sergiler ve konferanslardan toplanan paralardan meydana geldiği*
8. *Cemiyet'in Hükümetle Münasebeti" başlığı altında, kuruluşun Meclis-i Umumi 'de hükümet tarafından atanmış müfettişler tarafından denetleneceği ve her zaman hükümetin incelemesine açık olacağı belirtilmişti*
9. *Alamet-i Farika" idi. Burada kırmızı renkte ay'ın kurum amblemi olarak uluslararası boyutta tanındığı*
10. *Mevadd-ı Umumiye başlığı altında nizamnamenin hangi koşullar altında değiştirilebileceği ele alınmıştı (Akgün ve Uluğtekin,2000,s.39-40).*

2.2.3. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Birinci Olağan Kongresi

Nisan 1912'de İstanbul üniversitesi salonunda yapılan ilk kongrenin başkanlığına Hüseyin Hilmi Paşa, başkan vekilliklerine ise Bahriye eski Nazırı Muhtar Paşa ve Dr. Mazhar Paşa tayin oldu (Çapa,2010,s.14). Toplantıda aşağıda belirtilen kararlar alınmıştır:

- 1- *Cemiyete hizmet edenlere tüzük gereğince madalya verilmesi*

- 2- *Trablusgarp'ta ölen Alman Kızılhaç görevlilerinden Dr. Şutse ve Dr. Dokştayn'ın resimlerinin genel merkez salonlarına asılması,*
- 3- *Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne yardımlarından dolayı teşekkür edilmesi*
- 4- *Kadın kolları örgütünün kurulmasından yana değerli çalışmalar yapan Besim Ömer Paşa'ya teşekkür edilmesi*
- 5- *Cemiyete devam edemeyen Mimar Kemalettin Bey, dışişleri bakanı Rıfat Paşa ile Genel Merkez Üyeliğinden ayrılan Prens Abbas Beylerin yerine Besim Ömer Paşa, Osmanlı Bankasından Keresteciyan Efendi, Av. Avram Naum ile Mühendis Asadurya'nın seçilmesi*
- 6- *Tüzük gereğince beş kişinin çıkarılarak yerine yenilerinin seçilmesi,*
- 7- *Müfettiş denetiminden aklanarak çıkan kurulun kutlanması*
- 8- *Cemiyet işlerinin daha iyi yönetilmesi için bir genel müdürün atanması*
- 9- *Devamlı çalışan personele yıllık iki bin lira ödenek verilmesi*
- 10- *Çeşitli ihtiyaç maddelerinin saklanması için bir depo hazırlanması*
- 11- *Cemiyetin telgraf ve posta ücretlerinden muaf tutulması için girişimlerde bulunulması,*
- 12- *Cemiyetin telgraf ve posta ücretlerinden muaf tutulması için girişimlerde bulunulması,Trablusgarp savaşı nedeni ile bölgeye sağlık malzemesi ve personel gönderen Selanik ve Manastırlı yardımseverlere teşekkür edilmesi*

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Balkan Savaşları nedeniyle 25 Ekim 1912'de 28 Şubat 1913'de savaşlar için ödenek isteyebilmek adına olağan üstü kongreler düzenledi (Söğütder, 2012,s.12-13).

2.2.4. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi'nin kurulmasına yönelik çalışmalar 1910 yılında başlamış ve toplumda başlayan değişim sayesinde toplum tarafından kabul ve destek görmüştü.(Akgün ve Uluğtekin,2000,s.147)

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Hanımlar Merkezi'nin kurulması için yapılan çalışmalara basın da destek vermişti. Yeni İkdam Gazetesi'nin 15 Mart 1910 tarihli nüshasında “ Hilâl-i Ahmer Encüman-ı Nisvânı “ yani Hilâl-i Ahmer Hanımlar Cemiyeti adıyla çıkan yazıda, ülkede ilerlemenin sadece kadınlara kendilerini geliştirme fırsatları verildiğinde mümkün olabileceği belirtilmişti.

Ayrıca aynı yazıda geçen “Bir ülkenin geleceği demek olan çocukların, ilk eğitimlerini anne kucağında aldıkları, ancak bu ilk eğitimin kendisi eğitilmiş, kültür düzeyleri yüksek annelerce verildiğinde çocukların daha okula gitmeden sağlam kişilik geliştirebileceği” ifade edilmiştir. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi dönemin siyasi isimlerinin de desteği ile 20 Mart 1912’de kuruldu. Hanımlar Merkez teşkilatı 30 kişiden oluşuyordu. Hanımlar Merkezi’nin başkanı Mahmut Muhtar Paşa’nın eşi Nimet Hanım, fahri başkanı ise Padişah Mehmet Reşat’ın eşi Başkadın efendi idi. Bazı devlet görevlilerinin eşleri de merkez üyeleri arasındaydı (Sezer, 2014,s.311).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yönetmeliğinin 43.maddesine göre kurulan Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi yapmış olduğu yardımlarla halkın ihtiyaçlarını karşılamıştır. Kermesler, çay ziyafetleri, toplantı ve konferanslar düzenlemiş, sergi ve el işlerinden yapılan satışlardan elde edilen gelirler ve diğer yardım kuruluşları aracılığı ile faaliyet alanını genişleterek kimsesiz ve muhtaç ailelerin ve ordunun yiyecek, giyecek ve tıbbi malzeme gibi ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamıştır. Ev ev mahalle mahalle dolaşarak, para, yiyecek, giyecek ve çeşitli ihtiyaç malzemeleri toplayan cemiyet kadınları, çiçek günü toplantılarıyla yardım toplama günleri düzenleyerek halkın katılımını arttırmıştır (Tepekaya ve Kaplan, 2003,s.151-152)

Balkan Savaşları nedeniyle çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan göçmenler sorununu çözmekten geçen yol Darûs-Sana’a diğer adıyla Sanat evi kurulmasıydı. Balkanlardaki uzun çarpışmalar, elden giden topraklar ve bu topraklardan göç eden insan sayısı arttıkça cemiyetin bütçesi zorlanmaya başlamıştı. Kurulacak olan sanat evinde göçmenlerin el sanatları ile üretim yapmaları ve buradan elde edilen gelirler ile göçmenlerin zaruri ihtiyaçlarının karşılanması hedeflendi. 20 Haziran 1913’te yapılan Hilâl-i Ahmer Genel Merkez toplantısında Sanat Evi tasarısı kabul edildi. Yönetim kadrosu Hanımlar Merkezi üyelerinden Sadiye Haluk, Leyla Vahit, Nezihe Veli ve Macide Besim Hanımlardan oluşuyordu. Hanımlar Merkezi’nin atayacağı dört üye tarafından Sanat Evi ayda bir kez denetlenecekti (Akgün ve Uluğtekin, 2000,s.157).

Bir atölye, bir eğitim merkezi olarak kurulan “Sanat Evi “ yapmış olduğu eski geleneksel dokuma ve nakış gibi el işleriyle yerli ve yabancı vicdan sahibi yardımseverlerin takdirini kazanmış, açtığı sergiler, iş yerleri ve kermeslerle çok yönlü faaliyetler içinde olmuş, aynı zamanda satışlardan elde ettiği gelirler ile bütçesine katkıda bulunmuş, aynı zamanda 123 nüfus beslemiştir.(Kaplan, Tepekaya,2003,s.176) Ekim 1914 tarihinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Fahri başkanı Veliaht Yusuf İzzettin

Efendi Hanımlar Cemiyeti'ni ziyaret etmiş, Sanat Evi'nde yapılan çalışmalardan satın almıştır (Sezer, 2014,s. 313).

Sabah Gazetesi'nin 20 Şubat 1917 tarihli haberinde hanedan mensubu kadınların Hilâl-i Ahmer sergisini ziyaretinde cemiyetin nizam içinde çalışmasını takdir ettikleri ve para yardımı yaptıklarına dair şu ifadeler geçmektedir: *“Devletlü ve ismetlü Fehime ve Naime sultanlar hazeratı dün Hilâl-i Ahmer sergisini ziyaretle müşahade eyledikleri âsâr-ı intizâm ve mükemmeliyetden dolayı beyân-ı takdirat ve aytam-ı askeriyenin çalıştırılmakda olduğu Hilâl-i Ahmer Hanımlar Dârü'sSînâ'sı'na Na'ime Sultân Hazretleri ikinci def'a olarak 15 ve Fehime Sultan Hâzretleri 15 ve müşârün – ileyha hazretlerinin dâyeleri Vâsf-ı Sezâ Hanım ile Başkalfaları Eyâhun Hanım beşer lira ihdâ etmişlerdir.Selâtin-i aliyyetüş-şân hazerâtının ibrâz buyurmakda oldukları işbu avâtıf-ı şefkat gösterâne her türlü takdirâtın fevkinde olmakla Hilâl-i Ahmer kendilerine güzât-ı mecruhîn ve eytâm u erâmil nâmına arz-ı şükrânı bir vazîfe-i necîbe telakkî eyler.* (Küçükateş , vd.,2018,s.137)

Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi Balkan, Birinci Dünya Savaşı, ve Kurtuluş Savaşı döneminde Hanımlar Merkezi'nin bir çok azası gönüllü hastabakıcılık yapmıştır. Yine bu savaşlar için çamaşır, çarşaf, ve sargı bezi gibi ihtiyaçların bir kısmını Hanımlar Merkezi dikmiş bir kısmını da temin etmiştir (T.K.D ,1950,s.19).

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde 4 Eylül 1914 tarihinde Hanımlar Merkezi'ne gönderilen beyannamede ordu için kışlık giyecek hazırlanması istenmesi üzerine Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne öncelikle 1.700 pamuklu hırka verildi, sanat evinde 24.529 hırka dikildi. Bunlardan başka sanat evinde ordu için eldiven ve çorap örüldü ve birçok çamaşır dikildi. Hazırlanan eldiven, çorap ve boyun sargıları sağlık heyetleri aracılığı ile cepheye gönderildi. Genel Merkezin isteği üzerine 1915 yılı Şubat ayı içinde 10.000 parçadan fazla çamaşır dikilerek Hilâl-i Ahmer ambarına teslim edildi (Çapa,2010,s.48).

Milli Mücadele döneminde çalışmaları devam eden Hanımlar Merkezinin sanat evi eski Türk nakış ve işlemleri önceleri sadece çevre, yemeni gibi aksesuarlar üzerine işlerken daha sonra maşlahlar, mantolar, mendiller üzerine de işlemeye başladı. Türk çinileri, vazoları ve tezhipleri incelenerek diğer el işlerinde de Türk motifleri kullanıldı. Mayıs 1923'te Kızılay Hanımlar Merkezi binasında yapılan bir sergi açıldı. Serginin açılışına İstanbul valisi Haydar Bey, Besim Ömer Paşa, Kızılay Başkanvekili Hamid Bey, merkez azaları e İstanbul'un diğer ileri gelenleri ve Fransa ve Amerikan Kızılhaç yetkilileri ve birçok yabancı temsilci katıldı (Çapa,2010,s.50).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin amacı Hanımlar Merkezi ile aynı olsa da Cemiyet, Hanımlar Merkezi'nin kendi bünyesinde toplanmasını önerdi. Öneride hanımlar ve erkeklerin Nizamname esaslarına göre birliği, hanımlar teşkilatını lağv edilmesi, nakit, mal ve hesaplarının erkek merkez ve şubelerine devri ve bu yıl içinde 12'den 15'e yükselen vilayet merkez heyetlerine ve beşten sekize çıkarılan kaza merkez heyetlerine üçer hanımın aza seçilmesi merkez ve şubelere bildirildi. 1925 yılı Temmuz ayında toplanan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti genel kongresinde kurumun fahri başkanlığının Mustafa Kemal Paşa'ya verilmesi önerildi. Mustafa Kemal Paşa 24 Temmuz 1925 tarihinde bu öneriyi uygulamaya koydu. Yine aynı toplantıda kabul edilen nizamname ile cemiyetin adı Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adını almıştı. Her Türk'ün bu cemiyete üye olabileceği belirtilirken kadın- erkek ikilemi sona erdi (Akgün ve Uluğtekin,2000,s.181-182).

2.3. Osmalı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Savaşlardaki Hizmetleri

2.3.1.Trablusgarb Savaşı

Ulusal birliğini henüz sağlamış olan ve girmiş olduğu sömürgecilik yarışı neticesinde amaçlarına ulaşabilmek için Kuzey Afrika'ya yönelen İtalya, Kuzey Afrika topraklarında İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarının olması ve onlardan gelebilecek herhangi bir tehlike için onlar ile anlaşma yoluna girmişti. Almanya ve Avusturya ile aralarında imzaladığı anlaşmalar ile kendisine destek sağlarken yapıla üçlü ittifak ile birlikte Fransa'nın da desteğini kazanmış oluyordu. Bunlardan başka İngiltere ve Rusya ile de ilişkilerini geliştiren İtalya, İngiltere'nin 1882 yılında Mısır'ı işgali ve Fransa'nın da Tunus'u işgal etmesinin ardından Osmanlı idaresinde olan Trablusgarp ve Bingazi'nin işgali için harekete geçmiş ve yaklaşık otuz yıl süren bir hazırlığın ardından 29 Eylül 1911 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir (Koylu, 2002, s.522).

Trablusgarp Savaşı Osmanlı Devleti'nin savunmasız ve imkânlarının kısıtlı olduğu bir zamana denk gelen bir savaştır. Şöyle ki II. Meşrutiyet'in ilanının hemen ardından gelen iç ve dış karışıklıklar, kurulan siyasi partiler ve politik çekişmeler ile uğraşırken diğer yandan sanayi inkılabının doğurduğu sömürgecilik yarışı İtalya'yı bu yarışa dahil etmişti. (Akgün ve Uluğtekin, 2000,s.48) Trablusgarp Savaşı öncesinde de Osmanlı Devleti ,gerek iç siyasette gerekse dış siyasette bir takım karışıklıklar içindeydi. II. Meşrutiyet'in 23 Temmuz 1908'de ilanından kısa bir süre sonra Avusturya

Bosna- Hersek'i işgal etmiş, Bulgaristan prensi bağımsızlığını ilan etmiş ve ardından Girit Rumlar tarafından Yunanistan'a ilhak edilmiş ve Avrupa Devletleri tarafından kabul görmemiş ve iç sorun dış sorun haline gelmişti. Osmanlı topraklarında yaşanan ayrılıkçı hareketlerin sebep gösterilmesi ile Meşrutî yönetime karşı gösterilen irticai faaliyetler ve bu faaliyetlerin Harekat Ordusu ile bastırılması neticesinde yönetim II. Abdülhamid'den Mehmet Reşad'a geçmişti (Şıvgın,2002, s.493).

Trablusgarp Savaşı öncesinde Balkanların durumu pek iç açıcı görünmüyordu. Mart 1911'de ayaklanan Katolik Arnavutlar tarafından başlatılan isyana Karadağ destek verirken İtalya da Karadağ'a destek veriyordu. Osmanlı Devleti Balkanlarda uygulanmak istenen birlik ve beraberlik politikasına cevap alamıyor, aynı zamanda bu Balkanlar'daki ayrılıkçı hareketler Rusya tarafından destekleniyordu. Osmanlı Devleti toprakları içerisinde yaşanan ayrılıkçı hareketler Arap Vilayetlerine de sıçramıştı.. İmam Yahya'nın Yemen'de başlattığı ayaklanma ve ardından Yemen isyanından daha uzun sürecek olan Asir'deki Seyit İdris ayaklanmaları İtalya'nın Trablusgarp'ın işgalini kolaylaştırmıştı (Şıvgın, 2002,s. 494).

Trablusgarp Savaşı sırasında cemiyetin yeniden tesisi henüz bir yıl olmamıştı. Bu nedenle ambarların tesisi, hastane levazımı gibi hazırlıklar tamamlanamamış, ayrıca elde bulunan parası 10.000 lirayı geçmemekteydi. Trablusgarp'da bulunan Ordu Sıhhiye Heyeti tüm hastane gereçlerini deniz kıyısındaki şehirlerde bırakarak ordu ile birlikte iç kesimlere çekilmişlerdi. Diğer yandan askeri doktorlar esir edildiğinden askerlere sıhhi yardım ulaştırılamıyordu (T.K.D,1950,s.20).

Cemiyet Trablusgarp'a bir yandan sağlık ekibi göndermeye çalışırken diğer yandan heyet masraflarının karşılanabilmesi için yardım toplamaya başlamıştı. Cemiyetin dünya devletlerine yaptığı yardım çağrısı üzerine Mısır, Hindistan, Bosna ve Güney Afrika Müslümanlarından cemiyete bağış yapılmıştı (Akgün ve Uluğtekin, 1992,s.21).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Trablusgarp'a üç sıhhiye heyeti göndererek Trablus, Homs ve Bingazi'de hastaneler kurdu (Özaydın,1987, s.61). Doktor Kerim Sebati Bey'in reisliğinde altı doktor ve on beş hasta bakıcıdan oluşan bir heyet gönderildi. Kerim Sebati Bey, gerekli olan ilaç, cerrahi aletler, çadır, sedye, mutfak eşyası, konserve gibi ihtiyaçların temini için gittiği Paris'te merkez-i umumi üyelerinden Besim Ömer Paşa, Kasım İzzettin ve Dr. Akil Muhtar Beylerin desteği ile ihtiyaçları temin etmiş, oradan Marsilya'ya geçerek Marsilya'ya gelen sıhhiye heyeti ile birleşerek Tunus'a hareket etmiştir. Tunus'tan İsfak'a geçen heyet burada Paris'ten getirdiği

kumaşlarla 8'er yataklı 13 çadır kurmuştur. Sıhhiye Heyeti Azize'ye ulaştığında bölgede altı askerî hekim ve Paris'ten gelen 5 hekim bulunuyordu (Özaydın, 1987, s.62-63). Gönderilen heyetler ilk olarak Aziziye'de bir Okul binasında 160 yataklı Hilâl-i Ahmer hastanesini kurdu(T.K.D,1950,s.20). İki gün içerisinde 300'e yakın yaralının tedavisi yapıldı. Yaralı askerlerin ve hastane araç gereçlerinin taşınması için gereken *teskereci*(sedyeci) olarak anılan sağlık koluna ihtiyaç duyulmaktaydı. Hilâl-i Ahmer Ayda 10, savaş günlerinde 2 Frank olan teskercilerin ücretini karşılarken bu hizmetin devamının sağlanabilmesi için yetenekli kişiler arasından seçilenleri eğitime göndermiş, her biri 8 teskere, 32 teskereci birer doktor ve hasta bakıcıdan oluşan teskereci teşkilatını kurarak savaş alanı ile bakım merkezleri arası zaman kazanarak tedavi süreçlerini hızlandırmıştı (Akgün ve Uluğtekin 1992,s.28-29).

Trablusgarp'daki birinci heyet yardım edebilmek ve savaş alanında yardımların daha çabuk ulaşmasını sağlayabilmek için cemiyet, Dr. Emin Bey Başkanlığında doktor ve hastabakıcılardan oluşan ikinci heyeti Gıryan'a göndererek Gıryan Hastanesini kurdu (T.K.D,1950,s.20-21). Hastane'nin kurulmasından geçen 7 aylık süre zarfında Gıryan Hastanesi'ne toplam 503 hasta ve yaralı getirildi. Bunlardan 473'iyileşirken 29'u vefat etti. Gıryan'da hastane kurulmasının ardından cemiyetin İngiltere'den 1000 liraya satın aldığı çadırlar ile gönderilen sağlık malzemeleriyle 50 yataklı hastane takımı yeni bir sağlık merkezi kurulması için cemiyet tarafından Dr. Ferit'in başkanlığında Homs'a gönderildi. Dr. Ferit'in başkanlığında gelen Dr. Beşir Fuat Bey, Eczacı Yunus Efendi,ve beş hastabakıcı ilk olarak Rüştîye Mektebi binasında çalışmaya başlamıştı. Hastaneye 400 yaralı birden getirilmesi üzerine büyük bir ev ve iki kahvehane hastaneye dönüştürülmüş ve savaşın sonuna kadar 575 yaralı v 212 hasta kabul edilmişti (Akgün ve Uluğtekin,2000,s.68-69).

Trablusgarp'a gönderilen iki heyetten başka üçüncü heyet olarak Dr. Arif Bey'in başkanlığında beş doktor, bir eczacı ve on iki hasta bakıcıdan oluşturulan heyet Mısır üzerinden Bingazi'ye gönderildi. O sırada Kahire'de bulunan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi üyelerinden Esat Paşa'nın yardımı ile 3000 lira harcanarak gerekli malzemelerin alınmasının ardından, heyet Defne'ye ulaşarak orada 10 yataklı bir hastane kurarak, Dr. İhsan Bey'i orada bıraktı. Heyetin geri kalan üyeleri Tobruk'a gelerek, El- Hudura dolaylarında bir hastane kurdu. Heyet Tobruk'ta 85 yaralı ve 200'den fazla hastayı tedavi etti (Özaydın,1987,s.70-71). Cemiyet bu bölgede toplam 3000'den fazla yaralı ve hasta tedavi etmiş ve burada yaptığı yaklaşık 20.000 lira harcamıştır.(Sezer ve Metin, 2016,s.21)

2.3.2. Balkan Savaşları

Rusya'nın Boğazlar'a sahip olma ve Balkan topraklarını çeşitli uluslar arasında paylaşırma ve bu topraklara egemen olma isteği nedeni ile uyguladığı Panislavist politika çerçevesinde Balkan Devletlerini kışkırtmış ve onları Osmanlı Devleti'ne karşı örgütlemişti. İlk olarak 5 Ekim 1908'de Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, "Büyük Bulgaristan" "idealiyle Makedonya'yı almak istemiş, ardından 1910 yılında Yunanistan "Megali İdea'yı gerçekleştirebilmek için Girit'i almak istemişti. Bu sebepler neticesinde Bulgaristan Sırbistan ile daha sonra Yunanistan ile anlaştı. Ardından Bulgaristan'ın kışkırtması ile 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmesi ile savaş başlayacaktı. Henüz Arnavutluk İsyanı'nın bastırılmadığı ve Osmanlı Devleti'nin 75 bin talimli askerinin ordudan terhis edilmesinin ardından 30 Eylül 1912 tarihinde seferberlik ilan eden Balkan Devletleri, 3 Ekim 1912 tarihinde Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ hükümetleri Osmanlı Devleti'ne üç gün içerisinde Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk ve Girit'e özerklik verilmesine dair nota verdiler. Verilen notanın ardından üç gün daha süre veren Balkan Devletleri, istekleri yerine getirilmediği takdirde silah zoruyla isteklerini kabul ettireceklerini Batılı Devletlere bildirdiler. Osmanlı Devleti'nin Balkan Devletleri ile ilişkilerini sonlandırdığı cevabı üzerine 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş açması ile Birinci Balkan Harbi başlamış oldu. Karadağ'ın savaş ilan etmesinin ardından, 17 Ekim'de Bulgaristan ve Sırbistan, 19 Ekim'de Yunanistan'ın Osmanlı'ya savaş ilan etmesi ile Osmanlı devleti tam anlamı ile savaşa girmiş oldu. (Halaçoğlu, 2002,s.535-536)

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ise savaşın başladığı dönemde bankada 70.000 lira parası bulunmaktaydı. Bu paradan 30.000 lirası genel merkeze verilmesi için bir kongre toplanarak genel merkez tarafından hastanelerin kurulması için hazırlıklara başlandı. İlk olarak Kadirga, Darülfünun, Vefa, Demirkapı ve Yeşilköy'de Hadımköy, Ispartakule, Ömerli, Selânik, Edirne, Üsküp, Çanakkale ve Gelibolu'da sabit hastaneler ve gerekli olan yerlerde seyyar hastaneler kurdu (T.K.D,1950, s.22).

Balkan Savaşlarında cemiyetin kurduğu 8 hastaneden ilki 10 Ekim 1912'de açılan Kadirga Hastanesi olmuştur. İlk 4 ayında 663 yaralı ve hastaya bakan hastane için cemiyet üyeleri harici iki operatör, beş doktor, bir asistan, bir eczacı, 16 hasta bakıcı görevlendirilmişti (Akgün ve Uluğtekin, 2000,s.104-105). Dr. Besim Ömer Bey'in idaresinde olan bu hastane öncesinde kadın doğum hastanesi olup, savaş zamanı

yaralı askerler için düzenlenerek 100 yataklı bir hastaneye dönüştürülmüştür. İlerleyen günlerde hastanenin yatak kapasitesi 230'a çıkarılmıştır (Türkmen, 2004,s.505). İstanbul'a çok sayıda yaralı gelmesi dolayısıyla Darülfünun tatil edilmiş ve bina düzenlenerek geçici bir süreliğine Hilâl-i Ahmer'e tesis edilmişti (Türkmen, 2004, s.506).

Kadırga Hastanesinin ardından 18 Ekim 1912'de açılan ve 400 yataklı Darülfünun Hastanesi 18 Ekim'den Şubat'a kadar olan yaklaşık 4 aylık sürede 2042 hasta kabul edilmiş, bunların 1165'i hasta ve yaralı erler olmuştur. Ardından 24 Ekim Vefa Hastanesi'nde 523, Demirkuyu Hastanesi'nde 328 hastaya bakılırken 26 Ocak'ta kurulan Muhacir Hastanesi camilere yerleştirilen hasta ve yaralılara bakmıştır.(Akgün ve Uluğtekin, 2000,s.106) Savaş nedeni ile tatil edilen Vefa Lisesi Hilâl-i Ahmer tarafından 150 kişilik bir hastaneye dönüştürüldü. Açılış tarihinden (6 Kasım 1912), Şubat sonuna kadar 523 hasta ve yaralı kabul etti (Özaydın,1987, s.83).

Demirkapı civarında kurulan Demirkapı Hastanesi 110 yataklı olup, kolera hastalarına bakmış, ardından Hilâl-i Ahmer'e verilerek tekrar düzenlenip yaralı ve hastaların bakımına devam edilmiştir (Türkmen, 2004,s.506). Rumeli'den İstanbul'a gelen muhacirlerden hasta olanları tedavi etmek için Muhacirin Hastanesi açılmıştır. Parmakakapı'da kiralanan bina 100 yataklı bir hastaneye dönüştürülmüş, bu hastanede 258 hasta tedavi edilmiştir (T.K.D,1950,s.23).

İkinci Balkan Savaşı başladığı andan itibaren bir sonraki hedefin Çanakkale ve çevresi olması nedeniyle Gelibolu'da İnas (kadın) Mektebi binasında kurulan 50 yataklı hastanenin yetersiz olmasına binaen Zükur (erkek) Mektebi'nin bir kısmına 70 yataklı hastane oluşturuldu. Ayrıca hastaların İstanbul'a sevkini icap eden durumlar için Osmanlı Seyr-ü Sefer İdaresi, kömür vesaire işletmeler için Hilal-i Ahmer tarafından 350 hastaya hizmet edebilecek duruma getirilen Cambridge vapuru tahsis edilerek hastaların taşınmasında kullanıldı (Akgün ve Uluğtekin,2000,s.108).Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, sadece savaş yaralılarına değil aynı zamanda muhacirlere de yardım etmiştir. İstanbul'a gelen on binlerce muhacirin barınma ihtiyacını karşılamış ve yiyecek temin etmiştir. Hasta olanlara muhacirler için ayrı açılan hastane haricinde çamaşır ve yiyecek temini için ayrı teşkilat kurdu. Cami ve medreselerde barınan 14.850 kişiye yemek dağıtıldı. İstanbul dışına gönderilen muhacirlere yol ve yiyecek yardımı yapıldı (T.K.D,1950,s.25). Anadolu'ya gelip burada yaşam kuran muhacirler Anadolu'da başka bir yere gitmek için gerekli parayı Hilâl-i Ahmer'den temin etmişlerdi. Örneğin Dedeâğaç'tan göç eden Tabur Kâtibi Mustafa Efendi'nin eşi Münire Hanım ve

çocukları, Adana'ya gitmek istediklerini ve yol masrafları ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması isteğini cemiyete bildirmiş ve cemiyet tarafından bir kereye mahsus 450 kuruş ödeme yapılmıştır (Sezer ve Metin,2016, s. 94-95).

2.3.3. Birinci Dünya Savaşı

Birinci Dünya sebebinin özelde birçok sebebi olmasının yanı sıra savaşın temel gerekçesi 28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya- Macaristan veliahdı Arşidük Ferdinand'ın Saraybosna'da Sırp bir asker tarafından öldürülmesi olmuştur. Yaşanan bu olayın ardından Almanya'nın da Avusturya'nın yanında olması tüm Avrupa'yı dünya savaşına itmiştir (Armaoğlu,1999,s.55). Avrupa ülkeleri İngiltere, Fransa ve Rusya ile üçlü itilaf, Avusturya- Macaristan, Almanya ve İtalya'da üçlü ittifak blokları oluşturmuştu. Her iki tarafın çıkar ve beklentileri kısa bir süre sonra büyük bir savaşa evrilecekti ki Ağustos 1914'te savaş başladı. Osmanlı Devleti'nin ise bu savaşta tarafsız kalması pek mümkün görünmüyordu. Her ne kadar uzun yıllar boyunca toprak kazanmamış hatta kaybettikleri olmuşsa da halen üç kıtada toprak sahibiydi. Savaşın başlaması ile müttefiki Almanya'nın yanında savaşa girdi.(Akgün ve Uluğtekin 2000,s.187)

Birinci Dünya Savaşı sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti gerek cephede gerekse cephe gerisinde büyük bir çaba içerisine girmişti. Osmanlı ordusunun Kafkas Cephesi'nde Ruslara karşı yapılan taarruzu sırasında hasta ve yaralılar için Erzurum'da Dr. Emin Bey'in başkanlığında 550 yataklı bir hastane açıldı. 1915 yılına kadar faaliyet gösteren hastane, kolera ile mücadele etti. Ordunun ilerlemesi ile buradaki sağlık malzemelerinin bir kısmı Erzincan'a gönderilerek, 1916 yılına kadar faaliyet gösterecek olan Erzincan hastanesi açıldı. Ordunun buradan çekilmesi ile Sivas'ta 18 Mart 1918'e kadar hizmet verecek olan bir hastane kuruldu. Çanakkale Savaşı'nın şiddetlenmesi ile yaralı asker sayısındaki artış ve bölgedeki hastanelerin yetersiz kalması sebebi ile yaralı askerler vapur ile İstanbul'a taşındı. Tıp Fakültesi 1700, Beyoğlu 1500, Galata 500, Taksim 500, Cağaloğlu 500, Kadırga 250, Darüşşafaka 500 olmak üzere toplam 5.500 yataklı 7 hastane kuruldu. Toplam 19.443 hasta bakıldı (Sezer,2012,s,375-376). Savaşın ikinci yılının ortalarında en uzak cephede olan Medine'de 400 yataklı bir hastane kurulması gerekiyordu. Doktor Galip Ata Bey'in başkanlığında Eylül 1916'da yola çıkan heyet, kısa sürede bölgeye vardı ve Medine'de 400 yataklı bir hastane kurdu. Hastane açıldığı günden Eylül 1918'e kadar toplam 5.578 hasta ve yaralı tedavi etti

(T.K.D,1950,s.29). Cemiyet cephede ve cephe gerisinde hasta, yaralı ve salgın hastalıklar gibi sağlık sorunları ile mücadele ederken diğer yandan cepheden gönderilen askerlere ve cephe gerisine çekilen sivillere yiyecek ve çay dağıtımı için çayhane ve aşhane açtı. İlk olarak Kırıkkilise, sonrasında Çerkezköy, Kaleliburgaz ve Edirne’de en son da Haydarpaşa çayhanesi açıldı. Toplamda 39.000 askere çay dağıtıldı (Akgün ve Uluğtekin,2000,s.199).

Hilâl-i Ahmer’ in Birinci Dünya Savaşı sırasında en çok mücadele ettiği konulardan biri de salgın hastalıklardı. Özellikle Süveyş’te kolera, çiçek, dizanteri, frengi, lekeli humma, kuduz ve verem gibi hastalıklara karşı önemli derecede başarılı oldu (Çapa,2010, s.91).

1915 yılında özellikle Konya’da ortaya çıkan tifüs salgınına karşı harekete geçildi. İlk olarak tifüsle mücadele için bir heyet oluşturuldu. Ardından daha önce İstasyon civarında kurulmuş olan Tifüs hastanesi cemiyete devredilerek hastane tekrar faaliyete geçti. Sayısı 30.000’i geçen amele taburundan ihtiyacı olanlara temiz çamaşırlar dağıttı. Ayrıca halka temiz çamaşır, sabun ve naftalin dağıtıldı. Sivas’ta görülen bulaşıcı hastalıklar için Tıp Fakültesi öğrencisi olan Ahmet Sait’i görevlendirerek burada 30 yataklı bir hastane kurdu. Cemiyetin çeşitli bölgelere gönderdiği heyetler, gittikleri yerlerde ihtiyacı olan çocukların aşılarını yaptı. Aynı zamanda Sivas ve Süveyş laboratuvarlarında çiçek aşısı üretti. Üçüncü ordu bölgesinde kuduz hastalığına karşı 20 yataklı bir revir oluşturularak kuduz hastası olanların İstanbul’a gelmesi önlendi. İzmir’de frengi, tifüs, kolera ve lekeli humma ile mücadele edildi (Sezer,2012,s.382-383).

2.3.4. Milli Mücadele Dönemi Hilâl-i Ahmer Cemiyeti

Birinci Dünya Savaşı’nda önemli faaliyetlerde bulunan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Milli Mücadele döneminde yapmış olduğu fedakârlıklar ve hizmetlerde zirveye ulaşmıştır. Bu dönemden 33.172 yaralı ve hasta tedavi edilmiş, birçok yerde hastaneler kurulmuş, nekahathaneler, dispanserler, aşhaneler ve çayhaneler kurarak, o dönemin şartlarının zorluğuna rağmen üstün başarı göstermiştir (Hacıfettahoğlu, 2009,s.16).

Birinci Dünya Savaşı’nın bitimine doğru Hilâl-i Ahmer merkez ve şubelerinden üyelerin bulundukları yerden ayrılması ve halkın fakirlik nedeni ile destek verememesi nedeni ile birçok şubesi kapanmıştı. Mütarekeden sonra, Batı Anadolu’nun Yunan tarafından işgal edilmesi ile varlığını koruyamamış, bu nedenle cemiyetin gönderdiği

bölgelerde kurulan imdat heyetlerinin masraflarına merkez ve şubeler yardım edememişti. Milli Mücadelenin ilk yıllarında vilayet merkezlerinde şubeler mevcut iken 1921 yılına gelindiğinde Anadolu’da 30 merkez ve 60 şube bulunmaktaydı (Çapa,2010,s. 37).

Mütarekeden hemen sonra Anadolu’ya gönderilen yardım heyetleri ile ilişkilerini devam ettiren Genel Merkez, 16 Mart 1920’den sonra bağlantıyı koparmasının ardından Anakara Murahhaslığı teşkilatın merkezi haline gelmişti. O sırada Eskişehir’de bulunan Hilâl-i Ahmer Murahhası İsmail Besim Paşa, burada ilaç ve sağlık malzemelerinden oluşan büyük bir depo temin etmişti. Cemiyet’in ihtiyaçları bu depodan karşılanmış ve 1921 yılından itibaren Anadolu’ya yardım gelmeye başlamıştı (Çapa, 2010,s. 91).

İstanbul ile Anadolu arasında bağlantıyı sağlayan yol, İnebolu- Ankara hattıydı. Her ne kadar Samsun ve Mersin’den yararlanılsa da insan ve malzeme sevkiyatı için İnebolu yolu kullanılıyordu. İstanbul ambarından gönderilen eşyalar, İnebolu Samsun ve Mersin sevkiyat merkezlerinde, iç kısımlarda ise Kastamonu, Niğde, Kırşehir ve Kayseri’deki transit depolarında toplanıyordu. Ankara’ya gönderilecek eşyalar burada saklanıyordu. Milli Mücadele boyunca kullanılan bu hatta 1921-1922 yılları arasında cemiyetin ve Sıhhiye-i Askeriye’nin ihtiyaçlarının karşılanması için 40.000 küsur balya eşya gönderilmiştir (Çapa,2010,s.92-95).

Milli Mücadele Dönemi’nde Anadolu’daki en önemli sorunlardan biri doktor sayısının yetersiz olmasıydı. Kendi imkanları ile Anadolu’ya geçen doktorların yetersiz olması nedeniyle yedek doktorlar göreve çağrılarak, esirlikten dönmüş, lağvedilmiş birlik mensubu olup açıkta kalmış ve yarım maaş alarak atama bekleyen doktorlar Cemiyet tarafından davet edilmiştir. Aynı tarihlerde İstanbul’daki Anadolu yanlısı bir çok doktor ve eczacı Ankara’ya gitti. Kömürcü, işçi tayfa, tüccar kimliğiyle Anadolu’ya geçen doktorlar yanlarında depolardan tedarik ettikleri malzemeleri de getiriyorlardı. (Söğütder,2012,s.21)

T.B.M.M Hükümeti’nin 14 Haziran 1921’de İstanbul’da siyasi temsilci olarak görevlendirdiği Hamid Bey, İngiliz Yüksek Komiseri Horaca Rumborff ile bir araya gelerek, Malta’da esir tutulan Türkler ve Türkiye’de tutuklu olan esirlerin iadelerini görüştü. Aralarında anlaşmaya varılması ile 23 Ekim 1921’de İngiliz ve Türk esirlerin iadeleri yapıldı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Ankara Murahhaslığı Milli Mücadele boyunca özellikler Batı Cephesi’ne sağlık malzemesi, gıda ve eşya gibi yardımlarda bulundu. II.İnönü Savaşı’ndan sonra cephelere yakın bölgelerde yaralı hastaneleri, nekahathane

ve dispanserler açtı. Ankara Murahhaslığı Ekim 1 Ekim 1923'te lağvedildi. Ancak mübadele ile Yunanistan'dan gelecek olan muhacirlere yardım edebilmek ve bunun için gerekli olan kurumlar ile irtibat halinde kalabilmek için İsmail Besim Paşa murahhas olarak Ankara'da kaldı (Hacıfettahoğlu, 2009,s.17).

Yunanlıların Anadolu'yu işgalleri sırasında, I.ve II.İnönü Savaşları, Sakarya Meydan Muharebeleri ve Afyonkarahisar ve Başkumandanlık Savaşları'nda Türk ordusunun hasta ve yaralılarını tedavi etmek için mevcut hastanelerin dışında cemiyetin açtığı hastaneler: Burdur ve Dinar Hastaneleri, Eskişehir Hastanesi, Kırşehir Nekahathanesi, Ankara, Isparta, Konya, Balıkesir, Eşme, Gevye ve Adapazarı Hastaneleridir. Yaralı ve hastaların nakli için cemiyet, 22 yeni hasta otomobili satın alarak Ankara'ya gönderdi. Bu otomobillerin tüm masrafı Hilâl-i Ahmer tarafından karşılandı. Bunların yanında Eskişehir'de bir çayhane açıldı. Sakarya Savaşı sonrasında bu çayhane Polatlı ve Malıköy'e devredildi. Konya, Yenice, Çay, Ulukışla, Ilgın, Konya- Ereğli'de birer çayhane ve yaralı istasyonları kurularak günde 3.000'e yakın askere çay ve çorba dağıtıldı (Söğütder,2012,s.22).

Mütareke'nin ardından gelen işgallerle Hilâl-i Ahmer Cemiyeti merkez ve şubeleri varlıklarını koruyamamışlardı. Ancak savaş sürecinde Anadolu halkının durumu Birinci Dünya Savaşı'ndakinden farksız değildi. Halkın açlık ve sefalet içinde kalması cemiyete yapılan bağış ve ödenen aidatları aksatmıştı.1919-1920 yılları cemiyetin maddi imkânlarının en sınırlı olduğu dönemdi. Meclisin ve düzenli ordunun kurulması ile halkta oluşan güven duygusu tekrar Hilâl-i Ahmer şubelerinin canlanmasını sağladı. Anadolu'da 1921 yılında 30 merkez ve 60 şube faaliyet gösteriyordu. Bu merkez ve şubeler işgalden göç eden kitlelere yardımlarda bulundular. Örnek verecek olursak, Trakya'daki işgallerden Çanakkale'ye göç eden göçmenler için 700 Osmanlı Lirası gönderilmişti. Kısa zaman içinde merkezden göçmenler için gönderilen para 80.000 Osmanlı Lirasına ulaşmıştı. Savaşın olumsuz koşullarına rağmen, 1912-1922 yılları arasında cemiyetin mal varlığı artmış, 1919 yılında 1.383.000 lira parası varken 1922 yılına kadar 1.403.533 lirası yurtdışından olmak üzere 1.750.333 lira toplamıştı.1923 yılının başına kadar cemiyetin durumu daha da düzelmiş, ilk olarak 138'e çıkan şube sayısı 1923 yılı içerisinde 297'ye ulaşmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Anadolu'da yeni merkez ve şubeler açılmıştır (Akgün ve Uluğtekin,2000,s.268-269).

2.3.5. Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1877 Osmanlı- Rus Savaşı, Trablusgarp ve Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemi boyunca gerek cephe içerisinde gerekse cephe dışında hasta ve yaralıların bakımı, afetzedelere yiyecek, giyecek ve barınma gibi temel ihtiyaçları karşılamıştır. Ancak savaşın getirmiş olduğu olumsuz koşullardan Hilâl-i Ahmer de etkilenmiş, kaynakları tükenmişti. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte cemiyet tekrar toparlanmaya başlayacaktı. 1923 yılında toplanan Genel Merkez kararı ile cemiyetin adı değişerek Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adını almıştır. Bu dönemde cemiyetin karşılaştığı sorunlar şunlardır:

1. Teşkilatını milli sınırlar içinde içtimai şartlara göre yeniden kurmak, çalışmalarını ve kaynaklarını yeni esaslara göre düzenlemek
2. Sıhhi malzeme ve araçlarını temin ederek savaş vazifelerine hazırlanmak
3. Sulh hizmetlerini ve yardım işlerini düzenlemek

Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyetini bekleyen en önemli görev mübadele ve muhacirlere yardım konuları idi (T.K.D,1950,s.62).

24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Anlaşmasının bir sonucu da Türkler ve Yunanlıların mübadelesi konusu olmuştur. İstanbul'da yaşayan Rumlar hariç, Anadolu ve Trakya'daki Türkler ile Batı Trakya'da yaşayan Türklerin yerleri değiştirilmiştir. Lozan Anlaşması ile kabul edilen değişim sözleşmesine göre 400.000 kişinin gelmesi bekleniyordu. Gelecek olan muhacirlerin barınma, taşınma ve sağlık hizmetleri gibi ihtiyaçlarının karşılanması için İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur. İmar ve İskân Vekâleti ile Hilâl-i Ahmer arasında 6 Mart 1924'te bir anlaşma imzalanmıştır. (Sarı, 2010,s. 24-25).

Muhacirler iskân yerlerine gönderilmeden önce, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ve Bakanlığın açtığı misafirhanelerde kalıyorlardı. İlk zamanlar açılan misafirhanelerin toplam yatak kapasitesi 10.850 idi. İstanbul'da Ahırkapı'da 2.000 İplikhane'de ise 1.000 yataklı iki misafirhane kuruldu. Kalıkratya'da 300 Gelibolu'da 500 Güllük iskelesinde 500, Marmaris'te 250, Fethiye'de 500. Çanakkale'de 300, Erdek iskelesinde 1000-1500, Samsun'da 3.000 kişilik misafirhane açıldı. Türkiye'de muhacirlerin iskânı sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Muhacirlerin ihtiyaçları sadece Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ve T.B.M.M tarafından karşılanırken Anadolu'dan Yunanistan'a giden Rum göçmenlerine yedi ayrı Amerikan yardım heyeti gönderilmiştir. Diğer yandan Milletler Cemiyeti de Yunan Milli Bankası Başkanını davet ederek altı milyon sterlin borç

verebileceğini bildirmişti. Yunanistan'dan gelen Türkler ise “*Yunanistan'ın gördüğü yardımdan yoksun olarak, savaş yıkıntılarını taşıyan topraklara, tüm doğramaları ateş yakmak için kullanılmış evlere yerleşmek zorunda kalmışlardı*” (Çapa,2010,s.180-181).

Adana'da Rum ve Ermenilerin terk ettiği 1507 evin bir kısmı Rumeli ve Doğu illerinden gelen muhacirlere, diğer kısmı da 5'er kişi olmak üzere 6.000 kişiye verilmişti. Öte yandan Mersin'e bağlı köylerde metruk ev olmadığından vilayete gönderilecek muhacirler Mersin ve Tarsus'ta beş- altı ailenin beraber yaşadığı evlere yerleştirileceklerdi (Çapa, 2001,s. 50-51).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti açlık ve sefalet içinde olan muhacirler için aşhaneler açmış ve ihtiyaç sahiplerine ücretsiz ilaç dağıtmıştır. Ülkenin çeşitli yerlerinde İmdad-ı Sıhhiye Heyetleri kurmuş, özellikle muhacirlerin gönderileceği Samsun, İzmir, Antalya, Mersin gibi illerde salgın hastalıkları önleyebilmek için ilaç ve serum depolamıştır. Savaş sırasında işgal edilen şehirler işgalden kurtulmuş olsa da insanlar açlık ve sefalet içindeydi. Cemiyet, bu bölgelere 30 bin yorgan ve battaniye dağıtmış, yiyecek ve giyecek yardımında bulunarak dispanserlerde de muayene ve tedaviye devam etmiştir (Sarı, 2010, s.25-26).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1 Ağustos 1923 tarihinde Hanımlar Merkezinde sıhhi ve içtimai muavenet teşkilatı oluşturarak sahada önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Anneleri tarafından bir yaşını doldurmuş zayıf ve muhtaç çocuklara yardım edilmişti, 391 çocuk tedavi edilerek ilaçları verilmiş, gerekli görülenler hastanelere yatırılmış, 105 çocuğun bakımı için çocuklar hemşireler tarafından evlerinde kontrol edilmişti. Bundan başka 105 çocuğa kış ve bayram dolayısıyla elbise, çamaşır, kundak temin edilmişti. Aynı yıl içinde daha önceki yıllarda kurulmuş olan İzmir İki çeşmelik dispanserinde 1923 yılında 28.324, 1924 yılında 18.558 hastaya bakılmıştır. Aydın, Adana ve Manisa'da birer dispanser açılarak hasta ve muhtaçlara yardımlarda bulunulmuştur. Adana halkına sıtma salgını için 50 kilo kinin ve 1.500 lira para gönderilmiş, Adana Yetimhanesine 1.580 lira para yardımı yapılmıştır (T.K.D,1950,s.65-66).

Birinci Dünya Savaşı ve ardından gelen bağımsızlık mücadelesi sebebi ile yıllarca Türkiye Toprakları işgal altında kalmış, işgale uğramayan yerler ise bakımsız kalmıştı. Ayrıca yağışın çok aza olduğu yılların denk gelmesiyle kuraklık ve kıtlık Anadolu'yu kasıp kavurmuştu (Akgün ve Uluğtekin,2001,s.201). Hatta şöyle ki, 1923 yılında Konya'da yaşanan kuraklık sebebi ile halk yağmur duası yapılması için müracaatta bulunmuş, öğle ve ikindi namazlarından sonra yağmur duasına çıkmıştı (Sarı ve Uyanık,2011,s.156). 1923 yılında kuraklık Haymanayı da etkilemişti. Haymana

Kazasının seksen altı karyesinin işgale uğraması nedeni ile tarım araç-gereçlerinin olmayışı nedeni ile 1922-1923 yılları arasında tarımsal faaliyetlerde çok az bulunabilmiştir. 1923 yılında yaşanan kuraklık sebebi ile elli karye halkından önemli bir kısmı ot ile beslenmiştir. Bir kısım halk da geçimini sağlayabilmek için başka yerlere göç etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine üç vagon un yardımı yapılması talep edilmiştir (Sarı ve Uyanık,2011,s.162). Aynı yıl içinde Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar bölgesinde de açlık-kıtlık görülüyordu. Bu nedenle, Haymana havalisine 14.887 kilo fasulye,29.204 kilo un, Kütahya havalisine 29.618 kilo un, Eskişehir havalisine 29.787 kilo un ve 1.857 metre Amerikan bezi Afyon ve havalisine 46.618 kilo un ve toplamda 150.000 kilo un ve fasulye muhtaçlara gönderilmiştir (T.K.D, 1950,s. 65).

1925 Yılıının Ağustos ayında düzenlenen Genel Meclis toplantısında İdare Heyeti Başkanlığı'na Dr. Refik Bey (Saydam) getirilirken Hilâl-i Ahmer nizamnamesinde bir takım değişiklikler yapıldı. Hanımlar Merkezi kaldırılarak Hilâl-i Ahmer bünyesinde toplandı (Akgün ve Uluğtekin,2001, s.276). Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra 1923 yılındaki Genel Meclis toplantısında Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adını alan cemiyetteki en büyük değişiklik 1925 yılı genel kongresinde yapıldı. Daha sonraki yıllarda başlatılan yenilik çalışmaları içinde dil çalışmalarına da katılacak olan Celâl Sahir ve arkadaşları kongreye sundukları önergede Cemiyetin adının "Türk Kırmızı Hilâl Cemiyeti "olarak değiştirilmesini ve yeni nizamnamenin olabildiğince sade Türkçe ile yazılmasını istediler. Cemiyetin adı değiştirilmedi ancak, 4 Ağustos 1925 günkü oturumda kabul edilen 134 maddelik nizamname daha sade bir Türkçe ile yazıldı. Merkez Heyetinin istifası ile 6 Ağustos 1925'te 30 kişilik yeni Merkez Heyeti seçildi. Cemiyetin yeni nizamnamesi 13Eylül 1925'te İcrâ Vekilleri Heyeti diğer adıyla Bakanlar Kurulu tarafından kabul edildi. Yine aynı yıl içinde nizamnamenin 8. Maddesince, Merkez Heyeti Ankara'ya taşındı (Çapa,2010,s. 186-187).

Hilâl-i Ahmer,1926 yılında yaptığı faaliyetlere yenileri eklenmişti. Bu süreç içerisinde Ankara ve özellikle Gazi Mustafa Kemal desteklemişti. Mustafa Kemal Atatürk 1926 yılı Türkiye Büyük Millet Meclisi açılış konuşmasında cemiyete olan desteğini ve cemiyetin önemini *"Efendiler, tarihi harbi sıhhîde ve memleketin muaveneti içtimaiye tarihinde mevkii mahsus ihraz etmiş olan Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin bu sene zarfında, mübadillerin sıhhati ve iskânı umuruna ve memleketin âfâtı içtimaiye ve arziyesine yaptığı kıymetli yardımları takdirle zikrederim.*

Hilâliahmer âza adedinin memleketin rüşdü içtimaisi ile mütenasip bir dereceye varmasını ve bütün milletin bu tenasübü temin etmesini temenni ederim.“ sözleriyle ifade etmiştir (T.K.D, 1950,s. 69-70). Cumhuriyet’in ilânı ve Atatürk’ün seslenişinin verdiği coşku ile üye sayısında büyük oranda artmış ve cemiyet tarafından yeni şubeler açılmıştı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti faaliyetlerine devam edebilmek için yeni para kaynağına ihtiyaç duyuyordu. Üye aidatları ve yapılan iç ve dış bağışların yetersiz kalabildiğini deneyimlediğinden düzenli gelir kaynağına ihtiyaç vardı. Nitekim aranan gelir kaynakları bulundu. Bunların bir kısmı, şefkat pulları, tayyare pulları ve gelirleri, bayramlarda verilen fitreler, diğer kısmı da cep ve duvar takvimleri, okul defterlerinden sağlanacak gelir ve işlenmek üzere bağışlanan kurban derileriydi (Akgün ve Uluğtekin 2001,s.277-278).

Bahsi geçen gelir kaynaklarına ek olarak, Afyonkarahisar Maden Suyunun ve daha birçok maden suyunun işletme hakkı 60 yıl boyunca cemiyete bırakılmıştı. Ticaret Vekâleti ile yapılan anlaşmanın ardından harekete geçen cemiyet, maden sularından elde edilen gelirleri halka yardım için kullanmıştır. 1926 yılında bir diğer gelişme, cemiyetin Eskişehir’de ambarlarının bulunduğu arazi ve buradaki binalar Hilâl-i Ahmer tarafından satın alınmış ve İstanbul’dan eşya ve malzemeleri nakledilerek Eskişehir ambarlarına yerleştirilmiştir (T.K.D, 1950,s.70-71).

1927 yılında cemiyetin ellinci yıl dönümüydü. Başarılarla geçen elli yılın ardından faaliyetlerine hız kesmeden devam eden kurum, gerek yönetim, gerek denetim organları ile sıkı bir çalışma içinde niteliğini ve niceliğini arttırmanın yollarını arıyordu. Bu nedenle savaş yıllarının geride kalmasıyla birlikte cemiyet içinde çalışan gönüllülerin yerini almaya başlayan ücretli çalışanların özlük haklarını belirlemek ve bunları güvence altına alabilmek için Memurin Nizamnamesini çıkarmıştır (Akgün ve Uluğtekin,2001,s.280).

1928 yılında 30 Mart günü İzmir ve çevresinde deprem olmuştu. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İzmir Şubesi depremzedelere başta çadır yardımı olmak üzere çeşitli yardımlarda bulunmuş, ancak eldeki çadırların yetersiz kaldığını haber alan genel merkez tarafından Eskişehir’deki ambardan tüm çadırlar yollanmıştı. İzmir ve çevresinde yaşanan bu deprem, yurt dışında da duyulmuştu. Hemen hemen bütün ülkelerin Kızılhaç’larından genel merkeze 23.775,75 lira para yardımı yapılmıştır. Ülke içinde ise Depremzedelere 347.515 lira bağış toplanmıştır. İzmir depreminin ardından Orhaneli kazasının Gökçedağ nahiyesinde ve Kütahya Vilâyetinin Dağarlı nahiyesinde olan depremde binlerce ev yıkıldı. Cemiyet’in bölge şubeleri sıhhî imdat heyetleri

yolladılar. Orhaneli şubesine burada hasar daha çok olduğundan 2000 lira, Bursa 'da hasarın büyüklüğünün haber alınması ile Bursa Şubesi'ne 3.000 lira gönderildi. 1928 yılında bahsi geçen bölgede yaşanan deprem için, İzmir bölgesine 165.000 lira, Kalecik bölgesine 5.000 lira, Gökçedağ bölgesine 5.000 lira, Dağarlı Bölgesine 3.000 lira olmak üzere toplam 178.000 lira para gönderilmiştir (T.K.D,1950,s.73).

3. ADANA HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİNİN FAALİYETLERİ

3.1. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Merkez ve Kazalardaki Faaliyetleri

3.1.1. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu

İlk açıldığı tarih 1914 yılı olup mütareke yıllarına kadar görevini sürdürmüş, mütarekeden sonra Adana'nın işgali ile birlikte evrak-ı hesabiyesi düşman yağmasına uğramıştır (M. Uluğtekin ve Uluğtekin 2013,s.204). Zühal Özaydın'ın çalışmış olduğu Osmanlı Hilal-i Ahmer Salnamesinde geçen Atina Kazası başka araştırmacılar tarafından Adana olarak anlaşılmıştır.¹ Atina Kazası, dönemin Trabzon Vilayetine bağlı olan Rize ilinin günümüzdeki Pazar kazasının eski adı olan Atina Kazasıdır.² Bir başka yanlış anlaşılma örneği (Bilgiç, 2017,s. 73).

“Nizamnamede belirtilen bu kategoriler çerçevesinde ele alındığında İzmir Şubesi dışında diğer şubelerdeki aktif üye sayısı son derece sınırlıdır. Örneğin İzmir'in Balkan Savaşı'ndan sonra aktif üye sayısı yedi bin beş yüze ulaşmışken, Hanya'nın yirmi üç aktif ve otuz yedi fahri; İznik'in elli iki aktif üyesi ve Adana'nın elli üç aktif üyesi bulunmaktaydı” ifadesidir. Oysaki Adana şubesinin kuruluş aşamasında aktif üye sayısına ulaşamamakla birlikte kuruluş tarihinin 1330(1914) yılı olduğu Kızılay Arşiv belgesinden de anlaşılmaktadır. Şube İlk defa 1330 ikinci defa ise 13 Temmuz 1338 yılında açılmıştır (K.A. 1294/74). Bu nedenle Adana Hilal-i Ahmer şubesinin faaliyetlerine 1914 yılı itibarı ile ulaşabilmekteyiz.

Adana merkez ve kazalarında toplanan paralar ile ilgili ilk kayıtlar 1912 yılına dayanmaktadır. 16 Şubat 1912 tarihli bir belgede Adana Vilayeti Feke Kaymakamlığından Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez Umumisine gönderilen bir belgede Hilal-i Ahmer ianesi olarak Rum Nahiyesi ahalisi tarafından lira 108 ve meci diye 20 kuruş hesabıyla 1071 kuruşun postahane yolu ile gönderildiği ve yardımın teslim alınıp alınmadığı hakkında makbuzat talebi bildirilmiştir (K.A 78/235). Adana Hilal-i Ahmer şubesi açılmadan önceki yıllarda 1908 yılında Merkez Belediye Tabipliği görevini Dr. Asım yürütmekteydi. 1909 yılında Sıhhiye Müfettişi Eşref Bey

¹ Buradaki yanlış anlaşılma Atina yazan yerde çevirinin yapılmamış olup Osmanlıca harfler ile belirtilmiş olmasından kaynaklıdır.bkz. Zühal Özaydın Osmanlı Hilal-i Ahmer Salnamesi, s.140

²Atina, ilk çağlardan Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar süregelen yerleşim biriminin adıdır. Günümüzde, Doğu Karadeniz Bölgesi sınırları içerisinde yer alan ve il merkezlerimizden olan Rize'nin bir ilçesi konumundadır.bkz. Süleyman Demirel,Hüseyin Saraç, XIX. Yüzyılda Trabzon Eyâleti'nin İdarî Birimi Olarak Atina/Pazar Kazası s.2

ve Belediye Tabibi Papazyan Garabet Efendi, bunlardan başka halka sağlık hizmeti verdiği bilinen diğer tabipler İstefan Çürükyan Efendi, Dr. Marden, Dr.Salebian Cezveciyan Efendiler idi (Karlancı,2017,s.606-607).

14 Nisan 1909'da Adana'da başlayan olaylar kısa sürede Mersin Tarsus, Antakya, Dört Yol, Cebel-i Bereket ve Maraş gibi illere yayılmış şehirler kısa sürede yağmalanmıştı. Olayların durmasının ardından hükümet bölgeye tıbbi yardım ulaştırmak için ilk etapta doktor yollamış, ardından Hilal-i Ahmer Cemiyeti yaralı ve hastalara yardım amaçlı bir komisyon oluşturmuştur (Günay,2012,s. 207-208). 1909 Adana Olayları sonrası yaralıların tedavileri için Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından kadın ve erkeklerden oluşan 18 kişilik bir heyet Adana'ya gönderilmiştir. Gelen heyetteki doktorlar Sermet Bey, Bezzezyan Efendi, Reise Madan Mari Ağaçaan Beyefendi, Müdür Fuat Efendi, katib-i umumi İsmail Hakkı Beyefendi, veznedar Osman Bey diğerleri hastabakıcılardan oluşmaktaydı (Karlancı, 2017,s.607).

Trablusgarp Savaşı sırasında ise Adana vilayeti tarafından bir tabip, bir eczacı ve beş hastabakıcıdan mürekkep sağlık heyeti 31 Ekim 1911'de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne başvurarak Trablusgarp Savaşında bölgeye yardım götürebileceğini bildirmiştir. Heyet'in başvurusu Hilal-i Ahmer aracılığı ile 1 Kasım 1911'de Sadrazam'a iletilmiş, Sadaret Dairesi Tahrirat Kalemi, 6 Kasım 1911 'de Adana Valiliğine verdiği cevapta heyetin hangi yollar ile ve ne zaman gideceğinin bildirilmesini istemiştir. Adana Valisi'nin 7 Kasım 1911'de verdiği cevapta heyetin İskenderiye- Kahire yolu ile Bingazi'ye gitmek niyetinde olduğunu aynı zamanda uygun görülmesi durumunda Tunus yolu ile Trablusgarp'a gidilebileceğini bildirmiştir. Sadrazam Adana valiliğinden gelen cevap üzerine Harbiye Nezareti ile yaptığı görüşmede Trablusgarp'a İstanbul'dan Bingazi'ye de Mısır'dan birer heyet gönderildiğini Trablusgarp mıntıkasında asker sayısı fazla olduğundan Adana Hilal-i Ahmer Heyeti'nin Tunus üzerinden Trablusgarp'a gitmesini uygun görmüştür (Barışcan,2019,s.100).

1914 yılında kurulan şubenin ilk kurucularına ulaşılammıştır. Yalnız 1916 tarihli bir belgede pamuk bedeli için alınan para makbuzunda Adana Hilal-i Ahmer Cemiyeti reisinin Eşref Bey olduğu anlaşılmaktadır. Belgede geçen ifadeler şu şekildedir:“*Hilal-i Ahmer Cemiyeti Adana Şubesine fîruht ettiğim bervecihle yüz yirmi parada on yedi bin dörtyüz yigirmi iki kıyye pamukdan beher battaniye yetmiş dokuz gurus hesabıyla ısmanı olan üç yüz kırk dört bin seksen dört buçuk gurus mezkur*

cemiyet reisi Eşref Beyden aldım“ (K.A 546/42.6). Bahsi geçen belgeden anlaşılacağı üzere 1916 yılı Adana Hilal-i Ahmer Cemiyeti reisi Dr. Eşref Bey’dir.³

Adana Hilal-i Ahmer şubesi ikinci defa 13 Temmuz 1922 yılında kurulmuştur (K.A,1429/74.1). Yeni Adana Gazetesi’nin 10 Ocak 1922 tarihli Hilal-i Ahmer Teşkilatına İhtiyaç Vardır başlığında geçen *“Birçok erbab-ı cemiyet Hilal-i Ahmer namına eşya ve para teberru için nereye müracaat edeceklerini idarehanemizden soruyorlar. Biz şimdilik emanet sureti ile belediyeye verilmesini tavsiye ediyoruz. Fakat tabi bu doğru değildir. Bu hususa ait muamelatı tedbir etmek için memleketimizde Hilal-i Ahmer teşkilatına ihtiyaç vardır. Hilal-i Ahmer’in en çok yardım görebileceği şu muhitte bu işin geciktirilmeyeceğini ümid ediyoruz.”* ifadesinden Adana’da henüz Hilal-i Ahmer Şubesi’nin açılmadığı anlaşılmaktadır (Yeni Adana,10 Ocak 1922).

1914 yılından mütareke yıllarına kadar görevini sürdüren cemiyet Adana’nın işgali ile birlikte kesintiye uğramıştır. Adana’nın kurtuluşunun ardından yeniden tesis edildiği dönem heyet isimleri Reis-i Evvel Sinan, Reis-i sani Doktor Bahri, Veznedar İmamzade Mehmet Efendi ve müteakiben Hacı Ali Vehbi Efendi ve veznedar muavini Eczacı Basri, Kâtip Debbazade Ragıp ve maarif müdür-i sabıkı Agâh beylerle dava vekili Yuvanaki, manifaturacı İshak Jozef Efendi ile Yaver Mehmet Bey, Aza Çiftçi Hasan ve eşraftan Tacir Hacı Ali ve Hacı Ziya ve Kayserili Hancı Mustafa Efendilerden oluşan heyet-i merkeziye 1 Mart 1923 tarihine kadar 53,784 lira iane toplanmış, mecruhin hatıralarını hoş tutmak ve muhtaçlara yardım için 12,241lira harcanmış ve 31.560 lira Ankara Murahhaslığına gönderilmiştir (Uluğtekin ve Uluğtekin, 2013,s.204).

1925 yılı Heyet Merkeziyesi Doktor Yusuf Ziya Bey, Yaver Mehmet Bey, Doktor Hasan Ferit Bey, Nuri, Lütfü, Basri, Hikmet Süreyya, Bahri Beylerle Leman Celadet Hanımlardan oluşurken heyet idare Reis-i evvel Cumhuriyet Halk Fırkası Müfettişi Hilmi Bey, Reis-i sani Doktor Salih Bey Kâtip Ferit Celal Bey, Veznedar Mustafa Efendi, Muhasip Şefika Kemal Hanımlardan oluşmaktaydı. Adana merkezi 1925 yılı sonuna kadar 317.704 kuruş gelir elde etmiş ve kurduğu dispanserin

---

³Eşref Bey(Akman) 1279 yılında Yanya’nın Libohova şehrinde doğmuştur. 21 Nisan 1877’de tıp doktoru ünvanını aldıktan sonra önce Kosova’nın İştip İlçesi’nde Belediye Tabibi olarak atanmış, ardından Üsküp Belediye Tabibi olarak görevine devam etmiştir.23 Şubat 1889 tarihinde Adana Sağlık Müfettişliği görevinde bulunmuştur.Adana’nın işgali döneminde Adana ve çevresinde Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı’na katılmıştır. I.TBMM dönemi seçimlerinde Adana Milletvekili seçilmiştir. Ancak Adana’da Milli Mücadele’ye katılabilmek için Adana’ya dönmüştür. Milli Mücadeledeki üstün faaliyetlerinden ötürü Büyük Millet Meclisi Riyaset Tezkeresi ile Kırmızı ve Yeşil şertli İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Daha sonraları serbest doktorluk yaptığı bilinen Eşref Bey, 2 Mart 1938 tarihinde vefat etmiştir.Bkz. İdem, Adana (Seyhan) Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1920-1960),s.30-31

harcamaları için 132.294 kuruş harcama yapmıştır. Aynı sene içerisinde merkez-i umumiye 317.704 kuruş yardım göndermiştir (Uluğtekin ve Uluğtekin, 2013,s.446).

1927 yılı heyet idaresi ise Reis-i evvel Vali Mustafa Reşat Bey, Reis-i sani Doktor Salih Yusuf Bey, Kâtip Doktor Bahri Bey, Veznedar Mustafa Efendi, Muhasip Leman Hilmi Hanım, Aza Fırka Kumandanı Cavit Bey, Aza Doktor Yusuf Ziya Bey, Aza Hikmet Süreyya Bey, Aza Ferit Celal Bey, Aza Rahmi Nihat Bey, Aza Nigâr Cavit Hanım, Aza Hikmet Mustafa Bey, Aza Polis Müdürü İbrahim Bey, Aza Doktor Fuat Bey, Aza Doktor Sabri Beylerden oluşmuştur (Uluğtekin ve Uluğtekin,2013,s.559).

Müfettiş Muhittin Bey'in 12 Eylül 1927 tarihli raporunda Adana Fırka Kumandanı Cavit Bey'in istirhamı üzerine kısa zamanda fırka zabitlerinden 110 aza kaydedildiği aynı istirham üzerine Konya Kolordu Kumandanı Naci Paşa telefon ile her yıl 5'er lira vererek 40 aza kaydedildiği, bu durumun her tarafa yaygınlaştıracağını bildirmiştir. (K.A, 210/405). Hilal-i Ahmer Şubesi aza sayısı 1929 yılında anca 510'a ulaşmıştır (K.A 1429/74.1).

Adana Hilal-i Ahmer merkez binasına ait bilgiye 1927 yılı Hilal-i Ahmer Mecmuasından ulaşılmaktadır. Daha önceki yıllara ait fotoğraf olmamakla birlikte Mecmuada ön cepheden çekilmiş bir fotoğraf mevcuttur. Adana Hilâl-i Ahmer Merkezi'nin iki yıl boyunca kullandığı ve 5 oda, 2 mağaza ve ek binadan oluşan binayı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi adına 7500 liraya satın alarak binanın onarımını yaptırmıştır.(THAM, 1927f).

3.1.2. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Şubeleri ve Şubelerin Faaliyetleri

Adana Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 4 Eylül 1922'de Karsantı, 19 Ağustos 1922'de Karataş, 2 Ağustos 1922'de Misis, 22 Ağustos 1922'de Tuzla, 27 Temmuz Yumurtalık 1922'de 1 Mart 1923 Karaisalı, 23 Eylül 1922 Hassa, 13 Ocak 1923 Tarsus, 18 Mayıs 1922 Kozan, 16 Eylül 1922 Feke, 8 Eylül 1922 Kars, 25 Eylül 1922 Haçın, 10 Eylül 1922 Osmaniye, 5 Eylül 1922 Dört Yol, 18 Eylül 1922 Bahçe, 26 Eylül 1922 Islahiye şubeleri açılmıştır. (Uluğtekin ve Uluğtekin, 2013,s.205).

3.1.2.1. Ceyhan Şubesi

Ceyhan şubesi, 29 Temmuz 1922 tarihinde Adana Vilayetine bağlı Ceyhan kasabasında İslam Gençler birlik heyeti idaresi, belediye heyeti, memur, eşraf

Müdafaai Hukuk Cemiyeti azaları ve ahaliden oluşan ve Kaymakam Demiralp Bey'in başkanlığında bir toplantı yapılmıştı. Yapılan toplantı neticesinde, Müftü Halil Efendi, Ahmed Muhtar Efendi, Abbas Hilmi Efendi, Çakaldereli Hasan Ağa ve Fabrikatör Hakkı Efendi, Mu'allim Osman Fikri Efendi, Payaslı Mehmed Efendi, Ellialtızâde Halil Ağa gibi isimlerden bir heyet oluşturulmuştur (OHAM,1922h).

İlk olarak 22 Temmuz 1922 yılında açılan Ceyhan Şubesi 20 Nisan 1927 tarihinde ikinci defa ve 6 Şubat 1931 tarihinde ise üçüncü defa açılmıştır. (K.A,1236/30) Şubenin 1930 yılı heyet idaresi reisi Doktor İhsan Bey, Veznedar Halil Bey, kâtip Abdülhakim Beylerden oluşmaktaydı. 1931 yılında ise heyet idare reisi Doktor İhsan Bey, Veznedar, Kâtip Abülhakim Beyler idi. Şubenin teftişleri 22 Ağustos 1927'de Müfettiş Muhittin Bey, 6 Aralık 1927'de Mustafa Bey ve 10 Aralık 1932 tarihinde Fahri Beyler tarafından yapılmıştır. Şubenin aza miktarı 1930 yılında 47 kişi olarak belirlenmiştir. (K.A,1236/30.1)

Ceyhan şubesi 15 Ağustos 1922 tarihinden sen sonuna kadar toplam 466.150 kuruş iane toplamıştır. Toplanan ianenin 60.000 kuruşunu Ankara Murahhaslığına göndermiş, 180.900 kuruşunu Adana Genel Merkezi'ne 88.511 kuruşunu ise ihtiyaç mahalline göndermiştir (Uluğtekin ve Uluğtekin,2013, s.206).

3.1.2.2. Mersin Şubesi

Mersin Şubesi ilk olarak Nisan 1914 tarihinde açılmıştır. Mütareke döneminin sonuna kadar faaliyetlerde bulunmuş olsa da Mersin'in işgali dolayısıyla teşkilatta çözümler olmuş, ancak bazı aza üyeleri aracılığı ile yardımlar toplanarak Osmanlı Bankası vasıtası ile toplanan yardımlar Antalya'ya gönderilmiştir. Mersin'in işgalinin bitmesinin ardından 1922 yılında yeniden açılmıştır. Açılan şube heyet idaresi, Reis Müftü Sadık Efendi İkinci Reis Ahmed Efendi, Katip Doktor Reşit Bey, Veznedar Necip Sedat Bey, Şevket Bey, Üyeler Saadettin Bey, Nüfus Memuru Ziya Bey ve Emin Nadir Efendi oluşmuştur. Şube aynı yıl içerisinde topladığı 852.157 kuruş yardım parasının 22.825 kuruşunu muhacirlerin nakil ve iaşesine,130.368 kuruşunu Mersin Askeri Hastanesinin ihtiyaçlarına ve 80.737 kuruşunu da yaralı olan askerlere harcamıştır (Uluğtekin ve Uluğtekin,2013,s.206).

1926 yılında yapılan Mersin Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İdari Heyet seçiminde İdari Heyet'e Reis Abdullah Sabri Bey, İkinci Reisliğe Kayrızade Kazım, Muhasipliğe Kâmil

Bey, Veznedarlığa Şevket Bey, Kâtipliğe Hafız Mahmut Bey seçilmişti (Pınar,2012,s.282).

Mersin Türk Ocağı'nda 27 Şubat Pazartesi günü saat 19:00'da Mersin Hilâl-i Ahmer Kongresi gerçekleşmişti. Vali Bey'in başkanlığında yapılan Kongrede Heyet İdare Reisi Kemal Bey, bir yıllık mesai hakkında okuduğu rapor ile heyete yapılan faaliyetler hakkında bilgi vermiştir. Kura çekimi ile yapılan seçimlerde Hıfzı Mahmut Bey, RefİKası Hafize Hikmet, Diş Tabibi Kâmil Bey, refİKası Zahide Hanımlar ile Doktor İsmail, Diş Tabibi Kamil Bey ve Hakkı Cemal bey seçilmiştir. Bu sırada heyet-i merkeziye azası Yıldız Matbaası sahibi Mehmet Fuat Bey'in istenildiği gibi çalışmadığını ifade ederek istifa etmesi üzerine yeniden yapılan oylamalar neticesinde Ziraat Bankası Müdürü Yahya, Doktor Kâni, Memâlik-i Şarkıye Fransız Bankası Müdürü Cevat Bey, Diş Doktoru Saim Bey, Derviş Enis Beyler, Muhasebeci Memduh Bey ve Hatice Hanım merkez-i azalığa seçilmişlerdir (THAM,1928c).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Mersin Heyet İdaresi'nin istifa etmesi üzerine 9 Nisan 1927 tarihinde Cumartesi günü Türk Ocağı salonunda yeniden seçim yapılmıştı. Vali Bey'in başkanlığında yapılan seçimlerde; Diş Doktoru Kâmil Bey, Ziraat Bankası Müdürü Şevket Bey, Doktor Hıfzı Mahmut Bey, Eczacı Şevket Bey, Tüccar Kırzâde Kâzım Bey, Doğruöz Matbaa'sı sahibi Ata Bey, Komisyoncu Muharrem Bey, Hıfzı Bey RefİKası Hafize Hanım, Diş Doktoru Kâmil Bey RefİKası Hanım, Türk Ocağı'ndan Asım Bey, Doktor Abdullah Bey, Doktor Kani Bey, Doktor İsmail Kâmil Bey, Yıldız Matbaa'sı sahibi Fuat Bey, Sevim Tuhafiye sahibi Fevzi Bey'ler Heyet İdaresi'ne seçilmişlerdir (THAM,1927e).

1929 yılı birinci reis Dr. Niyazi Bey, İkinci Reis Dr. Şükrü Bey, Muhasip Abdullah Bey, Veznedar Asım Bey, Kâtip Mutlu Ay Bey, seçilmiştir. 1930 yılına gelindiğinde Kâtip Mutlu Ay Bey yerine Seza Hanım kâtiplik görevine getirilmiştir. 1931 yılında yapılan heyet seçimlerinde ise Birinci Reis Dr. Niyazi Bey, İkinci Reisliğe Dr. Şükrü Bey, Muhasipliğe Hayri Bey, Veznedarlığa Asım Bey, Kâtipliğe ise Güzide Hanım seçilmiştir (K.A,1429/97). Aynı zamanda 1929 yılındaki aza sayısı 981, muavin sayısı 34, 1930 yılındaki aza sayısı artarak 1048'e, muavin sayısı ise 42'ye ulaşmıştır. Mersin Şubesi 18 Ağustos 1927 tarihinde Muhittin Bey, 8 Şubat 1931 tarihinde Bedri Bey, 16 Temmuz 1931 tarihinde Mustafa Bey tarafından teftiş edilmiştir (K.A,1492/97.1).

Mersin Hilâl-i Ahmer Şubesi nahiyelede de teşkilatlanma çabalarına başlamıştı. Şöyle ki, Mersin Heyet İdaresi'nden Asım Bey'in yaptığı tahkikatta Mersin'in nahiyesi

olan Elvanlı nahiyesine ulaşımın hayvanlar aracılığıyla sağlanabildiği, yolların çamurlu olması sebebiyle ulaşımın zorluğu göz önünde bulundurularak, zaman ve para sarfiyatının fazla olacağı sebebi ile Elvanlı'ya doğrudan gitmek yerine Vilayet aracılığı ile Elvanlı nahiyesinde bir şube kurularak faaliyete geçilmesi gerektiğini Genel Merkez'e bildirmiştir (K.A,210/342).

Milli Mücadele Dönemi'nde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti işgal nedeni ile zor durumda kalan halkın yiyecek, giyecek, sağlık malzemeleri gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli rol oynamıştır (Pınar,2012,s.290). Müdafai Milliye tarafından Celâl Muhtar Bey'den bedeli altı yüz beş kuruş olan ve kaput, ceket ve pantolondan oluşan on bin takımın satın alınıp Mersin'e gönderilmesi istenmiştir.(K.A,177/80)

Dr. Rıza Nur tarafından 7 Şubat 1338 tarihli bir telgrafta Mersin Hükümet Tebabetine 10 kilo veba aşısına ihtiyacı olduğu bildirilmişti.(K.A,107/20) 27 Şubat 1922'de Mersin'in ihtiyacı olan 10 kilo veba aşısı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından gönderilmiş ve Mersin Livası Merkez Tabibi tarafından veba aşılarının eline ulaştığını şükran ve minnetle Hilâl-i Ahmer'e bildirilmiştir.(K.A,107/23) Mersin'in Fransızlar tarafından işgali sonrasında da yardıma ihtiyacı olan köylere buğday yardımı yapılmış, aynı zamanda Mersin'e gelen muhacirlerin iskan edilebilmesi için, gerekli olan kereste ve hasır ihtiyacı cemiyet tarafından karşılanmıştır (THAM,1925e).

Mübadele sırasında Yunanistan'dan Türkiye'ye göç eden mübadillerin sayısı tam net olmamakla birlikte 400.000 civarındaydı. Savaştan yeni çıkmış olan devletin, gelecek olan mübadillerin nakli ve iskanı konusunda daha önceki savaşlarda devlet ve toplum yararına önemli faaliyetlerde bulunan Kızılay'dan yardım alması kaçınılmazdı. Dolayısıyla İcra Vekilleri Heyeti ile Kızılay arasında mübadillere yapılacak yardımlar konusunda mutabakata varılarak mübadele bölgelerine heyet gönderdi. Gönderilen imdad-ı sıhhiye heyetlerinden Mersin'e Doktor İrfan Bey'in başkanlığında 2 doktor, 1 eczacı 10 memur ve hademelerden oluşan 33. Mersin İmdad-ı Sıhhiye Heyeti gönderildi (Çapa,2010,s.165-166).

Mersin İmdad-ı Sıhhiye Heyeti etbasından Kenan Bey'in istifası nedeniyle yerine Binbaşılıktan emekli Mehmet Kemal Bey tayin edildi (K.A,1353/206).Hastane memurları ve başhekim İrfan Bey, istifa etmesi ile Başhekim İrfan Bey'in yerine Kavala Heyeti başhekimisi Hüseyin Remzi Bey, Hafize ve Latife hanımlar hemşireliğe atanmış ve Nuri Efendi hademelik görevinde bulunmuştur (K.A,1353/141). Kayalar Heyeti hademeliği görevinde iken adı geçen heyet memurlarının istifası üzerine açıkta kalan Hatice Hanım Mersin İmdad-ı Sıhhiye Heyeti hademeliğine 5 Temmuz 1924 tarihinde

tayin edilmiştir (K.A,1353/140). İzmit Heyeti'nin lağvedilmesinden sonra hemşire Leman Hanım,24 Temmuz 1924 tarihinde Mersin İmdad-ı Sıhhiye Heyeti'ne tayin edilmiştir.(K.A,1353/168)

Mersin İmdad-ı Sıhhiye Heyeti 1 Ocak 1924 tarihinde Mersin'e gelerek burada 18 odalı bir binayı hastaneye çevirmiş ve 11 Ocak 1924 tarihinden itibaren hasta kabulüne başlamış, hasta ve muhtaçların ihtiyaçlarını temin etmişti (THAM,1924b). 11 Ocak 1924 tarihinde Mersin İmdad-ı Sıhhiye Heyeti, Mersin'de bir dispanser kurmuştur. 15 Şubat1924'te Kandiye muhacirlerinin gelmesi ile birlikte faaliyete başlamıştır (K.A,1275/17). Bahsi geçen Kandiye muhacirlerinden 10 hastayı hastanede yatırmış, 645 hastayı da ayakta tedavi etmiştir. Hastaneye yatırılan hastalardan biri zaatüreden vefat etmiş, geriye kalan 9 hasta sağlıklı bir şekilde taburcu edilmiştir. Bunun yanı sıra yardıma ihtiyacı olanlara 110 adet battaniye, 70 adet kaput, 48 ceket,26 pantolon , 90 gömlek, 86 don, 14 pijama, 59 adet çocuk çamaşırı, 63 entari,18 potin,30 çift çorap,11 çocuk pantolonu,4 adet fes temin etmiştir. Misafirhanede bulunan Adana havalisine bağlı olan 900 muhacir 28 Şubat'a kadar bağlı oldukları bölgelere nakil edilmiştir (THAM,1924c). Mersin İmdad-ı Sıhhiye Heyeti hastanesine başvuran 1001 muhacirden 45'i hastaneye yatırılmış, hastaneye yatırılan hastalardan 25'i vefat etmiş, geride kalan 20 kişi sağlığına kavuşmuştur (THAM,1924g).

Hıfzısıhha Müttehassısı Muhittin Bey'in 5 Mart 1924 tarihinde Antalya ve Adana İmar ve İskân Mıntıkaları Müdürlüğüne gönderdiği bir yazıda Antalya ve Mersin'de etüv makinesinin mevcudiyeti, olup olmadığını eğer var ise kaç tane bulunduğunu taşınabilir olup olmadığını ve mübadillerin ne ölçüde yararlanabileceğini sormuştur. Adana İmar ve İskân Mıntıkası Müdürü Emin Bey ise biri Mersin İmdad-ı Sıhhiye Heyeti diğeri ise Gureba Hastanesi'nde olmak üzere iki adet etüv cihazının bulunduğu cevabını vermiştir (Çınar,2021,s.301-302). Mersin Şubesi, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'nden, bulaşıcı hastalık taşıyan elbise ve eşyaların dezenfekte edilmesi için dört tekerlekli bir etüv cihazını belediye adına istemiştir. Aynı zamanda devletin elinde çok sayıda etüv cihazı olduğunun bilindiğini ve hangi fabrikada ne tür etüvler olduğunu fiyatları ile birlikte kendilerine bildirilmesini talep etmiştir (K.A,350/63).

Misafirhaneler Tâlimatnamesi'nin 28 Kasım 1924 tarihinde kabulü ile ihraç iskelelerine çıkan ve iskân mıntıkalarına gelen muhacirlerin kısa süreliğine barınmaları için misafirhaneler açılmıştı. İhraç iskelelerinde açılan misafirhaneler için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 10'ar yataklı birer revir açarak muhacirlerin tedavilerini yapmış, gerekli tıbbi malzemelerini temin etmiş ve üç günü geçmemek üzere sıcak yemek ve

ay dağıtımı yapmıştır (Erdal,2012,s.112). Mersin’de 1924 yılında açılan dispansere ek olarak 1 doktor, 2 seyyar doktor ve 1 hastabakıcı gönderilmiştir (Erdal,2012,s.121).

Mersin Hilâl-i Ahmer şube Reisi Ahmet Bey tarafından Mersin’e gelecek olan muhacirlere tahsis edilecek misafirhanelerin 5000 liraya ihtiyaç olduğunu Genel Merkez’e bildirmişti. şubede bulunan paranın 1000 lira olduğu ve misafirhaneler için 4000 liraya daha ihtiyaç olduğu bildirilerek, Genel Merkez’den bahsi geçen para miktarı istenmişti.(K.A,158/211). Aynı zamanda toplanmış ve toplanacak olan paraların yine muhacirler için tahsis edilen misafirhanelerin tamiri için kullanılması istenmiştir (K.A,158/210).

Mersin’de itilafname gereğince kurulması istenen 5 yataklı hastanenin kurulmadığının ve hasta olan muhacirlerin misafirhanede kalıp, tedavilerinin yapılmasının anlaşılması üzerine 10 yataklı olan Mersin Dispanserinin kapasitesi 50 yatağa çıkarılmıştır (K.A,88/192).

Mübadele-i Ahali Muhtelit Komisyonu Hilâl-i Ahmer Heyet-i Murahhaslığından Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezine çekilen bir telgraf ile Mersin’de bulunan Rum Muhacirleri arasında baş gösteren iek hastalığı nedeni ile Yunanistan’dan iek aşısına ihtiyaç olduğu, ancak Yunanistan’dan gelecek olan aşıların vakit alacağı endişesi ve Türk Muhacirlerinin de zor durumda olduğu gerekçesi ile 10.000 kişilik iek aşısı talep edilmiştir (K.A,1296/61).

Tablo 3.1 Mersin Merkezinin 31 Mayıs 1924 tarihine kadar olan gelir gider tablosu

Gelir	Miktar	Gider	Miktar
Makbuzu Olan Gelirler	150.710	Genel Merkeze Gönderilen Para	201.280
Makbuzu Olmayan Gelirler	230.017	eşitli Yardımlar	310.069
Çeşitli Gelirler	276.020	İdare Masrafı	25.722
Toplam	756.747	Toplam	537.071

(THAM,1925d)

Tablo:3.2 1 Haziran 1924 tarihinden 31 Aralık 1924 tarihine kadar olan gelir gider tablosu

Gelir	Miktar	Gider	Miktar
Makbuzu Olan Gelirler	330	Genel Merkeze Gönderilen Para	176.050
Çeşitli Gelirler	23.698	İdare Masrafı	9.385
Toplam	24.028	Toplam	185.435

(THAM,1925d)

Mersin’de Ramazan Bayramı’nda Türk Ocağı’nın temsil eden Şehabettin Bey, Avni Bey, İhsan ve Muharrem Beyler ve kadın ve erkek mektep öğrencilerinin çabaları ile Rozet hasılatı toplanmıştır. Rozet hasılatından toplanan 110 lira Genel Merkez’e gönderilmiştir.

Tablo: 3.3 Rozet satışı yapan kadın ve erkek öğrencilerin isimleri

İsmi	Pederinin İsmi	İsmi	Pederinin İsmi
Sırrı Efendi	Bayram Efendi	Mesadet Hanım	Ali Bey
Hikmet Efendi	Hasan Efendi	Güzide Hanım	Bayram Efendi
Ali Gündoğdu Efendi	Abdullah Efendi	Nigâr Hanım	Hayri Efendi
Alaaddin Efendi	Şerafettin Efendi	Fatma Hanım	Ahmet Efendi
Habil Efendi	Halil Ağa	Perihan Hanım	Doktor İsmail Bey
Hacı Efendi	Mahmut Ağa	Melahat Hanım	İrfan Bey
Kemal Efendi	Mehmet Ağa	İsmet Hanım	Vasfi Efendi
Cenap Efendi	Aziz Ağa	Turhan Hanım	Kâmil Bey
Cevdet Efendi	Tevfik Ağa	Hayriye Hanım	Hayri Bey
Salim Efendi	Şevket Bey	Bedriye Hanım	Mehmet Efendi
Rıfat Efendi	-	Mehpare Hanım	Cebbar Efendi
		Nezihe Hanım	Osman Efendi

(THAM,1925f)

Tablo3.4 1 Ocak 1926 tarihinden 31 Haziran 1927 yılına kadar olan gelir - gider tablosu

Gelir	Miktar	Gider	Miktar
Makbuzu Olan Gelirler	755	Genel Merkeze Gönderilen Para	150.000
Makbuzu Olan Gelirler	47.500	İdare Masrafı	34.505
Makbuzu Olmayan Gelirler	208.551	Çeşitli Yardımlar	7.000
Pul Hasılatı	173.048,50	Balo Masrafı	122.845
Çiçek Günü	640	Pul Bey'iyesi	17.303
Çeşitli Yardımlar	30.750		
Müzeyyenat :Küpe	3.170		
Müzeyyenat: Rozet	1.500		
Toplam	479.914,50	Toplam	331.653

(THAM,1928h)

Tablo:3.5 30 Haziran 1927 tarihinden 31 Kasım 1927 tarihine kadar olan gelir-gider tablosu

Gelir	Mik tar	Gider	Miktar
Makbuzu olan yardımlar	2.203	Genel merkeze yardım	200.000
Makbuzu olan adiat	21.000	İdare masrafı	12.894
Pul hasılatı	110.225	Pul Bey'iyesi	11.022,50
Toplam	133.428	Toplam	223.916,50

(THAM,1928h)

Mersin’de Hilâl-i Ahmer yararına Doktor Ali Vasfi , Aziz Beyler, Mustafa, Hidayet Efendiler ve Posta Müdürü Ahmet Bey tarafından düzenlenen at koşusundan tahmini 1000 liradan fazla para toplanmıştır.(THAM,1925a).

3.1.2.3. Tarsus Şubesi

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Tarsus Şubesi 11 Ocak 1923 tarihinde kurulmuştur (K.A,1236/95). Ancak kuruluş tarihinden önceki belgelerde Tarsus Şubesi’nin kuruluşuna dair bilgiye ulaşamamak da bahsi geçen tarihten önceki tarihlerde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Tarsus Şubesi hakkında bilgi ve belgelere ulaşabilmekteyiz. Örneğin 5 Kasım 1912 tarihli Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Tarsus Şubesi Komisyonu Reisi’nden İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ne gönderilen yazıda Tarsus halkı tarafından Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ne 63 lira 47 kuruş toplanarak postane yolu ile gönderildiği bildirilmiştir (K.A,14/25). Yine 19 Aralık 1912 tarihli bir belgeye göre Tarsus halkı tarafından 83 lira 19 kuruş hesabıyla 483 kuruş 30 para Genel Merkeze gönderilmek suretiyle postaneye verilmiştir (K.A,14/159). Tarsus Şubesi tarafından 17 Kasım 1912’de 63 lira 47 kuruş 10 para İstanbul’a gönderilmiştir (K.A,78/151). Savaş nedeni ile İstanbul’a gelen yaralıları için ihtiyaç olan hastane malzemeleri olan 200 adet döşek, 200 adet pantolon, 200 adet yastık, 220 adet çarşaf, 200 adet battaniye,100 yastık, 100 ayakkabı, 200 don, 200 gömlek, 101 entari, 200 peşkir, 200 çorap, 550 kalıp sabun Tarsus Şubesi tarafından İstanbul’a gönderilmiştir (K.A,78/151.1).

İdari Heyet seçimleri 28 Ocak 1927 tarihinde yapılan Tarsus Şubesi’nin İdari Heyeti’ne Hidayet Efendi, Telgraf Müdürü Ahmer Bey, Birhanzade Mahmut Saip Bey, Halilzade İshak Bey, Doktor Gani Refik Bey, Doktor Aziz Bey, Doktor Cemil Bey seçilmişti (Pınar,2012,s.283). 24 Şubat 1928 tarihinde Tarsus Türk Ocağı Binası’nda yapılan İdari Heyet seçimleri ile İdari Heyet’e Reis Telgraf Müdürü Hamdi Bey, Kâtipliğe Tüccar Halilzade Mustafa Bey, Veznedarlığa Kara Mustafa zade Hidamet Beyler İdari Heyete seçilirken, Abdolvakur Efendi, Doktor Rüştü Bey, Doktor Ali Refik Bey, Doktor Cemal Bey ise üyeliğe seçilmişlerdi (Pınar,2012,s.285). 1930 yılı Heyet İdaresi Reis Ahmet Bey, Veznedar Müsbah Bey’den oluşmaktaydı (K.A 1236/95).

Tarsus Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin 14 Haziran 1931’de Cumhuriyet Halk Fırkası Binası’nda yaptığı toplantıda İdari Heyet seçimi yapılmıştı. İdari Heyet’e

Telgraf Müdürü Ahmet Bey, Kara Fakızade Hidayet Bey, Eczacı Ahmet Bey, Maarif Memuru Sezai Bey, Hükümet Tabibi Cafer Sadık Bey, Öğretmen Mustafa ve Yunus Halilzade Bekir Bey seçilmişti.(Pınar,2012,s.286) Şubenin aza sayısı 1929 yılında 125, 1930 yılında 26 kişidir. Şube, Müfettiş Muhittin Bey tarafından 9 Ağustos 1927, Müfettiş Bedri Bey tarafından 11 Temmuz 1930, Müfettiş Mustafa Bey tarafından ise 11 Temmuz 1931 tarihinde teftiş edilmiştir (K.A,1236/95.1).

Namrun Dispanseri memuru tarafından Tarsus Dispanserinde Şubat ayında 9 hastanın tedavi ve takiplerinin yapıldığı, aynı ay içerisinde 600 nüfus muhtacine yardımlar yapıldığını ve bahsi geçen muhtaçların birçoğunun ev ve köylerine dönerek muhtaç sayısında azalma olduğu Yedinci Adana- Konya İmdad-ı Sıhhiye Heyeti'ne bildirildi. Tarsus Hilâl-i Ahmer Şubesi tarafından bir defaya mahsus olmak üzere şehit ailelerine her nüfus için günlük 1,5 asker ailelerine ise 1'er lira para yardımında bulunmuş ve muhacirler için de 75 kuruş bağışlamıştır (K.A,150/93).

Tarsus Kaza merkezi olan Namrun'da Hilâl-i Ahmer Merkezi'ne 600 lira toplanmış ve toplanan yardım Adana Sıhhiye müdüriyetine bildirilerek makbuzların irsali için izin istemiştir (K.A,160/82).

Tarsus Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Heyet İdaresi tarafından 26 Aralık 1924 tarihinde Mersin'de düzenlenen at koşusu ile Mersin Hilâl-i Ahmer Şubesi'ne 1300 lira gelir sağlamıştır (THAM,1925b).

Tarsus Şubesi 1 Ocak 1926 Tarihinden 30 Haziran 1926 tarihine kadar, Çiçek satışlarından 46.536 kuruş, İmdad-ı Sıhhiye Levhaları satışlarından 2.080 kuruş, gazete satışlarından 300 kuruş, müzeyyenat satışlarından ise 27.400 kuruş olmak üzere toplam 76.316 kuruş gelir elde etmiştir. Aynı tarih aralığında Genel Merkeze 222.000 kuruş, İdare masrafı olarak da 11.690 kuruş harcama yapmıştır.(THAM, 1926j) Aynı yılda 1 Temmuz- 30 Eylül tarihleri aralığında Makbuzu olmayan gelirlerden 4.148 kuruş, gazete satışlarından 300, İmdad-ı Sıhhiye levhaları satışlarından 840, müzeyyenat satışlarından 175 kuruş olmak üzere toplam 5.463 kuruş gelir elde etmiştir. Gideleri ise çeşitli yardımlar için yapılan harcamalar 6.600 kuruş, idare masrafı olarak da 1.650 kuruş olmak üzere toplam harcama yapılan para miktarı 8.250 olarak belirlenmiştir (THAM,1926j).

Tablo:3.6 1 Ekim 1927 tarihinden 31 Aralık 1927 tarihine kadar olan gelir gider tablosu

Gelir	Miktar	Gider	Miktar
Makbuzu olmayan gelirler	1.480	Genel merkeze giden para	30.000
Aidat	3.500	Çeşitli yardımlar	4.000
Çiçek satışları	1.500	İdare masrafı	1.540
Pul satışları	14.265	Pul ücreti	1.425
Çeşitli yardımlar	400		
Toplam	21.145	Toplam	36.965

(THAM, 1928e)

Müfettiş Muhiddin Bey'in Genel Merkeze gönderdiği 22 Aralık 1927 tarihli rapora göre Tarsus Şubesi'nden 400 lira, Çamalan Nahiyesi Şubesi'nden 40 lira ve Namrun Nahiyesi Şubesi'nden 53 lira toplanmış ve toplanan para şubeye verilmiştir (K.A,210/149).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Tarsus Şubesi 1 Ocak 1928 tarihinden 31 Mart 1928 tarihine kadar Makbuzu olmayan gelirlerden 197 kuruş, makbuzu olan gelirlerden 5.100 kuruş, pul satışlarından 22.080 kuruş, çiçek satışlarından 31.459 kuruş ve gazete satışlarından 350 kuruş olmak üzere toplam 59.186 kuruş gelir elde etmiştir. Yine aynı tarih aralığı içerisinde genel merkeze 30.000 kuruş, idare masrafı olarak 2.250 kuruş, çeşitli yardımlar için 6.230 kuruş ve pul ücreti olarak da 2.850 kuruş olmak üzere toplamda 41.330 kuruş harcama yapmıştır (THAM,1928h).

Tarsus Şubesi, 1928'de Himaye-i Etfal Cemiyeti ile yaptığı işbirliği ile ihtiyaç sahibi olan 40 çocuğun giyecek ihtiyacını karşılamıştı. Tarsus halkından da destek gören cemiyet 1927 yılına göre gerek yardımlar gerekse sosyal faaliyetler bakımından önemli işler yapmış olsa da faaliyetlerini kendi binası olmadığından Türk Ocağı Binası'nda bir odada devam ettirdiği için faaliyetleri sınırlı kalmıştır (Pınar,2012,s.291).

3.1.2.4. Karaisalı Şubesi

Karaisalı Hilâl-i Ahmer şubesi tarafından genel merkeze gönderilen raporda kazaya bağlı bulunan nahiyelerde de Hilâl-i Ahmer şubelerinin açılması için Kaymakam ile görüşmeler yapılacağı bildirilmiştir. (210/145) Karaisalı Kaymakamlığı'ndan Dördüncü Adana Mıntıka Müfettişliğine gönderilen raporda Karaisalı nahiyelerinde şube açılmasının ihmal edildiğini, ancak Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin teşkilatlanması için nahiyelerden gerekli gayretin gösterilmesini istemiştir. Ayrıca Kaymakamın kendisi de tapu ve nüfus idarelerinde gerekli işlemler için pul kullanımına başlayarak şube faaliyetlerine destek verdiğini belirtmiştir. Diğer yandan Kaymakam Pozantı'ya geçtiğinde şubenin kurulması için gerekli olan yardım toplama faaliyetlerinin Tahtacı⁴ Aşireti tarafından yapıldığını ve raporda Dördüncü Adana Mıntıka Müfettişliğine bildirmiştir (K.A,210/144.2). Karaisalı Kaymakamı ve Tahsin Bey'in şube nizamnamesi üzerine yaptığı görüşmeler neticesinde teşkilatın tesisi için, Pozantı, Karsantı Karataş ve Çamalan nahiyelerinde 10 aza kaydıyla 5 kişilik bir heyet oluşturulmuştur (K.A,210/374).

Müfettiş Muhiddin Bey 13 Ekim 1927 tarihinde Karaisalı Şubesi'ne vardığını Ankara Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'ne bildirmişti (K.A,210/134). Bölgede teftişte bulunan Müfettiş Muhiddin Bey tarafından Karaisalı kazasına bağlı olan köylerde şube teşkilatlarına Tahtacı Aşiretlerinin katılmasını ve Karaisalı Kazası Kaymakamlık Vekaletine sunulan rapor ile Kars kazasına ait makbuzlarının incelenmesi istenmiştir (K.A,210/144). 18 Ekim 1927 tarihli bir tahriratta Kars Kazası Şube Reisinden gelen cevapta daha önce 10 Ocak 1925 tarihli ve 1565 numaralı Tahriratta Merkez-i Umumiden gönderilen makbuzları teslim alarak kullandığını, ancak 996 buçuk kurşluk olan makbuzların kullanım imkanının olmadığını bildirmiştir (K.A,210/144.1).

Karaisalı kazası ile Pozantı ve üç nahiye, Hilâl-i Ahmer şubelerinin kurulması için Genel Merkezin belirlediği sayıda üye ve taahhütler doğrultusunda bir heyet oluşturulmuştu. Ayrıca kışlak döneminde Tarsus çevresinde Kaburgediği civarında

---

⁴ Geçimlerini ağaç kesip dikmek, tahta biçmekle sağlayan ve Anadolu'da ormanlık alanlarda yaşayan ve evvelinde konar-göçer yaşam süren, ancak günümüzde yerleşik düzene geçen Alevi- Türkmen topluluklarıdır. Yoğun olarak Adana, Afyonkarahisar, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Burdur, Denizli, Gaziantep, Isparta, İzmir Konya Manisa, Mersin ve Muğla illerinde yaşamaktadırlar. Bkz: Nilgün Çıblak Mersin Tahtacıları, Halk Bilimi Araştırmaları, Ürün Yayınları, Eylül:2005:30

bulunan Tahtacıların henüz dönüş yapmadığının anlaşılması üzerine iki kaymakam vekili ve Pozantı Nahiye Müdürünün talepleri doğrultusunda bir temsilci belirlenerek bahsi geçen konunun faydalı olacağı düşünülmekte olup, ilgili makamdan cevap verilmesi istenmiştir (K.A,210/367).

3.1.2.5. Kozan Şubesi

Kayseri Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Reis'i tarafından 29 Ağustos 1921 tarihinde Kozan'da henüz bir şube açılmadığını ve bu sebeple Genel Merkez tarafından şube açılması talep edilmişti(K.A,28/298). Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kozan Şubesi ilk defa 18 Mayıs 1922 tarihinde açıldı. İkinci defa olarak 4 Şubat 1925 ve üçüncü defa olarak ise 21 Kasım 1931 tarihinde açıldı. Şubenin 1931 yılı heyet idaresi Reis Mahmut Bey, Veznedar Ahmet Bey, Katip A. Rıza Beylerdir.(K.A,1236/33). 1930 Yılı aza sayısı 21 olmakla birlikte 10 Ekim 1927 tarihinde Müfettiş Muhiddin Bey tarafından, 23 Kasım 1931 tarihinde ise Mustafa Bey tarafından teftiş edilmiştir (K.A,1236/33.1).

Kozan Şubesi tarafından 5 Şubat 1927 tarihinden 30 Eylül 1927 tarihine kadar Makbuzu olan gelirlerden 8.919 kuruş, makbuzu olmayan aidatlardan 8.410 kuruş, makbuzu olmayan yardımlardan 1.410 kuruş, pul satışlarından 12.160 kuruş, çiçek günü hasılatından 6.730 kuruş, gazete satışlarından 960 kuruş, çeşitli yardımlardan 800 kuruş, müzeyyenat satışlarından 1.045 kuruş olmak üzere toplam 40.434 kuruş gelir elde etmiştir. Aynı tarih içerisinde giderleri ise Genel Merkeze gönderdiği para 18.065 kuruş, çeşitli yardımlar için harcadığı para 9.663 kuruş olmak üzere toplam giderleri 27.728 kuruştur (THAM,1928b).

3.1.2.6. Misis Şubesi

Misis Şubesi'nin ilk olarak 1922 yılında, ikinci defa ise 19 Kasım 1927 tarihinde açılmıştır. Daha önceki yıllarda heyet idaresi isimlerine ulaşılamamakla birlikte 1931 yılı heyet idaresi, Reis Rasim Bey, Veznedar A. Rıza Bey ve Katip Muharrem Beylerden oluşmaktaydı.(K.A,1236/53) Aza sayısı 1929 yılında 10 kişidir. 26 Ocak 1927 tarihinde Müfettiş Muhiddin Bey, 15 Mayıs 1931 tarihinde ise Müfettiş Mustafa Bey tarafından teftiş edilmiştir (K.A,1236/53.1).

Misis Şubesi 1922 yılında Adana Hilâl-i Ahmer Şubesi'ne 10.000 lira göndermiştir. 13 Mart 1923'de Ankara Genel Merkezi tarafından gönderilen76.000

kuruşluk makbuz teslim alınarak bunun içinden 45670 kuruş 24 Ekim 1923'te Misis Postanesi aracılığıyla Genel Merkeze gönderilmiştir (158/224.4).

4. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE ADANA HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ VE FAALİYETLERİ

4.1. Milli Mücadele Sırasında Adana’da Hilal-i Ahmer

Mondros Ateşkes Antlaşması ile Anadolu’da ilk işgal edilen yerlerden bir olan Dörtyol 11 Aralık 1918 yılında Fransızlar tarafından işgal edilmesinin ardından Mersin, Tarsus ve Adana işgal ile bölgede işgale karşı direniş başlamıştı (Küçüköğlu,2019,s.29). 1920 yılında ordunun teşkilatlandığı esnada Anadolu’nun dört bir yanında ortaya çıkmış olan salgın hastalıklar ordu sağlığı için tehlikeli olmaya başlamıştı. 1921 yılında Adana Cephesinde çıkan lekeli humma ve hummay-ı racia vakalarının artması ile buharla temizleme araçlarının temini ve uygulamanın düzenli bir şekilde yürütülmesine önem verildi. Birliklerin bulaşıcı hastalıklardan korunması ve aşılama için İstanbul’dan uzman getirildi (Küçüköğlu, 2019,s.174). Ancak Bölgede meydana gelen salgın hastalık sadece lekeli hummadan ibaret değildi. Doktor Bahri’nin Sinan Paşa’ya çektiği telgrafta“*Mustafa’yı cumartesi günü beklerim. Göndermenizi rica ederim. Sıtmanın ilacı olan sülfato’yu bulmakta zorluk çekiyoruz. Ermenilerden zorlukla alıyoruz. Bununla birlikte bize 60 liraya verdikleri halde, Antepli Hacı Ali adındaki zengin tüccar: Kuvay-ı Milliye’de para çoktur, ben biliyorum diyor ve 70 liradan aşağı almak mümkün olmuyor. İyi Müslümanlar değil mi?*“ diyerek şikâyetle bulunurken savaş zamanı ilaç teminin ne kadar zor olduğunu gözler önüne sermiştir (Aykan,2013,s.154).

Savaşın devam etmesi ile ortaya çıkan ilaç darlığı nedeniyle evlerden erzak toplamak ile yükümlü görevliler, bir mahzende buldukları 90 derecelik ispirto ile yeteri kadar tentürdiyot yapılmış, ancak kloroform olmadığından hastaların kesilmesi gereken uzuvları ip ile bağlanarak feryatlar eşliğinde kesilmiş, yaraları temizlenmemiş ve yeterli miktarda serum olmadığı için birçok yaralı tetanos olmuştur. Pamuk ve sargı bezi yetersizliğinden başka açlık ve kıtlık musibetleri baş göstermiş, halk bir avuç fıstığa talim etmiştir. Bulunabilen zerdali çekirdekleri dövülerek un haline getirilmiş, yiyenlerde zehirlenmeler sürekli hıçkırıklar görülmüştür (Altay,2008,s.174). Bahsi geçen sebeplerden olacak ki Adana’da Hilal-i Ahmer teşekkülü için başvuru yapılmış, ancak reddedilmiştir. Vali Vekili Abdurrahman Fransızlardan alınacak olan müsaade için kendilerine müracaat eden kişilere teşkilatın başka amaçlar için kullanılacağını öne

sürerek başvuruyu reddederken teşebbüste bulunmak isteyenleri de Fransızlar tehdit etmişlerdir (Özçelik,2005,s.171).

Adana’da kurulması istenen Hilal-i Ahmer şubesi için Fransızların engel olmasının akabinde Adanalı Kaymakzade Hakkı Efendi tarafından TBMM’ye çekilen telgrafta “*Adana’dan Büyük Millet Meclisi Huzur-ı Alisine 18 Mayıs 1921 İslam milletini baştanbaşa temsil görevini alan ey Büyük Millet Meclisi! Kurtarıcı. Güçlü orduların vatanın bir ikliminde asri düşmanlarını zir ü zeber ederken bir tarafta hicran ve mihnet köşesinde kalmış biz Adanalılar eski asırların tertip ettiği gaddar düşmanların vicdansız ve akıl almaz cinayetleri ve faciaları karşısında zamanlardan beri can çekişmekte olduğumuz malum bir keyfiyettir. Gerçi istilacı düşmanlar şu anda hareket hatlarını kısmen tatil etmiş gibi görünmekte iseler de bunlara yandaş olan İslam olduğunu söyleyen alçakların elinden çekmediğimiz kalmıyor. Bu kara beladan kurtulmamız için ihtişamlı meclisimizden imdat istiyoruz. Hırs ve tamah sahibi düşman daha üstün kuvvetlerle saldırıyor, ne yapacağımızı ve ne edeceğimizi şaşırdık kaldık. Halkın en çok üzülmesine sebep olan Hilal-i Ahmer’in açılmasına ve çalışmasına mani olmalarıdır. Bunu yapanlar Fransızlar ve Hürriyet ve İtilafçılardır. Ey muhteşem Millet Meclisi! Sizden tazarru ve istimdat eyleriz ki, bu vatan kıtasının başına musallat olan bu adamları en azından Fransızlarla bir saat görüşerek bulundukları mevkilerden uzaklaştırınız. Saygılarımızı sunarız. İslam Ahalisi Namına Adanalı Kaymakzade Hakkı“(Selvi ve Cırık, 2020,s.38-39).*

Adana’nın ahvali anlatılırken aynı zamanda Hilal-i Ahmer’in teşekkülüne engel olanlar hakkında şikayette bulunulmuştur. Adana Halkının Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne göstermiş olduğu öneme örnek verecek olursak Adana, Mersin ve Tarsus şehirleri bunca ziyana rağmen Hilal-i Ahmer’e 160.000 lira iase vermiştir. Hatta parası olmayanlar evlerindeki bakır takımlarından ibriğe kadar vermişlerdir (Özçelik,2005,s.173).

Milli Mücadele dönemi Müslüman ahali için çok zor bir dönem olmuştu. Bölge Milletvekilleri Muhtar ve Zekai Beyler Meclise muhacirin için yardım teklifi etmeleri üzerine İktisat Vekaleti, Fransızlar tarafından tahrip edilen bölgeler için tohumluk yardımı amacıyla 500.000 kuruş tahsis etti. Ekonomik zorluklara rağmen Milli Mücadele’ye olan destek halk tarafından devam etti. Kadirli’de muallim Çıldırzade Bekir Efendi’nin eşi bir çift altın küpesini satarak parayı Ankara Genel Merkezine gönderdi. Gözne’de Mersinli muhacir hanımlar topladıkları parayı Hilal-i Ahmer’e bağışladılar. İskenderunlu gençler 7.200 lira Adana İslam Gençler Birliği, 147 çift

yemeni ve 1.130 kuruş müsamere gelirini Hilal-i Ahmer ordu ve çocuklara bağışladılar (İslam, 2017,s.142-143).

Adana halkının Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gösterdiği hamiyetlere bir başka örnek ise 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara İtilafnamesi'nden sonra 1 Aralık 1921 tarihinde Adana'da Fransızlarla yapılan devir teslim töreni ile Adana TBMM Hükümeti'nin kontrolüne girerek işgalden kurtulmuş oldu. Adanalılar Adana'ya Türk ordusunun girmesi ile şehrin orta yerine 40 metre büyüklüğünde Türk Bayrağı çekmişlerdi. Aynı zamanda Batı Cephesinin zaferle sonuçlanması üzerine, Adana'da çeşitli milletlere mensup ahali temsilcileri toplanarak Hilal-i Ahmer'e yardım için müzakerelerde bulunmuşlar ve vilayetin vaziyetini göz önüne alarak 100 bin lira toplanmasını üzerlerine almışlardır (Selvi ve Cırık, 2020,s.35).

4.2. Yedinci Adana Konya İmdad-ı Sıhhiye Heyeti

İmdat Heyetleri, Hilal-i Ahmer tarafından atanmış, birer yöneticiye bağlı çalışan doktor, hastabakıcı ve geri kalan görevlilerden oluşmaktaydı. Bu heyetlerin her biri öncelikle görev yerlerindeki yaralı ve hastaların tedavi ve bakımından sorumlulardı. Yaralı ve hastaların bakımını üstlenen imdat heyetleri, aynı zamanda savaştan etkilenen ahaliye ilaç, sağlık malzemesi, yiyecek-içecek gibi temel ihtiyaçların karşılanmasını sağlamış, hasta ve yaralıların nakillerinin yapılmasında yardımcı olmuşlardır (Akgün ve Uluğtekin, 2000,s.252). İşgaller sırasında Doğu Anadolu ve Batı Anadolu İmdad-ı Sıhhiye heyetlerinin yanı sıra başta Adana olmak üzere halkın savaş bir yana yoksullukla mücadele ettiği ve devlet elinin uzanmakta yetersiz kaldığı Konya, İzmir, Karamürsel, Bilecik, Gördes Sivrihisar, Haymana, Mihalıççık, Polatlı, Eskişehir ve çevre köylere yardımda bulunmuştur (Akgün ve Uluğtekin,2001,s.264).

Adana ve çevresinin Mütareke'den sonra Fransız ve Ermeni çeteleri tarafından işgal edilmesinin akabinde Ermeni ve Fransızların zulmünden kaçan binlerce Türk'ün Pozantı'ya göç etmesi ile Adana'nın ileri gelenlerinden oluşan bir heyet İstanbul'da Kızılay Genel Merkezi'ne başvurarak sayıca 80.000'i aşan muhacirlerin açlık ve sefalet ile mücadele ettiğini bildirmesi üzerine Hilal-i Ahmer Adana ve çevresine İdare Heyeti Azası Haydar Bey'in başkanlığını yaptığı, 8 doktor, bir eczacı, 4 sıhhiye memuru, hastabakıcı, idare memuru, katip ve hademelerden oluşan 27 kişilik heyeti Adana'ya gönderdi (Çapa,2010,s.147). Dahiliye Nazırından Hilal-i Ahmer Cemiyeti Riyaset-i Sanisi'ne giden bir telgrafta "Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Adana ve çevresinde yapmış

olduğu yardımların müstesna olduğunu bildirilmiştir (K.A,150/34).1920 yılının Ocak ayına ait tahsilat bordrosunda geçen, Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti görevlilerinden bazılarının isimleri şunlardır: Reis Haydar Bey, İdare Memuru Osman Asaf Bey, Sertabib Zeki Tahir Bey, Operatör Doktor Eyüp Sabri Bey, Doktor Nur Bey, Doktor Abbas Melik Bey, Doktor Ahmet Muhtar Bey, Doktor İbrahim Ethem Bey, Doktor Şefik Arif Bey (K.A,150/37.1). Diğer Heyet görevlileri ise hasta bakıcı Hayati Efendi, Hasta bakıcı İbrahim Efendi, Hademe Kemal Efendi, Hademe Hamdi Ağa, Hademe Muhammed Ağa, Hademe Ziya Ağa, Aşçı Şükrü Ağa'lardan müteşekkildi (K.A,150/37).

1921 yılı Mart ayına ait sipariş listesinde adı geçen Yedinci Adana İmdad-ı sıhhiye heyeti : Reis Haydar Bey, Eczacı başı Mümtaz Bey, Doktor Osman Nuri Bey, Doktor Abbas Melik Bey, Doktor Şefik Arif Bey, Doktor Muhtar Bey, Doktor Ethem Bey, Anbar Memuru Aziz Bey, Sıhhiye Memuru Şerafeddin Efendi , Hasta bakıcı Hamdi, Efendi , Hasta bakıcı Ahmet Efendi ,Sıhhiye Memuru Cemalettin Efendi, Sıhhiye Memuru Ahmet Kemal Efendi, Sıhhiye Memuru Emin Efendi, Hademe Hamdi adlı şahıslardan oluşmaktaydı.(K.A,710/41) Doktor Şefik Bey 14 Mayıs 1920'de Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti ile ilişkisi kesildiğinden maaşından ailesine verilen sipariş de kesilmiştir (K.A221/200).

Heyet Konya'ya vardığı sırada 336 senesi Teşrin-i Evvel'in son günlerinde Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumi Azasından Haydar Bey'in reisliğinde yirmi sekiz kişiden mürekkep olan Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti Konya'ya vardığında o dönemin Dahiliye Vekili ve Cenub Cephesi Kumandanı Refet Paşa ile karşılaştı. Paşa Konya'yı Hilal-i Ahmer'in merkez faaliyet alanı olarak seçmiş ve biri zabıtana diğeri efrada mahsus olmak üzere Konya'da iki hastanenin tesisini uygun görmüşlerdir. Bunlardan başka Refet Paşa'nın isteği üzerine Vilayat-ı Şarkıye mülteci ve muhacirleri ile fukaray-ı ahaliye mahsus ayrıca bir dispanser açılmıştır. Refet Paşa karargahta kaldığı süre boyunca hastaneleri ziyaret etmiş ve gördüğü güzel manzara karşısında takdirlerini esirgememiştir. Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti yapmış olduğu hizmetler karşısında gerek Konya, gerek Ereğli, Bor vesair yerlerde teşkilatlanması son derece takdire şayan görülmüştür (THAM,1922j). Yedinci Adana Konya İmdad-ı Sıhhiye Heyeti gelen emir üzerine harap olan Mersin ve Tarsus bölgelerinde yardıma muhtaç ahali için bedeli 98400 kuruş olan 6835 batman pamuk tohumu yardımı yapılmıştır. Diğer yandan şehit ailelerine ve yardıma muhtaç çocuklara 200 takım çamaşır yardımı yapıldığını Genel Merkez'e bildirmiştir.(K.A,1502/1)

İkinci İnönü Savaşı'ndan sonra hastalanarak nekahat günlerini burada geçiren Fırka Kumandanı Nazım Bey'in tedavisi burada yapılmıştı (Akgün-Uluğtekin,2000,s.292). Fırka Kumandanı Nazım şehit düşmeden önce mektubunda şu sözleri yazmıştır:” *Memleketimin en hayırlı ve ulvî müessesesini kemâl-i tebcîl ile selâmlamak fırsatını bana ihzâr eden tesâdüfün ne kadar ni‘metli bir tesâdüf olduğunu tezkâr ediyorum! Anadolu’ya uzanan millî ve şefkatkâr el; Hilâl-i Ahmer’in yed-i mu‘âvenet ve vefâsı olmuştur. Kara ve karışık bulutlar içinden felâh ve samîmiyet yıldızı gibi Hilâl-i Ahmer parlayıp çıkmıştır. Hilâl-i Ahmer’in hayırkâr, vefâkâr ve fedâkâr rûh-ı rehâsı önünde eğilir ve bütün varlığımla pek şâmil hidemâtından dolayı milletin bir evlâdı sıfatıyla şükrânlarımı hey‘et-i muhteremesine takdîm eylerim. Hilâl-i Ahmer’in muhterem Yedinci Adana Hey‘eti bana öyle bir şefkat ve samîmiyet ile baktılar ki tabî‘î olduğu kadar yüksek olan bu işin ben şahsen takdîm-i şükrânına borçluyum. Memleketimin yegâne müfid ve muhterem teşkilâtına hiç yardım edemediğimden müteessirim. Ancak ölürsem, yegâne varım olan eşyâ-yı askeriyemin parasını Hilâl-i Ahmer’e takdîm etsinler derim.”* Mektubu yazdıktan kısa bir süre sonra şehit düşmüş, son isteği yerine getirilmiştir (Dokumacı,vd.,2019,s.330).

Miralay Emin Süleyman tarafından Ankara Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne gönderdiği telgraf ile Adana'da kurulan 2000 yataklı hastane ve 2000 yataklı nekahathane için Antalya Hilâl-i Ahmer Ambarında bulunan yorgan ve battaniyelerin Adana'daki hastane ve nekahathane için gönderilmesini istemiştir (K.A,73/179).

II. Ordu'nun Konya'ya nakledilmesi ile Adana ve Konya arasında askeri ilişkiler başlamış oldu. Fransızların Adana'yı işgali ile gelişen ilişkiler Güney Cephesi'nin açılması ile Konya düşmana açılan cepheler içinde en yakın duruma geldi. Fransızlara karşı mukavemet cephesi merkezi olan Pozantı'daki askeri birliklerin bir çok ihtiyacı Konya'ya yakın olması nedeni ile buradan sağlanıyordu (Avanas,1998,s.252). Diğer yandan Adana halkının işgal nedeniyle Konya'ya doğru gitmesi ile İmdat heyeti merkezini Konya'ya taşıdı (Kıranlar, 2005,s.46).

Birinci Dünya Savaşı'nın etkisi ile ülke genelinde yaşanan ekonomik bunalım Adana'yı da olumsuz etkilemiş, küçük esnaf tamamen yok olmuştu. İşgal döneminde Fransa'nın yol yapım tamiri, posta ve telgraf hizmetleri ile Adana'da Suriye Bankası'nın bir şubesini açarak halka kredi verdiyse de işgal yönetiminin tutumu nüfus hareketleri ve tüm bunlardan kaynaklı huzursuzluk ortamı bölge ekonomisinin çökmesine sebep olmuştu. İşgal yönetiminin halka olan baskı, idareye güvensizlik ve

asayışsızlık yüzünden üretimin düşmesi, ithalat ve ihracatta azalmaya sebep olmuş, bölgenin en önemli ekonomik kaynağı olan pamuk üretilemez hale gelmişti. Dışarıdan işçi gelmemesi pamuk ve un fabrikalarının kapanmasına neden olmuş, ticari malların kalitesi düşerken temel gereksinim malzemelerine ulaşım güçleşmişti. Yaşanan bu durumlar dışarıya zahire ihraç eden Adana Bölgesini Afrika'dan bir ton buğday ithal eder hale getirmişti. (İslam,2017,s.141-142).

Tam da bu noktada Adana'daki ekonomik buhran nedeni ile temel ihtiyaçların karşılanamadığı dönemde 2 Kanun-ı evvel 1337'de Vali Galip Paşa, Konya Müfää-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ahi Babazade Yusuf Ziya, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi Reis'i Hacı Vehbi, Belediye Başkanı Muhlis, Babalık Gazetesi sahibi Yusuf Mazhar Bey ile Gazete'nin başmuharriri Sami Zade Süreyya Bey'den oluşan bir komisyon kuruldu. Ayrıca Babalık Gazetesi bölge halkının çeşitli ihtiyaçları ve piyasa durumunu Konyalı tüccarlara duyurarak mal sevk etmelerini istemiştir. (Avanas,1998,s.252)

5. YEDİNCİ ADANA-KONYA İMDAD-I SİHHİYE HEYETİNİN FAALİYETLERİ

5.1. Yedinci Adana Konya İmdad-ı Sıhhiye Heyeti'nin Açtığı Hastaneler

5.1.1. Konya Hastanesi

Konya Hastanesi için Konya Abdülaziz mahallesinde Yağcızade Gazi'den kiralanarak oluşturulmuştur. *“Hilal-i Ahmer Cemiyeti Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti Konya Dispanseri ittihaz olan hanenin icarı olan ber vechi bala yalnız iki bin gurus, Heyet-i Mezkurdan ahz olunmuştur.” Konya'nın Abdülaziz mahallesinde Gazi Yağcızade. Teşrin-i evvel 1337”* (K.A,1168/33).Belgede geçen ifadelerle göre Hilâl-i Ahmer Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti tarafından kiralanen hastane binasının bedeli 2000 kuruştur. Aynı binanın aynı yılında Ekim ve Aralık ayı zarfında kira bedeli aynıdır (K.A1168/176, K.A,1168/114). 1338 yılı Konya Hastanesi'nde Baştabip Zeki Bey, Operatör Kemal Bey, Doktor Nuri Bey, yalnız kaput Cemil, İdare Memuru Aziz Bey, Eczacı Hüseyin Bey, Katip ve Ambar Memuru Murad Efendi, Baş hemşire Enver Hanım, Karantina memuru Revnak Efendi, Hasta bakıcı Hamdi Efendi, Aşçı başı Şükrü görev yapmaktaydı (K.A,1168/183).

Konya Hilâl-i Ahmer hastanesi için 43 parçalık sıhhiye malzemesinin vapura nakli ve sandal ücreti olan 60.000 kuruş Yedinci Adana imdad-ı Sıhhiye Heyeti tarafından karşılanmıştır.(1168/153) Bahsi geçen 43 parçalık eşya ve ecza malzemelerinin hamaliyesi ve korunması için tutulan bekçinin ücreti olan 185 kuruş Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti tarafından ödenmiştir.(K.A,1168/15) Ambardan iskeleye kadar taşınacak olan ecza malzemeleri ve eşyaların bedeli olan 800 kuruş heyet tarafından ödenmiştir (K.A,1168/155).

İskeleden şimendifer istasyonuna nakli olacak ecza malzemeleri ve eşyaların araba ve hamal ücreti olan 500 kuruş Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti Memuru Revnak Efendi tarafından ödenmiştir (K.A,1168/156). Konya Hastanesi'nin alt katından Doktor Burhanettin Bey, üst katından Doktor Nuri Bey sorumludur. Sabah saat 10:00'da vizitte bitmiş olacak ve Pazar, Salı ve Perşembe günleri saat 10:00-12:00 arası hastalar başhekim tarafından kontrol edilecekti (K.A,1168/17.6).

Konya Hastanesinde tedavi edilen yaralı ve hastane mensuplarına Teşrin-i Sani 1337 zarfında tütün dağıtılmış ve dağıtılan tütünün ücreti Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti tarafından karşılanmıştır (K.A,1168/41).

Yirmi dört aylık görevi sırasında emraz-ı dahiliye mütenevviadan 12254, Hariciyeden 1560 ve emraz-ı ayniyeden 1145, efrenciyeden 179 olmak üzere toplamda 15138 hasta muayene ve tedavi edilmiş, iç hastalıkların en mühim olan malarya için kinin ve emraz-ı saire için her türlü acil yardım ihtiyaçları temin edilmiştir. Göz hastalıklarının üçte ikisini oluşturan trahom hastalığının tedavileri yapılmış, ve katarakt hastalarının ameliyatları yapılmıştır. Daha önce Konya Sıhhiye Müdüriyeti'ne bağlı olarak kurulan Frengi Dispanseri dahi Adana Konya İmdad-ı Sıhhiye Heyeti'ne devredilmiştir ve Frengi hastalarının tedavileri yapılmıştır (Uluğtekin ve Uluğtekin,2013,s.144).

Tablo 5.1. Adana Hilâl-i Ahmer Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti Konya Hastanesi'nin 1337 Mart tarihine ait maaş bordrosu

Vazifesi	İsim	Ücret(Kuruş)
Kâtip	Murat Efendi	1250
Terzi	Tevfik Efendi	1200
Dispanserde ?	Refet Efendi	1000
Memur	Mustafa Efendi	600
Kapıcı	. Efendi	500
Hasta bakıcı	Emine Hanım	1000
Hasta bakıcı	. Hanım	1000
Ameliyathane de	Madam Anastasia	1000
Hasta bakıcı	Madam.	9675
Hademe	. Hanım	1000
Hademe	Elmas Hanım	600
Hademe	Latife Hanım	600
Hademe	Fatma Hanım	600
Çamaşır ve Ütü Memuresi	Madam.	74175
Bulaşıkçı	Fatma Hanım	500
Toplam	12559 kuruş 10 para	

K.A,710/44

Tablo 5.2. Konya ve Bor Hastanelerine ait başvuru yapan, iyileşen ve vefat eden kişi sayısı

			Umumu Duhul	şefayab	Vefat	Elyevm Taht-ı Tedavi
Konya Hastanesi	30					68
	Teşrin-	Zabid	314	242	4	84
	i Evvel	Efrad				6
	1337	Sivil	842	727	31	
			69	96	3	
Bor Hastanesi	26					
	Kanun-	Sivil				-
	i evvel		131	124	7	
	1337					
Yekün			1183	1180	45	158

(K.A,1123/16.5)

Konya Hastanesi’nde bahsi geçen zaman zarfında hastaneye 314 zabıt 842 efrat 69 sivil başvurmuş bunlardan 242 zabıt iyileşmiş,4 tanesi vefat etmiş, 68 tanesinin aynı gün tedavisi yapılmıştır. Başvuran 842 efrattan 727 kişi iyileşen,31 kişi vefat eden, 84 kişi tedavisi tamamlanan hasta sayılarıdır. Bor Hastanesi’nde ise hastaneye gelen 131 sivilten 124’ü iyileşmiş,7 kişi vefat etmiştir. Toplamda başvuran hasta sayısı 1183, iyileşen 1180, vefat eden 45, aynı gün tedavi edilen 158 kişi olmuştur.

5.1.2. Bor Dispanseri

Bor Hükümet tabibinin 19 Şubat 1337 tarihli Bor Hilâl-i Ahmer Tebabeti Canib-i Valasına göndermiş olduğu yazıda Hilâl-i Ahmer adına bir poliklinik, bir dispanser veya bir hastane açılıp açılmadığını eğer açıldıysa faaliyete geçilip geçilmediğinin bildirilmesi ve adı geçen dispansere başvuracak olan yevmiyeli işçilerin başvuru listesinin eklenerek gönderilmesi talep edilmiştir.(K.A,1123/1.33) Bor Dispanseri

Tebabeti tarafından Bor Şubesi Riyaseti Aliyesi'ne gönderdiği yazıda Bor'da kurulan hastahane ve aşhane için üç adama ihtiyaç olduğu, yeme içme masraflarının heyet tarafından karşılanacağı ve heyet tarafından gönderilecek üç neferden birinin okur-yazar olması istenmiştir (K.A,1123/1.38).

Hilâl-i Ahmer Bor Tebabeti Bor Kazası Kaymakamlığından hastane ve dispanser için ispirotoya ihtiyaç duyulduğu ve gönderilmesi istenen beş kilo ispiroto ücretinin heyet tarafından ödeneceği bildirilmiştir (K.A,1123/1.39).

Bor kazasında yardıma muhtaç kişiler ve muhacirlerin sayısının Hilâl-i Ahmer Riyaseti tarafından talep edilmesi üzerine Hilâl-i Ahmer Bor Tabibi tarafından Bor Kazası muhacirin memurluğu tarafından tespit edilmiş, yardıma muhtaç kişi ve muhacir sayısının 895 olduğu bildirilmiştir (K.A,1123/1.41).

Hilal-i Ahmer Bor Dispanserinde 370 malarya, 10 zatürre, 3 sillü'ire, 4 zat'ül cerb, emraz-ı mütevennie dahiliye ve hariciye 296, göz hastalıkları 34 da'ül efrenkiye 29 toplamda 751 hasta tedavi olmuştur (K.A,1123/16.4). Bor Dispanserinin lağvedilmesi ile mahalli belediyesinin iltiması üzerine dört yüz lira ve sıhhiye malzemesi belediyeye devredilmiştir (Hacıfettahoğlu, 2009,s.47).

Tablo 5.3. Bor Dispanseri'nin 1337 Haziran ayı memur maaşları

Vazifesi	İsmi	Maaş(Kuruş)
Dispanser Tabibi	İbrahim	6000
	Süleyman Bey	
Hemşire	Şefîke Hanım	2000
Hasta Bakıcı	Emin Efendi	2000
Toplam		10000

(K.A,710/1)

Tablo 5.4. Dispanseri Çalışanlarının 1337 Haziran ayı Maaşları

Vazifesi	İsmi	Maaş(Kuruş)
Hademe	Mehmet Ağa	400
Aşçı	Hacı Ahmet Ağa	500
Hademe	Fatma Hanım	200
Hademe	Didar Hanım	200
Çamaşırcı	Seniha Hanım	200
Toplam		1500

(K.A.710/1)

5.1.3. Ereğli Dispanseri

13 Şubat 1921 yılında açılan Ereğli dispanseri aktif olduğu dönem boyunca 6021 hasta tedavi edilmiştir. Ereğli’de ortaya çıkan tifüs hastalığına karşı mücadelede Hilal-i Ahmer dispanserinin aldığı önlemler ile hastalığın yayılması önlenmiştir. Ardından çiçek hastalığının zuhur etmesi ile merkezde aşı olmamasından dolayı hükümet aşı memurlarına yeteri kadar aşı vermiş aynı zamanda muhacirler için çiçek aşısı temin etmiştir (Uluğtekin ve Uluğtekin, 2013,s.144-145). Yedinci Adana-Konya İmdad-ı Sıhhiye Heyeti Hastanelerinin kuruluşu olan 1336 Kanun-i Evvel tarihinden 1337 Teşrin-i Evvel tarihine kadar olan mesaisi aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 5.5. 1920 yılı Aralık ayı ve 1921 yılı Ekim ayına kadar Konya, Ereğli,Bor, Beledimedik ve Namrun hastanelerinde tedavi edilen hastalıklar

Dispanserler	Frengi	Göz	Harici ye	Dahiliye
Konya	179	1145	732	8598
Ereğli	21	-	206	6171
Bor	127	-	-	2687
Bilemedik	-	-	-	1350
Namrun	11	-	-	400
Yekun	338	1145	938	19208

(K.A,1123/16.5)

Tablo 5’deki verilere göre; 1336 Kanun-i evvel tarihinden 1337 Teşrin-i evvel tarihine kadar; Konya Dispanserinde 179 frengi,1145 göz, 732 harici, 8595 dahiliye hastaları tedavi olmuştur. Ereğli Dispanserinde 21 frengi, 206 hariciye, 6171 dahiliye hastaları tedavi olurken göz hastalarına ulaşılammıştır. Bor Dispanserinde 127 frengi, 2687 dahiliye hastaları tedavi edilirken göz ve hariciye hastalıklarına rastlanılmamıştır. Beledimedik’te 1350 dahiliye hastalıkları tedavi edilmiştir. Namrun’da ise 11 frengi, 400 dahiliye hastalıkları tedavi edilmiştir. Hastalıkların genel dağılımına baktığımızda 1136 Kanun-u evvelinden 1337 Teşrin saniye kadar Konya, Ereğli, Bor, Bilemedik, Namrun Dispanserlerinde toplam 338 frengi, 1145 göz, 938 hariciye, 19208 dahiliye hastalıkları tedavi edilmiştir.

5.2. Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti’nin Esirler ile İlgili Faaliyetleri

Askere gönderilen ve savaş sırasında esir düşen Adana Vilayeti Islahiye kazasından Mehmet oğlu Harun ve Gaziantep’te yaşayan Arpacı Abbas oğlu Mahmut ve Biyadeli karyesinden Topal Ahmet oğlu Hüseyin esaretten kurtulup İstanbul’a geldiklerini ve sevkiyatta olup yakında memleketlerine döneceklerini 17 Kanun-ı Evvel 1337 tarihinde yazdıkları mektupta bildirmişlerdi. Ancak aradan bir sene kadar geçmesi ve hayatta olup olmadıklarının haberinin alınamadığı Islahiye Hilâl-i Ahmer Şubesi Veznedarlığı tarafından İstanbul’da Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Riyaseti Aliyesine bildirilmiştir (K.A,281/49).

Adana Hastanesi'nde tedavi gören esir Yunan Yüzbaşı Nestor Zorbas'a Bank-ı Osmani aracılığıyla gönderilen 100 Lira teslim edilmiştir (K.A,1304/49).

Hilâl-i Ahmer Murahhaslığının Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti Reisi Haydar Bey'e gönderdiği 3 Mart 1337 tarihli ve 169 numaralı tahriratta Preveze civarındaki savaş esirlerine gerekli para yardımı ve ihtiyaç malzemeleriyle ilgili olarak Sâni Mehmet Efendiye ait mektup, Mekteb-i Umuminin esirler şubesine bilgi verilmek üzere gönderildiği ifadesi yer almaktadır (K.A,1123/12).

Kayseri'de bulunan Fransız üserasına gönderilmek üzere aileleri tarafından Hilâl-i Ahmer Merkez Umumiyesi vasıtasıyla ve Antalya yoluyla Rıfat Bey'e ulaşan otuz beş sandık eşya Karahisar'dan Konya Heyeti adına sevk olunmuş, buradan da bugünkü trenle üseraya ait otuz beş sandık eşya namınıza gönderilmiştir. Mezkur Kırk sandık eşyanın bir memur tarafından Ulukışla'ya gönderileceği oradan araba ile Tahsin Bey'e yollanacağı ve buradan götürülmüş olan otuz beş sandık eşyanın isimleri Hilâl-i Ahmer Merkezi Riyasetine gönderilmiş ve diğer otuz beş sandığın listesi posta aracılığıyla doğrudan Kayseri Hilâl-i Ahmer Riyaseti adına gönderildiği Hilâl-i Ahmer Murahhaslığından Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti'ne gönderilmiştir (K.A,1123/10.2).

Yunanistan'da bulunan esirlerin sıkıntılarının savaş bitiminden sonra da devam etmesi nedeni ile Üsera Komisyonu tarafsız bir heyetin hem Türkiye'de hem de Yunanistan'da bulunan esirlere yapılan muamelelerin incelenmesi isteği üzerine Uluslar arası Kızılhaç Komitesi tarafından inceleme yapılması hususundaki karar ile Yunan komutanlarının da aralarında bulunduğu Yunan esirlerinin durumu hakkında Temmuz 1923'te inceleme yapılmıştı (Akgün veUluğtekin,2000, s.54).

Heyetin yapmış olduğu teftişe dair gözlemleri Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nden Hilâl-i Ahmer Murahhaslığına gönderilen raporda şöyle ifade edilmiştir:

Ankara Hilal-i Ahmer Murahhaslığına zeyldir;

1.Üserayı beray-ı ziyaret Anadolu'da seyahat etmekte bulunan Beynel-milel Salib-i Ahmer azaları, Ankara, Yahşi han, Kayseri, Adana garnizonlarındaki üseranın ziyaretini ikmal ederek 8/7/39'da Konya'ya hareket etmişlerdir.

2. Zairinin gerek misfair oldukları muntikalarda gördükleri muamele-yi mihman-nüvaziye karşı gerek üsera'nın ahval-ı umumiyesine karşı fevkalade memnun oldukları ve hüsn-ü intibaat hasıl ederek avdeet ettikleri verecekleri raporlarla Türkler hakkında müddeiyat-ı butlanın irade olunacağını ve bilhassa Lozan'da Türkler lehinde Hün-i

tesir husule getireceğini ifade ettikleri mevrut raporlar mündericatından anlaşılmacla arz olunur.

3. Hariciye, Erkan-ı Harbiye Risyaset-i Celilelerine Garp Cephesi Kumandanlığına ve Hilâl-i Ahmer Murahhaslığına arz edilmiştir.

Müdafaa-i Milliye Vekaleti Namına (imza)

2137/3187 teskere suretinin tasayyutuyla Merkez-i Umumiye'ye tahrirat 11 Temmuz 39 (K.A,1295/6)

5.3. Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti'nin Muhacirlere Yaptığı Yardımlar

Cenub-u Harbiye Kumandanlığından Hilâl-i Ahmer Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye heyetine 5 Şubat 1336 tarihli telgrafta eski kolordu binasının askeri hastanenin kurulması için Yedinci İmdad-ı Sıhhiye Heyeti emrine verileceği bildirilmiştir. Ayrıca kurulan hastanede muhacirlerin tedavileri yapılacak ve yine muhacirler için Ereğli ve Bor' da iki dispensar kurulacaktır. Hastanenin kurulması için gerekli olan malzemeler Heyet'i Askeriye'den karşılanacak gönderilen üç doktorun maaşları Hilâl-i Ahmer Yedinci İmdad-ı Sıhhiye Heyeti tarafından ödenecektir (K.A150/21).

Antalya Beşinci İmdad-ı Sıhhiye Heyeti mıntikasındaki 80.000 civarı Aydın Vilayeti muhacirleri için gerekli olan malzemelerin listesinin gönderildiği ve Antalya Heyeti Reis'i adına gönderilmesi Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti tarafından Merkez-i Umumi'ye bildirilmiştir (K.A,150.32.2). Bahsi geçen muhacirler için gönderilecek eşyalar şunlardır: 100.000 kişilik çiçek aşısı, 30 litre veba aşısı, 200 kişilik veba serumu, 200 kişilik gonogok aşısı, 300 kişilik difteri serumu,20 kişilik kinin,100 kişilik menegogok aşısı, 200 gram santorin, 1 kilogram teobromin, 2 adet ecza terazisi, 1 adet otoklav istenmiştir (K.A,150/32.1).

Hilâl-i Ahmer başhekimine Kürt Musa karyesinden Hüseyin oğlu gureba tarafından gönderilen 24 Şubat 1337 tarihli bir telgrafta Tarsus'ta bulunan Kürt muhacirleri için yeterli derecede yardımda bulunulmadığı bildirilerek 3 kat çamaşır istenmiştir.(K.A850/179.7)

Adana Vilayetinin talebi üzerine Ereğli'de bulunan Adana muhacirlerinin son derece perişan ve sefil halde bulundukları belirtilmiş olup, muhacirlerin ahvali sebebi ile Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin bölgedeki muhacirlere yardım edilmesi konusunda destek istenerek bölgedeki muhacirlere Cuma günleri toplanan heyetin yardım edip

etmeyeceği ve yardım edilecekse ne derecede olduğunun bildirilmesi istenmiştir (K.A,150/42.10).

Hilâl-i Ahmer Riyaseti tarafından Pozantı'da yardıma muhtaç olan muhacirlerin sayısı sorulmuş ve 25 Şubat 1337 tarihli belgeye göre Beledmedik'te iskân edilen muhacirlerin sayısı büyük 632, küçük 298 kişi olmak üzere toplam 930, Pozantı'da ise büyük 251, küçük 125 kişi olmak üzere toplam 376 kişi ve her iki bölgede toplamda 1316 kişi olduğu tespit edilmiştir (K.A,150/46.5).

Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti Riyaseti'ne gönderilen bir yazıda Ereğli ve Ulukışla'da bulunan 550 Kürt muhacirlerinden 400 kişiye çamaşır verilmiştir. Bundan başka verileceği vaat edilen çamaşırlardan Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti tarafından gönderilen çamaşırlardan elde kalanların iki yüz kat çamaşır ve Kelebek'ten iade edilen üç yüz dondan iki yüz yetmiş adet kaldığı bildirilmiştir (K.A,150/84.21).

Ereğli Hilâl-i Ahmer Tabibi'nin Hilâl-i Ahmer Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti Riyasetine Ereğli'de toplam 1500 muhacirin olduğunu bildirmesi üzerine mahalli hükümet tarafından tencere ve kazan verilmiş ve fasulye, nohut, patates ve un verileceği vaat edilmiştir (K.A,150/84).

Kürt Musa karyesinden Hüseyin oğlu Gureba tarafından Hilâl-i Ahmer sertabibi Aliyesi'ne muhacirler için çamaşır gönderildiği ancak yapılan yardımların yeterli olmadığı ve üç kat çamaşıra ihtiyaç olduğu bildirilmiştir (K.A,850/179.2).

Adana Yedinci İmdad-ı Sıhhiye Heyeti Röntgen Mutehassız Seyyar Tabibi 8 Mart 1337 tarihinde muhacirler için gittiği Beledmedik'te görevine başlayarak 200 takım çamaşırın çamaşır yardımını almayan en muhtaç olan muhacirlere üç gün içinde dağıtılmıştır. Bahsi geçen 200 takım çamaşırdan Karapınar'daki muhacirlere de gönderilmiştir (K.A,150/49).

Hilâl-i Ahmer Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti tarafından Hilal-i Ahmer Dispanserine posta yolu ile gönderilen 1.500 kuruş teslim alınarak alınan meblağ Van muhacirlerine 1337 yılı Ağustos ayına ait iâşe bedeli olarak harcanmıştır (K.A,150/84.43).

Konya'da Adana Hilâl-i Ahmer Sıhhiye Heyeti Riyaseti'ne gönderilen 19 Şubat 1337 tarihli ve 4995 numaralı tahriratta Osman Nuri Bey aracılığı ile gönderilen eşyalar teslim alınarak Kürt aşiret reisine verileceği vaat edilen iki yüz takım çamaşır nakledilerek Ulukışla'da yüz elli Ereğli'de dört yüz olmak üzere toplam beş yüz elli çamaşır yardımında bulunulmuştur (K.A,150/84.50).

Adana muhacirlerinin taşralara göç eden bir kısmının erkeklerinin çalışabilecek durumda olmadığı, dul kalan kadınların ise çocukları ile bir başına kalıp başka bir yere gidemediği, Mart ayından beri dul ve yetimlere yardım ulaştırılmadığı ve yardımın gitmemesi halinde açlık ve sefalet içinde ölecekleri ve iskan yerlerinin viraneye döndüğü, toplamının 198 kişi olduğu ve bölgede yapılan teftişler sırasında Konya Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti'ne bildirilmiştir. Yine yapılan teftişlerde bahsi geçen muhacirler haricinde memleketlerine gönderilmek üzere sayısı 50 kadar olan Şark Vilayetleri muhacirinin olduğu belirtilmiştir (K.A,1123/1.2).

Dahiliye Nazırlığı Müsteşarlığı tarafından Adana'da bulunan muhacirlerin ihtiyacı olan gerekli malzemelerin aracılığı ile muhacir yerlerine gönderilmesi istenmiştir (K.A,150/33).

Adana muhacirlerinin ihtiyacı olan ilaçlar, askeri depolardan karşılanmaktaydı. Bir süre de İmdad-ı Sıhhiye Heyeti tarafından karşılanan ilaçların askeri depoda kalmaması üzerine Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili tarafından Hilâl-i Ahmer depolarından muhacirler için verilecek olan ilaçların listesi ve miktarının bildirilmesini istemiştir (K.A,850/194).

Muhacirine çamaşır göndermek için Konya medreselerine giden Adana Hilâl-i Ahmer Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti idare memuru Osman Asaf ve Katip memuru Aziz Beylerin iki buçuk saatlik araba masrafı olan 100 kuruş heyet tarafından karşılanmıştır (K.A,710/110).

Adana Konya Sıhhiye Heyeti Dispanserine başvuran Vilayet-i Şarkıye muhacirlerinin hane sayısı iki yüz seksen olup bunlardan iki yüzünün malaryalı olduğunun anlaşılması üzerine Hilal-i Ahmer Ereğli Dispanseri memurluğundan bir kilo kinin tevzi edilmesi istenmiştir (K.A150/84.57). Hilal-i Ahmer Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyet-i Riyasetine çekilen başka bir telgrafta Osman Nuri Bey ile gönderilen eşyanın teslim alındığına dair belgede Ulukışla'da yüz elli, Ereğli'de dört yüz elli olmak üzere toplamda beş yüz elli çamaşırın ihtiyaç sahiplerine gönderildiği bildirilmiştir (K.A150/54.5).

6. CUMHURİYET DÖNEMİ ADANA HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN FAALİYETLERİ

6.1. Sağlık Alanındaki Faaliyetleri

Cumhuriyet'in ilanından sonra 1925 yılında başta Adana olmak üzere Aydın ve Ankara'da sıtma ile mücadeleye başlandı. (Akgün ve Uluğtekin, 2001,s.157). Sıtma ile mücadele edebilmek maksadıyla özellikle sıtma hastaları için bir dispanser kurulmuştur. Dispanserin acil ihtiyacı merkez-i umumi ambarından temin edilmiş, sıtmanın görüldüğü yerlere merkez-i umumiden elli kilo klormatit kinin komprimesine ek olarak nakit bin beş yüz lira gönderilmiştir (THAM,1925i). Adana Hilal-i Ahmer'i Adana Hastanesine bir röntgen cihazı temin etmiştir. Aynı zamanda açtığı dispanserler ile on binlerce hastayı parasız tedavi etmiş, ilaçlarını temin etmiştir. Remzi Oğuz Arık'ın *“Asıl zorunlu mücadele burada sıtma ve trahoma iledir. Ele geçen bir dosyada yedi köyün yüzlerce hanesi sıtmadan tükenmiş, sönmüş olduğu yazılıydı. Bu müthiş bir gerçektir. Aşağı inen, alçak hava ve cehennem sıcaklığı olan arazide su birikintileri kalıyor, sivrisineklerin yaşamasını kolaylaştırıyordu. Ben halkın yardımına muhtaçtım. Zenginler, ilk ricamı derhal yerine getirdiler, taahhütlerini tespit ettiler. İki bin sekiz yüz seksen beş lira verdiler. Sağlık Bakanlığı bin, Kızılay'ımız bin beş yüz, Ceyhan Kızılay'ı yüz lira verdi. Bunlarla yüz on bir kilo kinin aldık. Köylere seyyar sağlık heyetleri yolladık. Adana ve Osmaniye sancakları tamamen gezildi, 22,446 sıtmalı görülerek yetmiş beş kilo kinin sarf ettik. Trahomlar da kısmen yardım gördü. Bu yüce gönüllü Adanalılara insan nasıl teşekkür etmez.”* (Arık,2014, s.40). ifadesinden de anlaşılacağı üzere Cumhuriyetin ilk yıllarında Adana'da sıtma salgını oldukça fazla ve Kızılay'ın yardımları önemli derecede büyüktür.

6.1.1. Adana Dispanseri

Adana Hilal-i Ahmer Heyet-i Merkeziyesi Dispanserinde 1923 Aralık ayı Sonundan aynı yılın Eylül ayı sonuna kadar 22.234 kişi muayene edilmiş, bunlardan frengiye yakalanmış olan 253 kişiye 21.420 santigram neo-salvarsan tedarik edilmiştir (THAM, 1924c). 1925 yılı mayıs ayından ağustos sonuna kadar Adana Hilal-i Ahmer

Dispanserine müracaat eden ve tedavileri yapılan hasta sayısı 3.552'si erkek, 3.188'i kadın olmak üzere toplam 6.739 kişidir. Hastaneye başvuran hastalar ekseri malarıya ve trahomdur. (THAM,1925i) Adana Hilal-i Ahmer Dispanserine 1925 Eylülünden Kanun-i Evvel sonuna kadar dört ay zarfında müracaat eden hasta sayısı 4.744 kişi olup tedavileri icra edilmiştir (THAM, 1926a).

Adana Dispanserinde 1926 yılının şubat ayı içerisinde 996, Mart ayında 1.146, Nisan ayında ise 950 asker tedavi edilmiştir. Adana Dispanserine Mayıs 1926 zarfında dispansere başvuran hastaların sayısı 940 adettir. Bu hastaların tedavi için acil ihtiyaçları karşılanmıştır (THAM, 1926f). Aynı yılın haziran ayı zarfında Adana Hilâl-i Ahmer Merkezi Dispanserine başvuran 1.075 nefer hastanın muayene ve tedavileri yapılmıştır (THAM, 1926g). Temmuz ayında Adana Dispanserinde 1.280 hastanın muayene ve tedavileri yapılmış, 86 kişi hastaneye sevk edilmiş ve 150 hastanın reçete bedelleri ödenmiştir. Ağustos zarfında 1.462 tedavi edilmiş, 61 hasta belediye hastanesine sevk edilmişti (THAM, 1926i). 1926 Eylül ayı zarfında Adana Dispanserine 1.001 hasta başvurmuştur. Kasım ayında 814 hasta muayene edilmiş, ayakta tedavi edilemeyecek olan 411 hasta memleket hastanesine sevk edilmişlerdir (THAM, 1926k). 1926 Ekim ayı içinde Adana Hilal-i Ahmer Dispanserine 835 hasta müracaat etmiş ve muayeneleri yapılmıştır (THAM, 1926l). Adana Hilâli Ahmer Merkezi'ne bağlı dispansere Aralık ayı boyunca başvuran 724 hasta muayene ve tedavi edilmiştir (THAM, 1927a). Adana Hilal-i Ahmer Dispanserinin kurucusunu Adana Belediye sertabibi Ahmet Bey'e yazılan bir teşekkür mektubundan anlamaktayız. Mektupta,

“Adana Hilâl-i Ahmer Dispanser Tabâbeti'ni dört seneden beri fahriyen îfâ eden mezkûr dispanser müessisi Adana Belediye Sertabîbi Doktor Ahmed Bey'in hidemâtı şâyân-ı takdîr görülerek merkez-i umûmîden mûmâileyhe âtîde sûreti muharrer teşekkürnâme irsâl edilmiştir: Adana Belediyesi Sertabîbi Ahmed Beyefendi'ye, Muhterem Efendim, Adana Hilâl-i Ahmer Dispanseri'nin te'sîsiyle dört seneden beri mezkûr dispanser tabâbetini fahriyen îfâ etmek sûretiyle cem'iyetimize karşı gösterdiğiniz kıymetdâr alâka ve himemâtınıza merkez-i umûmî nâmına arz-ı teşekkür ve muvaffakiyât-ı mütevâliyeye mazhariyetinizi temennî ile hürmet-i mahsûsamızı te'yîd ederiz, efendim” (THAM, 1927b). İfadelerinden Adana Dispanserinin kurucusunun Belediye sertabibi Ahmet Bey olduğu anlaşılmaktadır.

Adana Hilâl-i Ahmer Dispanserinde 1927 yılı Ocak ayı süresince 866 hastanın muayene ve tedavisi yapılmıştır(THAM,1927b). Adana Hilâl-i Ahmer Dispanserinde

1927 Şubat zarfında 642 ve mart ayı içinde 982 hasta muayene edilmiştir.(THAM, 1927d). Adana Hilâl-i Ahmer Dispanserine başvuran hasta sayısı 1927 Nisan ayında 890, Mayıs ayında 780 kişidir (THAM,1927f).

Haziran 1927 zarfında Adana Hilâl-i Ahmer Dispanserine 251 nefer hasta başvurmuş, muayeneleri yapılmıştır (THAM, 1927g). Temmuz ayı zarfında Adana Hilâl-i Ahmer Dispanserine başvuran 1.174 kişi muayene edilmiştir. (THAM, 1927h). Ağustos ayında Adana Hilâl-i Ahmer Dispanserine başvuran 1960 hasta muayene edilerek ilaçları verilmiştir (THAM, 1927i).

Eylül ayı zarfında Adana Hilâl-i Ahmer Dispanserine müracaat eden 921 hastanın muayeneleri yapılmış, ilaçları verilmiştir (THAM, 1927j). Adana Hilâl-i Ahmer Merkezi Dispanserinde Kasım ayı zarfında 1.056 hastanın tedavisi yapılmıştır (THAM, 1928a).

Adana Hilâl-i Ahmer Dispanserine Şubat ayı zarfında başvuran 548 hastanın muayeneleri ve tedavileri yapılmıştır (THAMC,1928c). Adana Hilâl-i Ahmer Dispanseri'nde Mart 1928 ayı zarfında 711 hasta muayene edilmiştir, tedavileri yapılmıştır (THAM, 1928d). Adana Hilâl-i Ahmer Dispanserine Nisan 1928 zarfında başvuran 1.279 hastanın muayeneleri yapılmış, tedavi edilmişlerdir (THAM,1928e). Adana Hilâl-i Ahmer Dispanserine mayıs ayı zarfında başvuran 902 hastanın muayenesi ve tedavileri yapılmıştır (THAM, 1928e).

Adana Hilâl-i Ahmer Dispanserine haziran ayı zarfında müracaat eden hastaların miktarı 839'dur. Tedavisi yapılan bu hastaların ilaçları verilmiştir (K.A,192/24).

Adana Hilâl-i Ahmer Dispanserine Temmuz 1928 ayı zarfında başvuran 1242 hasta muayene edilmiş, ilaçları verilmiştir (K.A,192/117). Adana Hilâl-i Ahmer Dispanserine Ağustos 1928 ayı Adana Hilâl zarfında müracaat eden 1.640 hastanın muayeneleri yapılmış, ilaçları verilmiştir (THAM, 1928i). Adana Hilâl-i Ahmer Dispanserine Eylül 1928 ayı zarfında 1.251 ve Ekim 1928 ayı zarfında 1.387 hasta müracaat etmiştir.(THAM, 1928j).

Tablo 6.1. 1924yılı Temmuz-Aralık arası Adana Dispanserinde görülen hastalıklar ve hasta kadın erkek sayısı

Hastalık isimleri	Erkek	Kadın	Toplam
Sindirim sistemi hastalıkları	646	574	1.220
Solunum sistemi hastalıkları	213	231	444
Kas ve iskelet sistemi hastalıkları	139	126	265
Karaciğer hastalıkları	34	41	75
Kadın hastalıkları	-	627	627
Sinir sistemi hastalıkları	24	27	51
Cilt hastalıkları	732	574	1.306
Sıtma	1.957	906	2.863
Kansızlık ve halsizlik	890	1.020	1.910
Frengi	24	22	46
Uyuz	81	74	155
İdrar yolu hastalıkları	37	146	183
Kanlı ishal	439	369	808
Romatizma	143	159	302
Bulaşıcı ishal	655	600	1.255
Yaralar ve çıbanlar	329	144	473
Trahom	819	760	1.579
Diğer çeşitli hastalıklar	271	257	528
Toplam	7.433	6.657	14.090

(THAM,1925f)

Tablo 6.2. 1925 yılı Temmuz-Aralık arası Adana Dispanserinde görülen hastalıklar ve hasta kadın erkek sayısı

Hastalık isimleri	Kadın	Erkek	Toplam
Sindirim sistemi hastalıkları	246	290	536
Solunum sistemi hastalıkları	462	466	928
Kas ve iskelet sistemi hastalıkları	72	92	164
Karaciğer hastalıkları	25	17	42
Kadın hastalıkları	-	248	348
Sinir sistemi hastalıkları	10	18	28
Cilt hastalıkları	206	243	519
Sıtma	639	412	1.051
Kansızlık ve halsizlik	448	421	869
Frengi	16	21	37
Uyuz	72	64	136
İdrar yolu hastalıkları	27	49	76
Kanlı ishal	269	209	478
Romatizma	-	-	-
Bulaşıcı ishal	301	230	531
Cerh-i kurüh	202	88	290
Trahom	98	97	195
Grip	211	205	416
Göz hastalıkları	45	38	83
Çeşitli hastalıklar	197	160	357
Toplam	3.616	3.368	6.984

(THAM,1925f)

7.ADANA HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN GELİR-GİDER VE HARCAMALARI

7.1 Cemiyetin Gelirleri

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin en önemli gelir kaynağını halktan toplanan ianeler oluşturmaktaydı. Halka yaptığı yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırıldığını görünce Hilal-i Ahmer'i daha da benimsemiş, Hilal-i Ahmer halk için kutsallaşmıştı. Hilal-i Ahmer'in Mili Mücadele sırasında göstermiş olduğu yararlılıklar sayesinde halkın Hilali Ahmer'e sevgisi daha da artmıştı. (Çapa,2010,s.186)

Hilal-i Ahmer'in gelir kaynakları üye aidatları, toplanan yardım paraları ve bağışlardan başka cemiyet tarafından düzenlenen sergi, müsamere, gezinti, konferans ve diğer gelirlerden oluşmaktaydı. (Çapa,2010,s.61). Yeni Adana Gazetesi'ndeki yazıda geçen *“Hilal-i Ahmer azasından Ramazan Ağazade Hasan Efendi ile Çicekli Karyesinden Hüseyin Efendi, Habib Ağa Fabrikası müsteciri Bakkalzade Mahmut ve şeriki Yusuf Efendiler ile görüşerek beher batmandan bir gurusunu Hilal-i Ahmer'e terk ederse bütün kar gelirlerinin pamuklarını kendi fabrikalarında çektireceklerini teklif etmişlerdir. Ve teklif fabrikacılar tarafından ma'alı ünveriye kabul edilmiştir. Biz bu husustan dolayı her iki tarafı tebrik eder, diğer çiftçilerimizle fabrikacılarımızın da bu hayırlı işin arkasında durmalarını temenniz ederiz”* (Yeni Adana,4.yıl:395).

İfadelerinden anlaşıldığı üzere Adana Hilal-i Ahmer'i için fabrika sahiplerine Hilal-i Ahmer'e yardımda bulundukları takdirde pamuklarını Bakkalzade Mahmut Efendi ve ortağı Yusuf Efendilere ait olan fabrikada çektireceklerini ifade ederek bir nevi kampanya düzenlemişlerdir. Bir başka yardım ise Gülekli zade Bedri Efendi tarafından Hilal-i Ahmer Riyaseti'nin belirlediği 3 adedi bin beş yüz lira olan kurbanları Hilal-i Ahmer'e bağışlamıştır. (Yeni Adana,4.yıl:330).

Tablo 7.1. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin 1 Ocak 1924 tarihinden 31 Mart 1924 tarihine kadar olan gelir-gider tablosu

Gelir	Miktar	Gider	Miktar
Makbuzu olan miktar	2.950	Genel Merkeze yapılan yardımlar	122.895
Makbuzu olmayan gelirler	7.000	Çeşitli Yardımlar	65.117,50
Çeşitli Gelirler	187.655	İdare Masrafı	23.144,75
Toplam	197.605	Toplam	211.157,25

(THAM, 1924k)

Tablo 7.2. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin 1Nisan 1924 tarihinden 30 Eylül arası gelir- gider tablosu

Gelir	Miktar	Gider	Miktar
Makbuzu olan gelirler	16.000	Genel Merkeze gönderilen para	84.785
Makbuzu olmayan gelirler	125.960	Çeşitli yardımlar	37.090
Çeşitli gelirler	119.672	İdare masrafı	34.940
Toplam	2.515.632	Toplam	56.815

(THAM,1924 l)

Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1 Ekim 1924 tarihinden 1 Aralık 1924 tarihine kadar çeşitli yardımlardan 74.632 lira gelir elde etmiştir. Aynı tarih aralığında toplam gider masrafı olan 117.515 liranın 80.000 lirasını Genel Merkeze göndermiş, kalan 37.515 lirayı idare masrafı olarak harcamıştır (THAM, 1925d).

Tablo 7.3. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin 1 Temmuz 1926 Tarihinden 31 Temmuz 1926 Tarihine kadar olan gelir-gider tablosu

Gelir	Miktar	Gider	Miktar
Makbuzu olan miktar	2.450	Genel Merkeze gönderilen	3.190
Makbuzu olmayan miktar	53.471	İdare Masrafı	15.645
Pul Hasılatı	3.275	-	-
Şapka Satışından	100	-	-
Toplam	59.296	Toplam	18.835

(THAM, 1926j)

Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1 Ağustos 1926 tarihinden 31 Ağustos 1926 tarihine kadar makbuz karşılığı olan yardımlardan elde edilen gelirleri 100, Makbuzu olmayan yardımlardan elde edilen gelirler 1.621, pul hasılatından elde edilen gelirler 732 lira olmak üzere toplamda 3.453 lira gelir elde etmiştir. Yine aynı tarih aralığında idare masrafları 15.315 liradır.(THAM, 1926j)

Tablo 7.4. 1 Eylül 1926 tarihinden 31 Aralık 1926 tarihine kadar olan gelir-gider

Gelir	Miktar	Gider	Miktar
Makbuzu olan gelirler	3.000	Genel merkeze gönderilen para	150.000
Makbuzu olmayan gelirler	68.768	Çeşitli yardımlar	26.127
Pul hasılatı	202.550	İdare masrafı	56.432
Çiçek hasılatı	24.205		232.469
Toplam	298.522	Toplam	

(THAM, 1927b)

Tablo:7.5 Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin 1927 yılına ait gelir- gider tablosu

Gelir	Lira	Gider	Lira
İta Taahhüdatı	18.950	İdare Masrafı	6.120
Müsamere Geliri	500	Çeşitli Masrafları	1.440
Çiçek Satışı	1.100	Genel merkeze gönderilen paralar	16.440
Gazete Satışı	500	Diğer Harcamalar	1.000
Şefkat Pulları	700		
Belediyeden Tahsilat	240		
Eşya veya mallardan elde edilen gelir	2.510		
Müzeyyenat Bedeli	500		
Toplam	25.000	Toplam	25.000

(Uluğtekin ve Uluğtekin,2013,s.44)

Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1926 yılı boyunca 767.470 lira gelir elde etmiş, genel merkeze 79.188 lira para yardımında bulunmuştur. Islahiye Şubesi’nden 6845, Tarsus’tan 237600, Karaisalı’dan 2485,Kars-ı Zülkadriye’den 21900 kuruş genel merkeze gönderilmiştir (Uluğtekin ve Uluğtekin,2013,s.558).

Tablo 7.6. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin 1 Ekim 1927 tarihinden 31 Aralık tarihine kadar olan Gelir Gider Tablosu

GELİRLERİ	Para Miktarı	GİDERLERİ	Para Miktarı
Makbuzu Olan Yardımlar	50	Genel Merkeze Gönderilen Yardımlar	206.500
Makbuzu Olmayan Yardımlar	23.446	Çeşitli Yardımlar	34.500
Aidat	7850	İdare Masrafları	50.494
Çeşitli Yardımlar	2.600	Demirbaş Eşya	5.850
Pul Hasılatı	93.559		
Müsamere Hasılatı	119.149		
Adliye evrakı geliri	4.200		
Müzeyyenat Hasılatı	1.500		
Adana Belediyesi’nden	60.000		
Şubelerden Yapılan Yardımlar	40.377		
Toplam	352.731	Toplam	297.344

(THAM, 1928f)

Tablo 7.7. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin 1 Nisan 1928 Tarihinden 30 Haziran 1928 Tarihine Kadar olan gelir- gider tablosu

GELİRLERİ	Para Miktarı	GİDERLERİ	Para Miktarı
Makbuzu olmayan gelirler	47.687	Genel Merkeze gönderilen para	1.284
Pullar satışları	91.250	İdare masrafı	58.600
Çiçek günü hasılatı	1.020	Çeşitli harcamalar	500
Çeşitli gelirler :Bedel-i incir	6.500	Dispanser masrafı	33.225
Adli ilâm geliri	2.050	Maden Suyu Masrafı	210
Müzeyyenat	1.200		
Şapka satışından	500		
Toplam	150.027	Toplam	93.919

(THAM, 1928h)

Tablo 7.8. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1927 yılına ait hesap dökümü

Gelir	Miktar	Gider	Miktar
Önceki yıldan kalan para miktarı	3.875,98	Bu sene yapılan harcamalar	9.908,90
Bu senenin genel gelirleri	15.962,18	İstanbul'daki Emniyet Sandığı'na yapılan harcamalar	5000
		Yeni bina için Maliye'ye yatırılan para	937,50
		Maden sularından elde edilen gelirler	2.07,50
		Gelecek yıla devreden kasadaki miktar	1.964,26
Toplam	19.838,16	Toplam	19.838,16

(THAM, 1928c)

Tablo 7.9. Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1 Temmuz 1927 tarihinden 30 Eylül 1927 tarihine kadar olan gelir- gider tablosu

Gelir	Miktar	Gider	Miktar
Makbuzu olan gelirler	11.900	Genel merkeze gönderilen para	50.000
Makbuzu olmayan gelirler	38.858	İdare masrafları	58.127
Pul hasılatı	29.240	Çeşitli yardımlar	44.150
Çeşitli gelirler ve Belediye'den yapılan yardımlar	40.000		
Şubelerden yapılan yardımlar	15.025		
Gayr-ı menkullereden alınan kira bedelleri	15.850		
Müzeyyenat satışı	4.365		
Şapka satışlarından elde edilen gelirler	1.325		
İlâmat-ı adliye	8.600		
Toplam	260.163	Toplam	152.277

(THAM, 1928e)

Tablo:7.10 Adana Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin 1 Ocak 1928 tarihinden 31 Mart 1928 tarihine kadar olan gelir- gider tablosu

Gelir	Miktar	Gider	Miktar
Makbuz karşılığı olan gelir	2.090	Genel merkeze gönderilen para	150.00
Makbuz karşılığı olmayan gelir	2.640	Çeşitli yardımlar	1.500
Çeşitli gelirler	4.565	İdare masrafı	36.960
Pul hasılatı	86.645	Dispanser masrafı	29.000
Müşamere hasılatı	11.388		
Kira bedeli hasılatı	10.000		
İlâmat-ı adliye	4.000		
Toplam	121.328	Toplam	217.460

(THAM, 1928f)

8. SONUÇ

Hilal-i Ahmer Cemiyeti ilk olarak 11 Haziran 1868 tarihinde Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti olarak kurulmuştur. Ardından 1877 yılında Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti adını alan, temel ilkesi insanlara yardım etmek olan bu kurum, Trablusgarp, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında üstün hizmetlerde bulunurken, Kurtuluş Savaşı sırasında yaralı ve hasta askerlerin tedavilerini yapmış, salgın hastalıklar ile mücadele etmiş, savaş sebebi ile göç etmek zorunda kalan vatandaşların yiyecek-giyecek gibi temel ihtiyaç ve bakımlarını üstlenmiştir.

Yoğun çarpışmaların yaşandığı bölgelere İmdat Heyetleri göndererek oralarda seyyar hastaneler kurmuş gıda, temizlik malzemesi, giyecek ve ilaç yardımları yapmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında dört bir yanı işgal altında olan ülkenin en yoğun ve kanlı çarpışmaların yaşandığı bölgelerden biri Güney Bölgesi idi. Özellikle Adana ili ve kazalarında Fransızların işgali ve aynı zamanında Ermeni çetelerinin Fransızlar ile işbirliği yaparak halka yaptığı zulümler dehşet verici idi. Halk, Ermeni çetelerce katledilirken, kıtlık ve salgın hastalıklar ile de mücadele etmekteydi. Halkın bu denli çaresiz kalması direnişi kırarak olmasındandır ki işgal kuvvetleri Adana’da Hilal-i Ahmer Şubesinin açılmasına müsaade etmemiştir. Bu nedenle Adana’da yardım faaliyetleri Yedinci Adana-Konya İmdad-ı Sıhhiye Heyeti üzerinden yürütülmüştür.

Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumiyesi’nin Güney Cephesi’ne göndermiş olduğu Adana- Konya İmdat Heyetleri Konya, Bor, Ereğli gibi yerlerde hastaneler kurarak yaralı askerlerin tedavisini yapmış, ilaç temin etmiştir. Aynı zamanda bölgede yaşanan karışıklıklar nedeni ile Pozantı’ya göç etmek zorunda kalan muhacirlere ilaç, gıda malzemesi, giyecek gibi temel insani yardımlarda bulunmuşlardır. Bir diğer görevi esirlere yardımda bulunmak olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Adana’da ailelerinden haber alamayan esirler ile aileleri arasında haberleşme sağlamıştır.

Adana’da ilk kez 1914 yılında kurulan ve mütareke yıllarına kadar görevini sürdüren Hilal-i Ahmer Cemiyeti Adana Şubesi ikinci defa olarak Adana’nın kurtuluşundan sonra tesis edilebilmiştir.

Savaşın bitiminin ardından Adana’da yeniden kurulan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, şubelerde örgütlenme çalışmalarına başlamıştır. Mersin ve Tarsus başta olmak üzere tüm ilçelerinde şube açma faaliyetlerinde bulunmuştur. Mersin ve Tarsus’ta açtığı şubeler, salgın hastalıklar için gerekli ilaç temininde bulunmuştur. Mersin’in konumu

itibariyle buraya çok sayıda muhacir gelmiştir. Mersin Şubesi gelecek olan muhacirler için misafirhaneler açmış, hasta olanların tedavi ve bakımlarını yapmıştır. Aynı zamanda muhacirler nedeni ile yoğun olan salgın hastalıklar ile ilgili gerekli önlemleri almıştır. Daha sonra açılan şubeler ise topladığı yardımları genel merkeze göndererek katkıda bulunmuştur.

Adana'daki salgın hastalıklar Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam etmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Adana Şubesi'nin sağlık alanındaki en önemli faaliyeti sıtma ile mücadele olmuştur. Açılan dispanserlerde hastalar tedavi edilmiş, ilaçları cemiyet tarafından karşılanmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluşunda yardım için hedef kitle savaşta yaralanan ve hastalanan insanlar olmuş olsa da Cumhuriyet'in ilanından sonra da başta sağlık alanı olmak üzere çeşitli yardımları ile halka hizmet etmiş, günümüzde hala aktif olan ve ihtiyaç bölgelerine yardım götüren müstesna bir kurumdur.

KAYNAKLAR

- Akgün,S ve Uluğtekin, M,(1992), Hilâl-i Ahmer ve Trablusgarp Savaşı, *Otam Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulamaları Merkezi Dergisi*,3,s.s 16-84
- Akgün,S ve Uluğtekin, M. (2000), Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a I. TDV Yayınları, Ankara
- Akgün,S ve Uluğtekin,M. (2001), Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a II. Kızılay Yayınları, Ankara.
- Altay, S. (2008). Milli Mücadele Sürecinde Sağlık Politikaları(1919- 1922),Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Arık, R.O. (2014), Adana Ticaret Rehberi, (Çev. Altıparmak, H.), Adana Ticaret Odası, Adana
- Armaoğlu, F. (1999), 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi,1914-1995 Alkım Yayınları,11. Baskı, İstanbul
- Avanas, A. (1998), Milli Mücadelede Konya, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara
- Aykan. G. (2013), Atatürk'ün Silah Arkadaşı Çukurovalı Sinan, Tarsus Belediyesi Kültür Yayınları, 2.Baskı, Adana
- Aykurt. Ç.(2015), Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Sanatsal Faaliyetler, *Tarih İncelemeleri Dergisi* s.2, s.s 413-428
- Barışcan. M.,(2019), Trablusgarp Savaşı'nda Sağlık Hizmetleri, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Bilgiç, F.T.(2017), Savaş Seferberliğinde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Rolü(1914-1918), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),
- .Çapa,M.(2001),Mübadelede Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Rolü *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.10, s.:29-56
- Çapa. M. (2010), Kızılay Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara
- Çıblak, N.(2005), Mersin Tahtacıları, Halk Bilimi Araştırmaları, Ürün Yayınları, Ankara

- Çınar, S.(2021), Türk- Yunan Mübadelesi Sırasında Tifüs, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s.68,ss283-314
- Demirci, S.ve Saraç. H., (2012). XIX. Yüzyılda Trabzon Eyaleti'nin İdari Birimi Olarak Atina/Pazar Kazâsı, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s.27, ss.1-14.
- Dokumacı, İ. T., Küçükateş,Ş.,Kiremitçi,M.Y, Rıdvanoğlu,M.(2019) Türk Basınında Milli Mücadele Dönemi Hilal-İ Ahmer Cemiyeti (1919-1922), İstanbul.
- Erdal,İ. (2012), Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925),IQ Kültür SanatYayıncılık, 2. Baskı, İstanbul
- Günay, N. (2012), XX. Yüzyılda Maraş (Ermeniler, Türkler, Müslümanlar), Öncü Yayınevi, Ankara
- Hacıfettahoğlu, İ.(2009), Milli Mücadelede Hilâl-İ Ahmer- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu- 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara.
- Halaçoğlu,A.(2002),Balkan Savaşları, *Türkler*, Cilt 13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,
- İdem T, (2015),Adana (Seyhan) Milletvekilleri Ve Siyasi Faaliyetleri (1920-1960) Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- İslam, İ. (2017), Milli Mücadelede Yeni Adana Gazetesi, Seyhan Belediyesi Adana Kent Kitaplığı Dizisi Yayın No:4.Adana.
- İşler, T. (2017), Birinci Dünya Savaşı Sırasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Çanakkale Cephesi'ndeki Faaliyetleri, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Karlangıç, O.(2017), I. Meşrutiyet'ten Mondros Mütarekesi'ne Kadar Adana (1876-1918),Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- Kıranlar,S.(2005), Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923), İstanbul: İstanbul Üniveritesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- Kızılay Arşiv Belgeleri
- Koylu, Z.(2002),Trablusgarp Savaşı Sırasında 12 Ada'nın İşgali, *Türkler*, Cilt.13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,
- Küçükateş, Ş,Dokumacı,İ.T, Kiremitçi M,Y ,Gezin,F,(2018), Osmanlı Gazetelerinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Türk Kızılay Derneği Yayınları ,İstanbul

Küçüköğlu, T. (2019), Kuva-yı Milliye ve Düzenli Orduya Sunulan Sağlık Hizmetleri, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası,(Haz.İzgöer,A.Z, Topçu,İ 2020), İstanbul

Özaydın, Z. (1987), Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Özaydın, Z.(2002),Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Çalışmaları, *Türkler*,Cilt.13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları

Pınar. M. (2012), Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Mersin Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi* 1 s.s, 281-297

Polat,M. (2007), Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Teşkilatlanması, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Sarı, B. (2010), Hilal-i Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri, Uşak:Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Selvi, H. ve Cırık, B. (2020),Millî Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar, TBMM Basımevi,2.Baskı, Ankara.

Sezer,C, (2012),Birinci Dünya Savaşı Sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Sağlık Alanındaki Faaliyetleri *History Studies International Journal Of History*,C. 4,S.4,373-384

Sezer, C. (2014),Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs Sanâ'ası, *History Studies International Journal Of History*, C.6,S.3,311-322

Sezer,C. ve Metin,Ö.(2016), Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Balkan Savaşlarında Muhacirlere Yardımları, Kızılay Yayınları,1.Baskı Ankara

Söğütödere, T.(2012), Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kütahya Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri,Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Şıvgın, Hale. Trablusgarp Savaşı, *Türkler*, Cilt.13, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Tepekaya,M. ve Kaplan, L,(2003), Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri,(1877-1923), *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,S.10,147-202

Türkmen, Zekeriya,(2004) “Balkan Savaşlarında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Osmanlı Ordusuna Yönelik Sağlık Hizmetleri, *Belleten*, s. 252, 2004.

Uyanık,N. ve Sarı,M,(2011), Cumhuriyet Döneminde Yaşanan Kuraklık Felaketleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*,S.5,141-176

Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası ,(Haz. İzgöer, A.Z,Topçu,İ 2020), İstanbul

Türkiye Kızılay Derneği, 73 Yıllık Hayatı (1877-1949), (1950) Ankara,

Uluğtekin, M. ve Uluğtekin, M. G. (2013). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-İ Ahmer İcraat Raporları 1914-1928, Türk Kızılay Derneği Yayınları, Ankara.

Yeni Adana Gazetesi

EKLER

EK-1. Aydın Muhacirleri için Antalya Beşinci İmdad- Sıhhiye Heyetine Yedinci Adana İmdad-1 Sıhhiye Heyeti tarafından gönderilmesi istenen sağlık malzemesi listesi

عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

أَطْلَعَهُ أَمْدَادُ حَيٍّ هَيْثُ

عدد

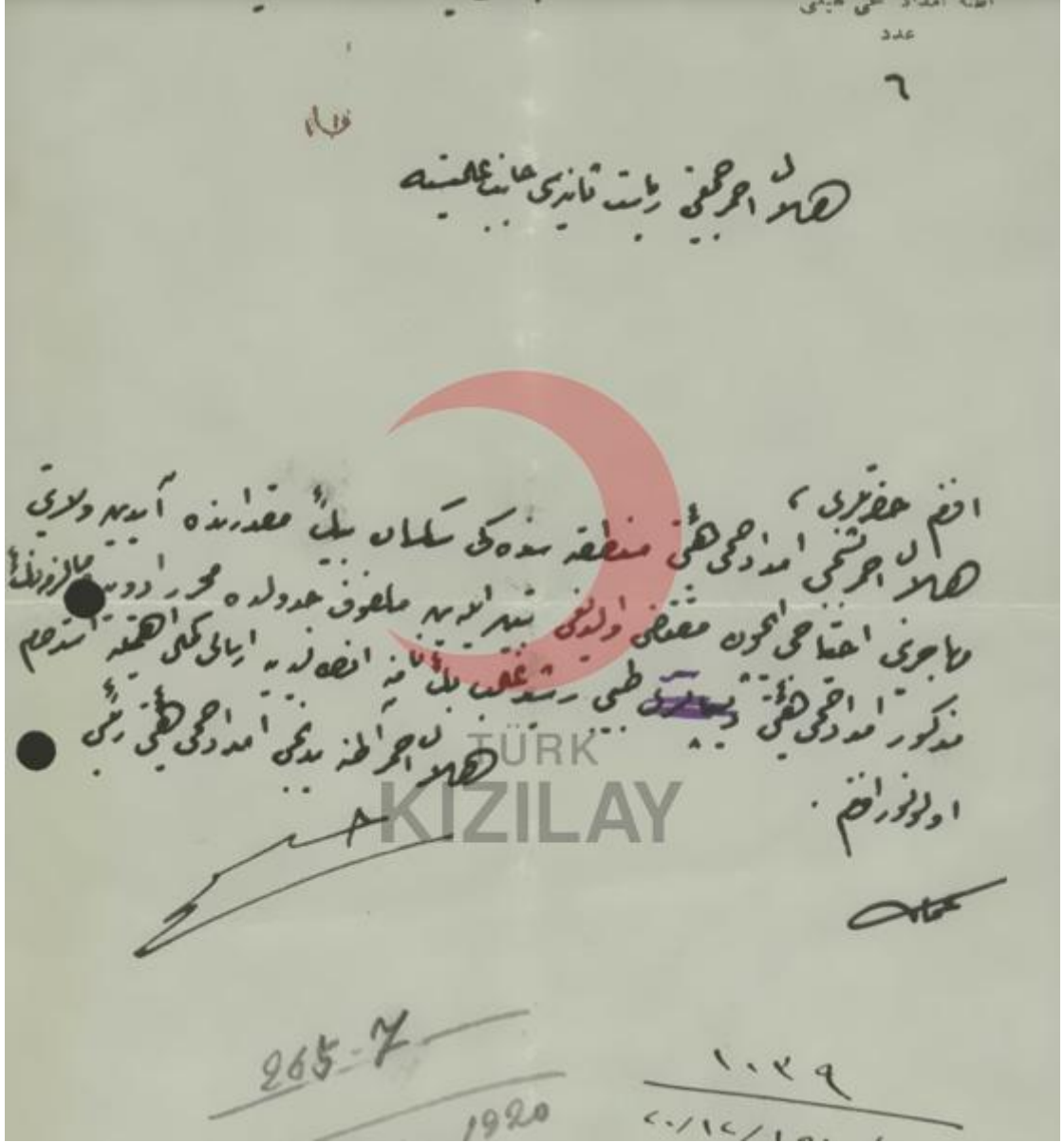
٦

١٠٠٠٠٠ X	كَيْسُكَ	صَلَّى أَشِي	بَدَلْ لَوْزْ كَيْسُكَ
٢٠ X	لَعْدَه	وَبَا أَشِي	بَدَلْ أَوْزْ لَعْدَه
٢٠٠	كَيْسُكَ	وَمَا مَرْدِي	بَدَلْ أَيْدِ لَوْزْ كَيْسُكَ
٢٠٠ X	"	عَوْنُ قَوْصِ أَشِي	بَدَلْ أَيْدِ لَوْزْ كَيْسُكَ
٢٠٠ X	"	دِيغْدِي مَرْدِي	بَدَلْ أَوْزْ لَوْزْ كَيْسُكَ
١٠٠ X	"	مَدْنُ نَفْوَ عَوْنِ مَرْدِي	بَدَلْ لَوْزْ كَيْسُكَ
٢٠	كَيْسُكَ	لَعْدَه	بَدَلْ كَيْسُكَ
٢٠٠	عَمَام	سَانْتُونِي	بَدَلْ أَيْدِ لَوْزْ عَمَام
١	كَيْسُكَ	تِهْ أَوْزْ دَمَر	بَدَلْ كَيْسُكَ
٢	عَمَام	أَخْوَانِ أَشِي	بَدَلْ أَشِي عَمَام
١	"	لَوْزْ لَوْزْ أَشِي	بَدَلْ بَرْدِ عَمَام
١	"	أَوْزْ لَوْزْ	بَدَلْ بَرْدِ عَمَام

بَدَلْ لَوْزْ أَشِي

Kaynak: K.A, 150/32.1

EK-2. Yedinci Adana İmdad-ı Sıhhiye Heyeti tarafından Genel Merkeze Aydın Muhacirleri için istenen yardım talebidir.

Kaynak:K.A,150/32.1

[illegible]

82

EK-4. Adana Hilâl-i Ahmer Şubesinin Açılması Hakkında

Merkez Hey'eti idaresinin isimleri

	1929	X 1930	X 1931	X 1932
Birinci Reis	Dr. S. Lüle B.	Dr. F. Ziya B.	Dr. Bahri B.	Bahri B.
İkinci	Abdusselâm	Yakup	Dr. Abdullâf B.	Abdullâf B.
Muhâsîp	Rahmi	Kâmil	Kâmil B.	Ziya B.
Veznedar	Mustafa	Osman	Osman B.	Mahmud
Kâtip	Mehmet H.	Dr. A. Rıza	Dr. A. Rıza	Dr. A. Rıza
Tebeddülât				

Merkezin ismi Adana
Teftiş muntakası 4
İlk açıldığı tarih 1320
İkinci def'a 13/7/1938
Üçüncü def'a

TÜRK KIZILAY

Kaynak:K.A,1429.74

EK-5. Adana Hilâl-i Ahmer Şubesinin Açılması Hakkındaki Belgenin Ekidir.

Merkezin Aza miktarı				
	1929	1930	1931	1932
Aza	5/0			
Muavin	0			
Yekûn	5/0			

Taahhüdata nazaran tahsilâtın yüzde nisbeti				
	1929	1930	1931	1932
	78			

19. 11. 1932

12/10/1931

2/3/1932

Teftiş tarihi
16/12/1938

TÜRK
KIZILAY

Kaynak:K.A,1429/74.1

EK-6. Adana Hilâl-i Ahmer Hey'et-i Merkeziyesi

Kaynak: Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası, 1928e

EK-7. Adana Hilâl-i Ahmer Merkez Binası

Kaynak: : Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası,1928e

EK- 8. Tarsus Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin Çiçek Tevzi

Kaynak: Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası, 1928c

EK-9. Tarsus Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin Çiçek Tevzi

Kaynak: Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası, 1928c

EK-10. Tarsus Hilâl-i Ahmer ve Himâye-i Etfâl Cem'iyetleri tarafından giydirilen edilen şehit çocukları

Kaynak: : Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası, 1928c

EK-11. Tarsus Hilâl-i Ahmer Şubesi'nin Çiçek Tevzi

Kaynak: Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası, 1928c